

Dr. Kárász Imre

TERMÉSZETVÉDELEM ÉS ÖKOTURIZMUS

OKTATÁSI SEGÉDANYAG

**ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA KÖRNYEZETTUDOMÁNYI TANSZÉK
EGER, 2006.**

**OKTATÁSI SEGÉDANYAGOK A
KÖRNYEZETTAN SZAKKÉPZÉSHEZ**

Dr. Kárász Imre

TERMÉSZETVÉDELEM ÉS ÖKOTURIZMUS

Eszterházy Károly Főiskola Környezettudományi Tanszék
EGER 2006.

Oktatási segédanyag a Környezettan szakképzéshez

Írta:
DR. KÁRÁSZ IMRE
egyetemi tanár

Lektorálta:
Dr. Vajnáne Madarassy Anikó

Készült a HEFOP -3.3.1-P.-2004-06-0016/1.0 pályázat keretében a HEFOP és a Tűzliliom Környezetvédelmi Oktatóközpont Egyesület anyagi támogatásával az Eszterházy Károly Főiskola Környezettudományi Tanszékén.

Sorozatszerkesztő: Dr. Kárász Imre egyetemi tanár
Szövegszerkesztő: Simon Edina

ISBN 963 9417 57 2

Felelős Kiadó:
Eszterházy Károly Főiskola Környezettudományi tanszék vezetője

Nyomdai munkák:
B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft.
3300 Eger, Grónay út 3. Tel./fax: 36/412-688; 36/310-233/130

ELŐSZÓ

A természetvédelem az utóbbi évtizedben világszerte fontossá vált. Magyarországon is egyre szélesebb körben felismerjük, hogy a természetvédelem elsősorban nem korlátozások sokasága, hanem egy-egy térség természeti potenciáljának megőrzésében nélkülözhetetlen szemlélet és tevékenység. Sőt gazdasági tényező is, amely elsősorban a természeti turizmus révén segíti a természeti értékekben gazdag területek lakosságának megélhetését.

Az idegenforgalom napjainkban a világ számos területén igen jelentős és dinamikusan fejlődő iparág. Lételeme a vonzó, tiszta, egészséges környezet, hiszen a turizmus elsősorban ilyen területekre koncentrálódik. Érdeke, hogy a turizmus környezetkímélő módon történjen, mert csak így biztosítható annak fenntarthatósága, azaz a célterületek hosszútávú, vonzó állapotban való megőrzése. A környezetkímélő turizmust röviden *ökoturizmus*nak nevezzük.

A természetvédelem és a turizmus alapvető érdekei megegyeznek, bár számos ellentét is felfedezhető közöttük (pl. a természetvédelem állami feladat, a turizmus pedig nyereségorientált gazdasági tevékenység). A két tevékenység együttes fenntartásának feltétele a természet- és környezetkímélő (környezettudatos) szemlélet érvényesítése. Ehhez meg kell ismerni mindkét terület alapelveit, a közös érdekeket és a megvalósítás fenntarthatóságát biztosító módszereit.

E célt szolgálja jelen kiadvány, amely nem vállalkozik a témák részletes elemzésére, csupán a legfontosabb alapfogalmakat értelmezi és ismereteket vázolja fel. Az egyes témakörök részletes kifejtése az itt megadott vázlatok mentén az előadáson történik meg.

Eger, 2006. február

Dr. Kárász Imre
szerző

TARTALOM

I. RÉSZ: Természetvédelmi alapismeretek	7
I. BEVEZETÉS	8
II. A TERMÉSZETVÉDELEM FOGALMA, CÉLJAI ÉS ALAPELVEI	9
1. A természetvédelem értelmezése, fogalma	9
2. A természetvédelem céljai és feladatai	12
3. A természetmegőrzés alapelvei	13
4. A természetvédelem és környezetvédelem viszonya (a komplementer elv)	16
III. A TERMÉSZETVÉDELEM RÖVID TÖRTÉNETE.....	18
IV. TERMÉSZETVÉDELMI ALAPFOGALMAK	25
1. A természetvédelem formái	25
2. A természetvédelem tárgyai.....	26
3. Természetvédelmi kategóriák	26
4. A védett természeti területek jellege.....	30
5. Természetvédelmi törzskönyv	30
6. A védett természeti területek látogathatósága.....	31
7. Természetvédelmi kezelés	32
V. A TERMÉSZETVÉDELEM JOGI KERETEI MAGYARORSZÁGON	34
1. Az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről	34
2. A Nemzeti Környezetvédelmi Program.....	37
3. A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv.....	37
VI. A HAZAI TERMÉSZETVÉDELEM SZERVEZETE	39
1. Hatósági és kezelő szervezetek	39
2. Nem hatósági szervezetek	47
VII. AZ EGYÉN SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI A TERMÉSZETVÉDELEMBEN	48
1. Védetté nyilvánítási eljárás	48
2. Társadalmi természetvédelmi tevékenység.....	50
VIII. MAGYARORSZÁG TERMÉSZETI ÉRTÉKEI.....	53
A./ Területtel védett természeti értékek	54
1. Nemzeti parkok	54
2. Tájvédelmi körzetek.....	66
3. Természetvédelmi területek	68
a./ Országos jelentőségű természetvédelmi területek	68
b./ Helyi jelentőségű természeti értékek.....	71
4. Természeti emlékek	75
5. Natura 2000 területek.....	75
B./ Terület nélkül védett természeti értékek	76
1./ Védett növények és állatok	76
2./ Barlangok.....	76
C./ Nemzetközi kategóriákba sorolt védett értékek	80

1./ A Ramsari Egyezmény jegyzékébe felvett területek.....	80
2./ Bioszféra rezervátumok	80
3./ Világörökség helyek	81
4./ Európai jelentőségű madárélőhelyek (IBA)	81
D./ Az élőlények „Vörös könyve”	83
IX. NEMZETKÖZI TERMÉSZETVÉDELEM	84
1. Miért szükséges a természetvédelemben a nemzetközi együttműködés?	84
2. A nemzetközi természetvédelem formái	86
1. Nemzetközi természetvédelmi szervezetek	87
2. Nemzetközi természetvédelmi egyezmények.....	92
3. Nemzetközi természetvédelmi kategóriák.....	96
4. Természetvédelmi akciók.....	98
1./ A „Világ Természetvédelmi Stratégiája”	99
2./ EECONET – Európai Ökológiai Hálózat.....	100
5. Az Európai Unió környezet- és természetpolitikája	101
X. FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM	106
II. RÉSZ: Vázlatok az ÖKOTURIZMUS előadáshoz	109
Az ökoturizmus kurzus tematikája	110
Ökológiai lábnyomunk – meddig terhelhető a környezet?	111
A turizmus által okozott környezeti és társadalmi problémák áttekintése (Fülep 2004. szerint)	112
Az ökoturizmus fogalma, kerettényezői, alapelvei.....	114
A természet megőrzési politika alapelvei és érvényesítési lehetőségei a turizmusban.....	116
Az ökoturisztikai programok szervezéséhez szükséges alapismeretek. A természeti értékek, mint célpontok.....	117
Magyarország természeti értékei. Nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek, természeti emlékek.....	118
A kulturális értékek helye és szerepe az idegenforgalomban és a természetvédelemben. Nemzeti- és világörökségek.....	118
Az ökoturizmussal foglalkozó szakemberek „TÍZPARANCSO-LATA”	119
Ökoturisztikai menedzsment. Az idegenforgalmi létesítmények környezetkímélő üzemeltetése (zöldítése). Az ökológikus szemlélet érvényesülésének gazdasági vonatkozásai	120
Ökoturisztikai lehetőségek különböző típusú (adottságú) területeken – Falusi turizmus.....	122
Ökoturisztikai programok formái, felkészülés azok lebonyolítására	123
Ökoturisztikai programajánlás és programszervezés (különös tekintettel a falusi környezetre).....	124
Az ökoturizmus nemzetközi körképe	125
Ökoturisztikai ajánlott irodalom	126

I. RÉSZ

Természetvédelmi alapismeretek

I. BEVEZETÉS

Az utóbbi évtizedben a *környezetvédelem*, a *természetvédelem* vagy az *ökológia*, *ökoturizmus* kifejezések az írott sajtóban és a tömegkommunikációs médiákban egyaránt a nagybetűs címszavak közé kerültek. Nap mint nap szinte a nyakunkba zúdulnak a természet rombolásáról, rohamos pusztulásáról szóló tudósítások és hírek. Ennek ellenére az utakat szemétsávok szegélyezik, a kirándulók többsége virágcsokrokkal – gyakran védett növényekből – tér haza, az iskolákban helyenként még mindig növény- és rovargyűjteményt készítenek, dívik a védett állatok illegális kereskedelme stb.

Annak ellenére, hogy az 1970-es évektől a környezet- és természetvédelmi alapismeretek egy része az iskolai tantervekbe is bekerült, sajnos sem az általános sem a középiskolákban nem jutnak a tanulók elégséges természetvédelmi ismerethez és nem alakul ki bennük a természethez való helyes viszonyulás képessége. Nem tanulják meg a természet értésén, tiszteletén és szeretetén alapuló természetkímélő magatartás alapszabályait. Nem jutnak el annak felismeréséhez, hogy a természetben – mint a leghatalmasabb rendszerben – minden élő és élettelen alkotónak jól meghatározott szerepe van.

Fentiek miatt rendkívül fontos a társadalom minden rétegére és korosztályára kiterjedő, széleskörű természetvédelmi ismeretterjesztés. Alapvetően e célt szolgálja e könyv is, amelyben a legfontosabb természetvédelmi és ökoturisztikai alapismereteket foglaltam össze. Szándékom szerint végzettségtől és szakmai irányultságtól függetlenül mindenkinek szól, aki felelősséget érez a jövőért, aki tudatosan tenni akar valamit az élet harmóniájáért.

Minden ország elsősorban a saját természeti értékeinek megőrzésére törekszik, de nem hagyhatja figyelmen kívül más országok érdekeit sem. A nemzetközi közlekedés, kereskedelem és turizmus szükségszerűen nemzetközivé tette a természetvédelmet is. Több regionális és világszervezet fáradozik a Föld egészére kiterjedő természetvédelmi tevékenység összehangolásán, hatékonyabbá tételén. Számos nemzetközi egyezmény, charta született már. Éppen ezért a hazai természetvédelem és a természeti területekre irányuló turizmus mellett röviden a nemzetközi vonatkozások is helyet kaptak e kiadványban.

A terjedelmi korlátok miatt a legfontosabbnak ítélt ismeretek is csak vázaltszerűen kerültek tárgyalásra, ennek ellenére bízom abban, hogy e könyvecske minden olvasójának segít megérteni az ember természeti környezete megóvásának fontosságát és segít a konkrét természetvédelmi ügyek helyes megoldásában, beleértve az idegenforgalom környezet- és természetkímélő megvalósítását is.

II. A TERMÉSZETVÉDELEM FOGALMA, CÉLJAI ÉS ALAPELVEI

Miért van szükség a természet védelmére? E sokunknak magától értetődőnek tűnő, ám az emberek többségének még mindig furcsán hangzó kérdésre sokan és sokféleképpen próbálnak válaszolni. A legtöbben érzelmi oldalról, az ösztönös természetérzékből fakadóan, a természet tárgyaiban és jelenségeiben megjelenő esztétikai minőségre, a szépség és fenségesség iránt való eleven fogékonyságra hivatkoznak. Mások azért tartják fontosnak, mert az élőlények évmilliárdos evolúciós fejlődés eredményei, s mint ilyenek egyszerűek és megismételhetetlenek. Szerintük az ember erkölcsi kötelessége minden élőlény élethez való jogának tiszteletben tartása. Sokak szerint azért kell védeni a természetet, mert a természeti értékek nélkül sivárabb lenne a világ, az ember csak a természetben találja meg az igazi harmóniát és nyugalmat. A legtöbb természettudós azért tartja fontosnak az élővilág védelmét, mert az életközösségek egymásra utaltak. Még ma is alig ismerjük rendkívül bonyolult működésüket, amely hatással van valamennyi alkotójuk létezésére – így az ember környezetének állapotára is.

A haszonelvűséget mindenek elé helyező mai társadalomban ezek az érvek gyakran erőtlenné válnak. A gazdasági szemléletűek felé talán meggyőzőbb azok érvelése, akik az élőlényekben rejlő genetikai információ fontosságát, pótolhatatlanságát hangsúlyozzák. Azt, hogy az élőlények sokfélesége az ember számára potenciális gazdasági erőforrást jelent és felhasználási lehetőséget tartogat. Azt, hogy ma még nem tudhatjuk, hogy holnap melyik növény- vagy állatfaj lesz forrása a rák, az AIDS vagy más betegség gyógyszerének, vagy melyik válik a gazdaság vagy az élelmezés fontos, természetbe vonható fajává. Azt azonban biztosan tudjuk már, hogy az élővilág a Föld arculatának meghatározója. Meghatározó szerepe van a Földön lejátszódó történések és folyamatok globális szabályozásában, azaz az ember létfeltételeit jelentő környezet fenntartásában.

Az érzelmi, az etikai, a gazdasági és a környezeti érvek egyenként is helytállóak, így együtt pedig remélhetően mindenkit meggyőznek arról, hogy a természetvédelem nem öncélú, hanem az emberiség egészét szolgáló tevékenység.

1. A természetvédelem értelmezése, fogalma

A **természet** a Földön hosszú, evolucionális fejlődéssel, az ember társadalmi tevékenységétől függetlenül kialakult élettelen és élő képződmények és jelenségek fejlődéstörténetileg összehangolt, önszabályozással működő rendszere. Alkotóit két fő csoportba sorolhatjuk. Egyik részük folyamatos megújulásra képes (pl. a termékeny talaj, erdő, vízparti életközösségek sora stb.), másik részük pedig a nem megújuló, nem megismételhető egyedisé-

gükben létező természetalkotók csoportja. Utóbbiakhoz tartozik valamennyi élőlényfaj. Egyediségüket genetikai örökítőanyaguk határozza meg, így bármelyikük kipusztulása a Földön azt jelenti, hogy nem pótolható soha többé. Természetesen új fajok folyamatosan kialakulnak, de ugyanolyan, amilyen egyszer már eltűnt, soka többé nem fejlődik ki. Ugyanígy egyediségében létezhet egy különleges életközösség, de egy bizarr sziklaalakzat, egy fafaj sajátos formájú egyede vagy akár egy rendkívüli élményt jelentő tájképként megjelenő tájrész is.

A megújuló és nem megújuló természetalkotók, természeti értékek egyaránt fontosak, így védelmük is indokolt. A védelemnek azonban más-más az indoka és a módja. A megújuló természeti értékek általában a gazdaság színterei, védelmük célja **az erőforrások tartós felhasználhatóságának biztosítása**, amit a **fenntartható természethasználattal** érhetünk el.

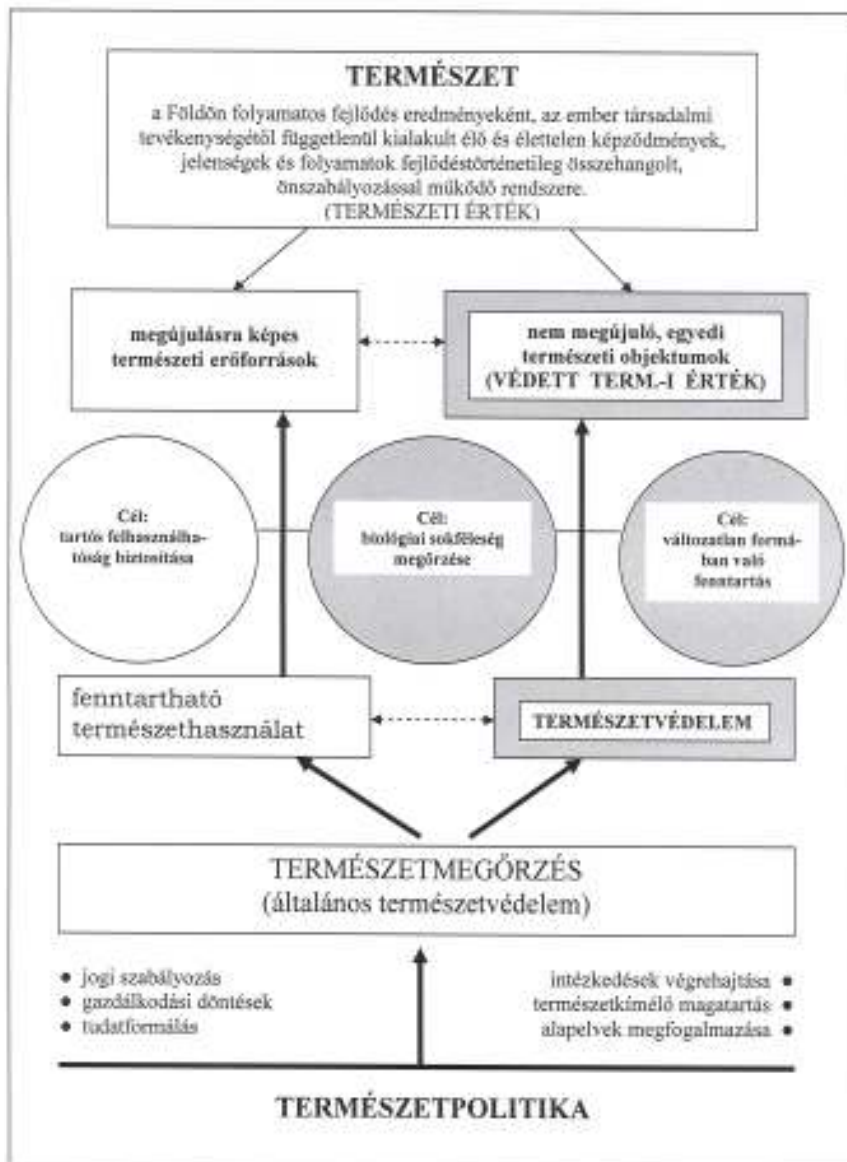
A természet megújulásra nem képes, megismételhetetlen egyedi értéket képviselő része egyrészt pótolhatatlan természeti tartalékot jelent, másrészt olyan tudományos, kulturális vagy esztétikai értéket képvisel, aminek **változatlan formában való fenntartása** az alapvető közérdek. Elsősorban a ritkaságuk és veszélyeztetettségük miatt egy részüket védetté nyilvánítják, és különleges bánásmódban részesítik. Ezeket hívjuk **védett természeti értékeknek**.

A természeti értékek egészére kiterjedő óvó, védő tevékenységet szokás tágabb értelemben vett ún. **általános természetvédelemnek** nevezni. A védett természeti értékek fenntartása, kezelése, megőrzése és megismertetése tekinthető szűk értelemben **természetvédelemnek**. A fogalmak tisztább, egyértelműbb használata érdekében a természeti értékek egészére vonatkozó tevékenységet **természetmegőrzésnek** nevezzük. A két fogalom közül tehát a természetmegőrzés a szélesebb tartalmú. A természetmegőrzés alapelve, hogy a természet az emberiség közös kincse, a természeti értékek az emberiség közös örökségét jelentik és azokat meg kell őrizni mind a jelen, mind a jövő nemzedékei számára. **A természetmegőrzés egyik szakterülete a természetvédelem.** A természetmegőrzés megvalósítását szolgáló jogalkotást, gazdálkodási szabályozást, intézkedések végrehajtását, a természetkímélő magatartás kialakítását célzó tudatformálást is beleértve, az egész tevékenységet együttesen pedig **természetpolitikának** mondjuk.

E fogalmak tartalmi rendszerét foglalja össze az 1. ábra.

A továbbiakban a szűkebb értelemben vett természetvédelemre vonatkozó ismereteket tekintjük át. Definíciószerűen az alábbi tartalommal:

A természetvédelem olyan céltudatos, szervezett, intézményesített társadalmi tevékenység, amelynek célja a természet élő és élettelen védendő értékeinek feltárása és védetté nyilvánítása, valamint a védett természeti értékek szakszerű fenntartása, kezelése, megőrzése és megismertetése.

1. ábra: A természetvédelem értelmezése és helye a természetpolitikában

A védett természeti értékek köre nem állandó. A veszélyeztettség fokozódásával újabb és újabb értékek válhatnak védetté, mások pedig (a veszélyeztettség megszűnésével) kikerülhetnek a védettségből. Pl. az 1970-es évekig hazánkban veszélyes gyomnövénynek tartott konkoly a 80-as évekre a kikapuztatás szélére került, így védetté nyilvánították; a veszélyeztetett nyestet 1982-ben a védett fajok közé sorolták, egy évtizeddel később már oly mértékben elszaporodtak, hogy a védettségük megszüntetése vált indokolttá.

2. A természetvédelem céljai és feladatai

A természetvédelem legfontosabb céljait az előző bekezdésben adott definíció megfogalmazza. Részletesebben kifejtve a következők alkotják a feladatait:

- a természeti értékek számbavétele és védetté nyilvánítása;
- a természeti és kulturális értékek természetes vagy a védetté nyilvánításkor fennálló állapotban való fenntartása és megóvása;
- a fennmaradásukhoz szükséges feltételek helyreállítása;
- a tudományos kutatások természeti feltételeinek biztosítása;
- a vadon élő növények, állatok, a kiveszőfélben lévő természetű növények, háziastott (domesztikált) állatfajták és a vadászható vadfajok génkészleteinek védelme, ill. a védelmükhöz szükséges környezet megóvása, azaz a biodiverzitás fenntartása;
- az eltűnőben lévő életformák és gazdálkodási módok fenntartására szolgáló területek megóvása;
- a természeti értékek fenntartásával az oktatás, az ismeretterjesztés és a közművelődés elősegítése, s ezáltal a társadalom természetkímélő magatartásának kialakítása;
- ősrégészeti-, ősnövény-, ősellat- és ősember-lelőhelyek, valamint
- történelmi és kultúrtörténeti emlékhelyek és műemlékek természeti környezetének megóvása és fenntartása;
- a felüdülés (rekreáció), az üdülés és gyógyulás, a természetjárás, a sport és az idegenforgalom elősegítése a védett területek révén (ökoturizmus);
- esztétikai élmények nyújtása (gyönyörködtetés) közvetlenül a természeti értékekről készült filmek, képek, művészeti alkotások stb. által.

3. A természetmegőrzés alapelvei

A természetmegőrzés csak akkor lehet eredményes, ha a természetpolitika biztosítja a megvalósításhoz szükséges feltételeket, és az érintettek többé-kevésbé azonos alapelvek mentén tevékenykednek. A természetpolitikai koncepció megfogalmazásakor éppen ezért – igazodva a nemzetközi elvekhez – az alábbi elveket rögzítették:

A globális szemlélet elve

A természetben a biológiai szerveződés sajátos hierarchikus rendet mutat, amelyben valamennyi szerveződési szint (egyed alatti, egyedi és egyed feletti szintek) jelen van és egyre bonyolultabb szerkezetű és működésű rendszerként viselkedik. A Földön a bioszféra a legmagasabb szerveződésű szint, amelynek működését a helyi és regionális változások befolyásolják. Éppen ezért, a helyi és regionális természetmegőrzési stratégiák kialakításában és megvalósításában a globális szemléletet érvényesíteni kell.

A holisztikus elv (rendszer szemlélet)

A természeti értékek általában természeti rendszerek részei. A rendszer egyes alkotói önmagukban nem őrizhetőek meg, csak a teljes, működőképes rendszerek formájában tarthatóak fenn. Ezért alapelveként kell elfogadni, hogy a természetvédelmet nem szabad csak a védett értékekre korlátozni, hanem a hozzájuk kapcsolódó védőövezetekkel együtt – indokolt esetben egész természeti tájakként – kell védelem alá helyezni. Ebből következik, hogy a természetvédelem magában foglalja az egyes különlegesen értékes, veszélyeztetett védett természeti értékek védelmén kívül valamennyi természeti érték általános védelmét is.

A folyamat elv

A természet állapotának megőrzése sohasem egy pillanatnyi helyzetnek, hanem a természeti rendszerek működésének tartós fenntartását, azaz a rendszer ún. funkcionális épségének megőrzését, vagyis a természetes állapotot fenntartó folyamatok biztosítását jelenti. A természetvédelem gyakorlatában az „állapot” megjelölés mindig folyamatot jelent.

A károsodások megelőzésének elve

A természeti rendszerek károsodása általában nem visszafordítható (irreverzibilis) változást jelent, a tökéletes helyreállítás általában lehetetlen. A helyreállítás – ha egyáltalán lehetséges – mindig sokkal költségesebb és időigé-

nyesebb, mint a hatékony kármegelőzés. Ezért minden társadalmi beavatkozást úgy kell előkészíteni és megvalósítani, hogy a fenntartható fejlődés elve tudatosan érvényesüljön. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a természet állapotát befolyásoló antropogén hatásokat a döntési folyamatok legkorábbi fázisában, azaz a tervezéskor figyelembe kell venni. (Ennek gyakorlati megvalósulását szolgálja a környezeti hatástanulmány részét képező kötelezően előírt természetvédelmi hatásvizsgálat megkövetelése).

Az elővigyázatosság elve

A megelőzésben fontos szempont az elővigyázatosság elvének hosszabb távra kiható figyelembe vétele. Ez azt jelenti, hogy bizonyos környezetváltozási tendenciák (pl. az éghajlatváltozás) megítélésében mutatkozó tudományos bizonytalanságok nem teremthetnek alapot a természetpolitikában arra, hogy a természet károsodását megelőző vagy csökkentő intézkedéseket, erre hivatkozva, elhalasszák. Pl.: arra hivatkozva, hogy nem ismerjük pontosan a mobil telefon működését biztosító átváltók egészségkárosító hatását, nem célszerű lakott területekre telepíteni azokat. Elővigyázatosságból úgy kell kiépíteni az átváltó tornyok rendszerét, hogy a tudományos álláspont változása miatt ne kelljen áttelepíteni a későbbiekben.

A fenntartható természet és racionális tájhasználat elve

Ez az elv azt mondja ki, hogy a természet erőforrásait oly módon kell felhasználni, hogy a természetnek kellő időt és teret kell engedni a megújulásra. Vagyis: a természethasználat módja, mértéke és üteme igazodjék a természeti rendszer teljesítőképességéhez (ökológiai potenciáljához) és működésének ritmusához (pl. az ártéri területeken olyan gazdálkodási módokat kell alkalmazni, amelyeket nem zavar az időnkénti áradás; az erdészeti fakitermelést télen, a talajszint hóvédte időszakban célszerű végezni). A fenntartható természet elve azt hangsúlyozza, hogy a természethasználat csak megfelelő nagyságú és hatékonyságú természetvédelmi tevékenységgel kiegészülve tartható fenn sikeresen, mert a védett területek nemcsak az élővilág diverzitásának (sokféleségének) fenntartását szolgálják, hanem tartalékaikkal meggyorsítják a használatba vett területek erőforrásainak regenerálódását is.

A természetvédelmi stratégiának tehát arra kell törekednie, hogy minden tájban megtalálja és kialakítsa az emberi kultúrkörnyezet, a természeti gazdálkodás és a védett területek helyes arányát, amely az optimális és racionális tájhasználat feltétele.

Az elegendő méret elve

A természeti területen a racionális tájhasználat elve és a folyamat elv is csak akkor érvényesülhet, ha a megőrzendő élő- és élettelen értékeket tartalmazó terület elég nagy ahhoz:

- hogy a diverzitás genetikai fenntartásához szükséges populációméretek fennmaradását biztosítsa;
- hogy a rendszer folyamatos működését biztosítsa.

A biológiai sokféleség (diverzitás) megőrzését három szinten kell megvalósítani:

- a **populációk szintjén**, ahol a genetikai sokféleség megőrzése és a géntartalmak védelme a fő cél mind a vadon élő növény- és állatfajoknál, mind a természetbe vont növényeknél és a házasított állatoknál;
- a **fajok szintjén**, ahol a fajok kipusztulásának megelőzése, az egyes területek fajszám csökkenésének megállítása, valamint az egyes fajok életképes populációinak kellő változatosságban való fenntartása a cél;
- az **életközösségek** (biocönózisok) **szintjén**, ahol a társulások és élőhelyeik változatosságának fenntartása a fő feladat.

A „használó fizet” elv

A természet nem ingyenes bőségszaru, amelyből mindenki tetszése szerint vehet, és amelyet mindenki kénye-kedve szerint használhat. A piaci viszonyok szabályainak megfelelően a természeti értékeket valós értékükön kell megjeleníteni. A természeti források használata nem lehet ingyenes vagy szimbolikus összeghez kötött. A használónak reális természethasználati díjat kell fizetnie minden olyan tevékenységért, amely természeti javak, természeti kincsek, erőforrások kiaknázásával és felhasználásával jár.

A „károsító többet fizet” elv

Ha az ésszerű és természetvédelmi szempontból engedélyezhető kihasználáson túlmenő igénybevétel (ún. túlhasználat, mint pl. több karsztforrás vizének esetén, amely a források elapadásával, vízfolyások megszűnésével vagy a karsztvízszint csökkenésével járt) tartós, különösen pedig visszafordíthatatlan természetkárosítást idéz elő, akkor a „károsító többet fizet” elvet kell alkalmazni, amely nemcsak a használati díj megfizetését, hanem annak többszörösét kitevő büntetés megfizetését is jelenti.

A komplementer elv

A komplementer elv a környezetvédelem és természetvédelem egyenértékűségét fejezi ki (lásd 4. pont).

4. A természetvédelem és környezetvédelem viszonya (a komplementer elv)

A köznyelvben igen gyakran nem tesznek különbséget a környezetvédelem és a természetvédelem fogalmak között. Azokat egymás szinonimáiként használják. Kétségtelenül rokon, sőt bizonyos részterületeket tekintve egymást átfedő fogalmak ezek, mégsem teljesen azonos a tartalmuk.

A **környezetvédelem** azoknak az intézkedéseknek az összessége, amelyek az emberi létezéshez szükséges egészséges környezet fenntartását szolgálják. Alapvetően antropocentrikus fogalom, amelybe csak tág értelemben tartozik bele a természet egyéb, elsősorban az ember mellett élő élőlények védelme. A környezetvédelem feladata a bioszféra, s benne a környezeti tényezők (talaj, víz, levegő stb.) meghatározott, az emberi toleranciának megfelelő állapotban tartása, azaz annak védelme a káros emberi hatásokkal szemben. Kiterjed a társadalom mesterséges és természetes környezetére egyaránt.

A **természetvédelem** a természet élettelen és élő tudományos, kulturális, esztétikai szempontból jelentős objektumainak, valamint egyes tájrészek kedvező természeti tulajdonságainak és tájképi megjelenésének **megóvása, fenntartása, szükség szerinti helyreállítása és bemutatása.**

A természetvédelem kiterjed a természet egészére, az ember természeti környezetére, és csak ilyen értelemben része a környezetvédelemnek. A környezetvédelem és természetvédelem kapcsolatát mutatja a 2. ábra. Mint látható, a környezetvédelem tágabb tevékenységet ölel fel, mint a természetvédelem. Olyan részterületei is vannak, amelynek nincs természetvédelmi megfelelője, ilyenek a **csendvédelem** és a **levegő védelme**. Bizonyos mértékig a természetvédelem is foglalkozik a mesterséges, ember által létrehozott értékekkel is (pl. történelmi kertek, parkok, fák, fasorok, nemesített állatfajok védelme).

A környezetvédelem és természetvédelem viszonyának értelmezésekor azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy az élővilág nem tekinthető a környezetvédelem ugyanolyan elemének, mint a termőföld, a víz, a levegő, vagy a táj. Az élővilágot nem lehet a környezetvédelem többi tárgyától független, azok mellett álló külön elemként kezelni, mert csak és csakis azokkal együtt védhető. A környezetet élőlénycentrikusság nélkül (tolerancia nélkül) nem lehet elképzelni, ami azt is jelenti, hogy a föld, a víz, a levegő, a táj, a település kedvezőtlen változása éppen a bennük élő életközösségek változása révén jelentkezik. A védelem hatékonyságáról szintén az élőlények referálnak. Gondoljunk pl. a levegőtisztasági vagy víztisztasági normáértékekre. A normákat mindig az alapján határozzák meg, hogy a vizet és levegőt élettérnek, vagy tápláléknak használó élőlények, élőlényközösségek (az ember is ilyennek tekinthető!) tűrőképessége meddig terjed a fenti két ökológiai tényezőre vonatkozóan.

A környezetvédelem és természetvédelem egymáshoz való viszonyát éppen ezért a komplementer elv alapján lehet helyesen értelmezni. A komplementer elv azt jelenti, hogy **a környezetvédelem és a természetvédelem két egymást kiegészítő, egymásnak alá nem rendelhető terület**, amelynek tevékenységét, stratégiáját és intézkedési tervét a mellérendeltség és az egyenrangúság tiszteletben tartásával kell összehangolni és megvalósítani. Szemléletesen úgy képzelhető el a viszonyuk, mint egy alagút két nyílása. Bármelyiknél történik valamilyen rendellenesség, az zavart kelt az alagút egészének működésében. Hogy mikor melyiket látjuk jobban vagy nagyobbak, az attól függ, hogy melyikhez vagyunk közelebb.

2. ábra: A környezetvédelem és természetvédelem részterületei és viszonya

III. A TERMÉSZETVÉDELEM RÖVID TÖRTÉNETE

A céltudatos természetvédelem **kezdetének** általában az első nemzeti park, - az USA-beli **Yellowstone Nemzeti Park** - létrehozásának a dátumát tekintik. **1872. március 1-én** az Egyesült Államok kongresszusa elfogadta az első természetvédelmi törvényjavaslatot, amely Yellowstone NP néven 868 ezer hektárnyi területet védetté nyilvánított, s ezzel kivonta a gazdasági tevékenység és a betelepülés lehetősége alól. Célja a természetes állapotban lévő szép táj, a látványos gejzirek, a hévforrások, a zuhatagos folyók, a tavak, a ritka és kihalás veszélyével fenyegetett állatok, a növényvilág megmentése a pusztulástól és fenntartása a jövő embere számára. Ha azonban tüzetesen áttekintjük a természet védelmét célzó emberi viselkedés történetét, akkor sokkal régebbi időkben is felfedezhetjük akár a területi, akár a terület nélküli természetvédelem megnyilvánulásait. Az első védett területek bizonyára az ún. „tabu-területek” voltak, amelyeket más-más néven (pl. az indonézekenél „dusun”-ok, a polinéz szigetvilágban „rá ui”, egyes kelet-afrikai területeken „kaya”-k) az ősi törzsi közösségek tiltott területnek tekintettek, s ezzel tulajdonképpen korlátozták azok természeti erőforrásainak használatát. Különböző élőlények (pl. egyes kígyók, madarak) tabuként kezelése is azok embertől való védettségét jelentette. Egyes fák, sziklaalakzatok vagy a víz már az őskorban kultikus értékűek voltak és védelmet élveztek. Igaz ugyan, hogy e viselkedés főleg vallási indíttatású, de eredményes volt. A középkorban az uralkodók és főurak vadászterületei, majd a kastélyok, a paloták hatalmas parkjai tekinthetők védett területeknek. Sőt, Ehnaton fáraó már Krisztus előtt 1360-ban „természeti rezervátum”-ot alapított. Európában az első rezervátum valószínűleg a VII. században jött létre a Farne-szigeteken (Nagy-Britannia), ahol a remeteként élt (később szentté avatott) Cuthbert szerzetes mindenkinek megtiltotta a madarak háborgatását.

Annak ellenére, hogy Európában sokkal kevesebb terület volt természetes állapotban, mint az USA-ban, földrészünkön lényegesen később, 1909-ben Svédországban létesültek az első nemzeti parkok. Igaz ugyan, hogy egyes kisebb területek megóvására előbb is sor került. Így pl. III. Napóleon idejében (1861) már törvény gondoskodott a franciaországi fontainebleau-i erdő egyes festői szépségű részeinek a gazdasági művelésből való kivonásáról és fenntartásáról. Angliában már 1896-ban természetvédő egyesület alakult, amely megvásárolta a Somersetben levő Cheddar sziklák és más szép tájak területét és így akadályozta meg azok lebányászását. Németországban 1886-ban indult mozgalom a Rajna vidéki Siebengebirge hegy koszorújának megmentésére és mintegy 700 ha kisajátításával sikerült megmenteni a vidék gyönyörű tájait. Európában elsőként a Hessen nagyhercegség alkotott törvényt 1902-ben a természeti értékek védelméről.

Magyarországon az 1879 évi erdőtörvény volt az első törvényes rendelkezés, amely a természet védelmét is szolgálta. Ennek a véderdőkről szóló 2. §-a védelmet biztosított a magasabb hegyek kőgörgetegein álló erdőknek, megtiltotta azok levágását. Ezzel a sziklaalakzatok változatos növény-társulásainak és állatvilágának, valamint a szép tájrészletek fennmaradását segítette elő. Bár a természet védelmét direkt módon nem írta elő, módot adott arra és lehetővé tette azt, ezért e törvényt tekintjük az első magyar természetvédelmi jogszabálynak.

A **második erdőtörvény 1935-ben** jelent meg, amelyben már külön fejezet foglalkozik a természetvédelemmel (Hatodik cím: Természetvédelem). Közben több mint fél évszázadon át rendkívül komoly tudományos és ismeretterjesztő munka folyt a természetvédelmi törekvések szakmai megalapozása és társadalmi elfogadtatása érdekében. Ennek főbb történései a következők:

- 1844. **Petényi János Salamon** – akit később Herman Ottó a „magyar tudományos madártan megalapítója”-ként tisztelt a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók kolozsvári vándorgyűlésen első ízben ostromozta a féktelen vadászatot, madarászatot és halászatot, mint az állatfajok kipusztulásának fő okát.
- 1879. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók évi közgyűlésén (Bp) először hangzott el a **földtani értékek védelmének** követelése. (Szontágh Pál a somoskői bazaltkúp és vár védelmére tett indítványt).
- 1879. Az Országos Erdészeti Egyesület székesfehérvári évi közgyűlésén szorgalmazták egy **madártani törvény** megalkotását.
- 1881. törvény a műemlékekről.
- 1883. évi XX. tc. a **vadászatról** elősegítette a madarak és emlősök (pl. zerge) védelmét, megtiltotta az énekes madarak vadászatát.
- 1888. évi XIX. tc. a **halászatról** a gazdasági érdekek szempontjából egyes halfajok védelmét biztosította.
- 1890. Az Országos Erdészeti Egyesület évi közgyűlésén a Tatra állami birtokba vételéért szállnak síkra. Az 1873 óta működött „Magyarországi Kárpát Egyesület” is sürgette, így a Tatra nagyrésze 1892-ben a kincstár birtokában került.
- 1891. Budapesten tartották a II. Ornitológiai Világkongresszust, amely nagy lendületet adott a **madárvédelem** ügyének. Létrehozták a Magyar Ornitológiai Központot (1894. elsőként a világon), rendeletileg biztosították a hasznos madarak és emlősök egy részének védelmét (1894).
- 1900. A földművelési miniszter leiratában utasította az illetékeseket az emlékfák, idős vagy nevezetes fák, facsoportok számbavételére, megőrzésére és fenntartására.

- 1905. Sajó Károly a Természettudományi Közlönyben először vetette fel és fejtette ki az általános természetvédelem eszméjét és 20 pontban sorolta fel a legfontosabb teendőket.
- 1906. A nemzetközi madártani egyezményt hazánkban törvénybe iktatták (kidolgozásában **Herman Ottó** is részt vett, 12 ország írta alá).
- 1906. Miniszteri rendelet alapján az iskolában kötelező ezentúl a **Madarak és Fák Napja** megünneplése.
- 1909. **Kaán Károly** a földművelésügyi miniszter megbízásából elkészítette a „Természeti emlékek fenntartása” című könyvét, amelyben csoportosította is a természetvédelem tárgyait. A miniszter a Kaán által megfogalmazott elvekkel és teendőkkel együtt az anyagot továbbította a törvényhatóságokhoz. Megindult a természeti értékek összeírása.
- 1910. Lóczy Lajos felterjesztése a Balaton-környék védelméről. Ennek kapcsán Decky Mór 1912-ben külföldi példák alapján kidolgozta az első magyar nemzeti park (Balaton-környék) kialakításának teendőit.
- 1913. Berni értekezlet, ahol egyezmény aláírásával nemzetközi szövetséget hoztak létre a természetvédelmi teendők összehangolására. Magyarországot Kaán Károly (a földművelésügyi minisztérium természetvédelmi ügyekkel megbízott előadója) képviselte.
- 1914. szeptember 14-ére országos tanácskozást hívtak össze, amely a természetvédelem hazai hivatali rendszeréről, a tervezett természetvédelmi törvény előkészítéséről határozott volna. Erre az alkalomra kiadták Kaán Károly „A természetvédelem és a természeti emlékek fenntartásának kérdéseihez” című könyvét. Az értekezlet az I. világháború kitörése miatt elmaradt.
- 1919. **Chernel István** a magyar kormány megbízásából egyezménytervezetet készített a madarak nemzetközi védelmének ügyében a párizsi béketárgyalásokra.
- 1924. Trianon után, az „1914. évi” értekezletet megtartották, és határozatot fogadtak el a természetvédelmi törvény sürgős megalkotásáról, a természetvédelmi országos bizottság mielőbbi megszervezéséről.
- 1931. A Magyarhoni Földtani Társulaton belül megalakult a Természetvédelmi Bizottság. Megjelent Kaán Károly „Természetvédelem és természeti emlékek” című könyve.

Az 1935. évi erdőtörvény természetvédelmi céljainak megvalósítását segítő céllal 1938-ban megalakult Kaán Károly elnökségével a 45 tagú Országos Természetvédelmi Tanács. Nem hatósági, hanem koordináló javaslattevő testület volt, mégis meghatározó szerepe volt a hazai természetvédelem további alakulásában. Tagja volt pl. **Schenk Jakab**, **Soó Rezső**, **Cholnoky Jenő** (1941-től elnök), Lóczy Lajos és Gombocz Endre. A tanács javaslatára 1939-ben a debreceni Nagyerdő egy részét nyilvánították először természet-

védelmi területté. 1945-ig mintegy 2800 hektárnyi összterületen kerekén 219 természetvédelmi terület kialakítására került sor. Többségük kisebb erdőterület vagy idős ill. nevezetes fa volt, de a II. világháborúban vagy utána megsemmisült, így ma 13 olyan természetvédelmi terület van, amelyet 1945 előtt nyilvánítottak védetté (pl. Abaliget-barlang, Füzéri várhegy, Baláta-tó, Szársomlyó, Szarvasi arborétum, Nagycenki hársfasor).

A háború után csak 1950-ben Bátorliget védetté nyilvánításával indult meg az intenzív természetvédelmi munka, melynek eredményeként 1970-ig a védett területek száma háromszorosra, területük pedig 15 ezer hektárra emelkedett.

Közben **1961-ben** megjelent a **harmadik természetvédelmi magas szintű jogszabály**, törvényerejű rendelet formájában. Ebben először választották külön a természetvédelmet az erdőtörvénytől. A szétválás nemcsak jogi, hanem szervezeti is volt, ugyanis a Földművelésügyi Minisztériumból, illetőleg az állami erdészetből kiválva megalakult az első önálló természetvédelmi főhatóság, az Országos Természetvédelmi Hivatal (OTvH). Európában ez volt az első, s mintegy 10 évig egyetlen minden minisztériumtól független természetvédelmi hatóság.

Az 1961. évi rendeletet 1971-ben módosították, s így vált lehetővé hazánkban a nemzeti park létesítése. A korszerűsítéssel bevezették az **országos jelentőségű** természeti érték és a **helyi jelentőségű természeti érték** fogalmát. Az elsőbe tartozó területek ill. objektumok az OTvH hatáskörébe, az utóbbiak pedig megyei tanácsi hatáskörbe kerültek. A rendelet nemzetközi elismerést kiváltó intézkedése volt 319 madárfaj védetté nyilvánítása. Egyidejűleg a megyei tanácsok védetté nyilvánítási jogkört kaptak. 1973-ban megalakult az első magyar nemzeti park a Hortobágyi NP.

1974-ben 94 gerinces állatfaj került természetvédelmi oltalom alá. Rövid időn belül újabb két nemzeti park (Kiskunsági NP – 1974, Bükk NP – 1976), számos tájvédelmi körzet és több száz országos vagy helyi jelentőségű természetvédelmi terület létesítésével 1978-ra már közel 450 ezer hektárnyi terület (az ország területének kb. 5 %-a) került védelem alá. Különösen a helyi jelentőségű értékek természetvédelmi oltalom alá vonásának lehetősége robbanásszerűen megnövelte a védett területek számát. (Lásd még a VIII. 3. b. fejezetet.)

A következő módosítás 1977-ben történt, amikor a természetvédelmi főhatóság tevékenységi köre bővült a környezetvédelmi ügyekkel. Ennek megfelelően a több mint négy évtizede alapított Természetvédelmi Tanács és az 1974-ben létrehozott Országos Környezetvédelmi Tanács helyett megalakították az Országos Környezet- és Természetvédelmi Tanácsot (OKTT). Az OKTT működésével, a környezet és természetvédelmi tevékenység koordinálásával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatok végrehajtására az OTvH Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatallá (OKTH) alakult át, ami ugyancsak közvetlenül a Minisztertanács alá tartozott.

1982-ben újraszabályozták a természetvédelmet. Új törvényerejű rendelet, új minisztertanácsi rendelet és egy sor kérdésben új államtitkári rendelkezés látott napvilágot. Például meghatározták a barlangok fogalmát, kijelölték a fokozottan védett barlangokat, megállapították 340 növényfaj eszmei értékét, és azokat újabb 154 állatfajjal együtt védetté nyilvánították. 1985-ben az Aggteleki TK-et nemzeti parkká nyilvánították és további tájvédelmi körzeteket alakítottak ki.

1988. január 1.-től újabb módosítással megszűnt az OKTH és létrehozták a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztériumot (KVM), ami a természetvédelmi feladatokat is ellátja. 1990-ben újabb névváltozással és átszervezéssel a KVM Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztériummá (KTM) alakult. A későbbiekben minden kormányváltáskor módosult a „környezetvédelmi” legfőbb hatóság, a minisztérium hatásköre és egyúttal a neve is (1998-tól Környezetvédelmi Minisztérium, 2002-től Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium), de a természetvédelem helyettes államtitkári vezetéssel mindig hozzá tartozott.

1990-ben az Önkormányzati törvény megszüntette a megyei hivatalok természetvédelmi tevékenységét, a helyi jelentőségű védett érték ügye a települési önkormányzatok hatáskörébe került.

1990-től a mennyiségi szemlélet mellett hangsúlyosabbá vált a minőségi változások igénye, amit a nemzetközi természetvédelemhez való igazodás is indokolt. Újabb hat nemzeti park létrehozásával jelentősen átrendeződött a természetvédelmi törzskönyv, hiszen ezeket a már meglévő tájvédelmi körzetek és országos jelentőségű természetvédelmi területek bázisán, azok nemzeti parkokká szervezésével alakították ki (lásd a 2. táblázatot). Közben a régebbi nemzeti parkok bővítésére is sor került, megtörtént a zónásításuk, és a nemzetközi egyezményekhez kapcsolódó területek kijelölése is. A természetvédelmi törekvések eredményeként értékelhető, hogy a legutóbbi másfél évtizedben a világörökség listára került az Aggteleki NP barlangrendszere, a Pannonhalmi Apátság (a Pannonhalmi TK része), a Hortobágyi NP, a pécsi ókeresztény sírkamrák, a Fertő-tó kultúrtája, a Tokaj-Hegyalja és Budapesten az Andrássy út a Hősök részével, továbbá Európa Diplomát kapott az Ipolytarnóci ősmaradványok TT, a Budai TK Kis-és Nagyszénás területe valamint a Tihanyi-félsziget.

Ebben az időszakban született meg az **1996. évi LIII. törvény a természet védelméről** (a továbbiakban természetvédelmi törvény), amely 1997. január 1.-től szabályozza hazánkban a természetvédelmi tevékenységet. Elkészült a Nemzeti Környezetvédelmi Program részeként a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv, amely rövid-, közép- és hosszútávra egyaránt megjelöli a célokat és feladatokat.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás (2004) szükségessé tette az európai irányelvek és szabványok átvételét, valamint az európai programokhoz

való csatlakozást (pl. Natura 2000 területek kijelölése, Agrár-környezetvédelmi program).

A természetvédelemben koncepcionális változásnak tekinthető a hatósági feladatok és a kezelési-fenntartási feladatok szétválasztása. Ennek eredményeként 2005. január 1-től a hatósági feladatokat a nemzeti park igazgatóságoktól az ún. zöld hatóságok (12 környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőség (KÖTEVICE) vették át (lásd a VI. fejezetben).

A védett természeti értékek jelentős területi növekedését eredményezte a NATURA 2000 területek hazai hálózatának kijelölése, amelyekkel Magyarországon mintegy duplájára nőtt a védett területek mennyisége.

Természetvédelmünk kiemelkedő alakjai

Chetnoházy Chernel István
(1865-1922)

Cholnoky János
(1870-1950)

Cségyes Tibor
(1883-1945)

Herman Ottó
(1855-1914)

Kálné Károly
(1867-1948)

Kitaibel Pál
(1757-1817)

Pécséni János Salamon
(1799-1855)

Seő Rózsa
(1903-1980)

Vönöczky Schenk Jakab
(1876-1945)

(A Természet Világa 1995. évi különszáma nyomán)

IV. TERMÉSZETVÉDELMI ALAPFOGALMAK

1. A természetvédelem formái

A természetvédelem történetében két alapvető forma fedezhető fel. Kezdetben elégségesnek tűnt a **jogi (de jure)** védelem, amely különösen az ember által nem vagy alig használt területeken érvényesült, később a jogi védelem mellett szükségessé vált a **tényleges (de facto)** természetvédelem.

A **jogi természetvédelem** azt jelenti, hogy az illetékes hatóság jogszabályban védelem alá von egyes területeket, objektumokat, de más módon a továbbiakban nem gondoskodik azok védelméről, kezeléséről és fenntartásáról. Ebből adódik, hogy hosszabb távon nem képes a védelem alá vont területek fennmaradását biztosítani.

A **tényleges természetvédelem** gondoskodik a jogszabállyal védelem alá vont területek, objektumok védelméről, kezeléséről, fejlesztéséről és bemutatásáról, azaz mindent megtesz azok fenntartása érdekében. Ez a természetvédelem hatékony formája.

A tényleges természetvédelmen belül a természetvédelmi szemlélet és az ebből fakadó gyakorlat szerint megkülönböztethetünk **aktív** és **passzív** természetvédelmet.

A **passzív természetvédelem** gondoskodik ugyan a jogilag védett terület, objektum védelméről, sőt őrzéséről, esetleg tudományos megfigyeléséről és kutatásáról is, de semmiféle kezeléssel nem avatkozik bele annak életébe. Szabadon hagyja érvényesülni a természetes folyamatokat még akkor is, ha azok a védett területre károsak, megváltoztatják a védetté nyilvánítás időpontjában fennálló tulajdonságait vagy akár megsemmisítik azt. Ilyen védelem hazai viszonylatban tartósan nem alkalmazható, de pl. a Yellowstone-i NP egyes részein és több kanadai nemzeti parkban a védelem e formáját gyakorolják. E forma hívei úgy vélik, hogy a nem ember által okozott természeti események (pl. a tűz) a természet része, ezért hatását nem kell korlátozni. 1980-ban ezért égett le a Yellowstone NP területének több mint egyharmadán az erdő. Kellően nagy kiterjedésű védett területeknél megengedhető e szemlélet, másutt viszont a védett érték totális pusztulásához vezethet. A Yellowstone 1/10 magyarországnyi területű, vagyis kb. akkora, mint hazánk összes védett területe együttesen. A „nagy tűz” óta azonban ott is különösen figyelnek arra, hogy ne ismétlődhessen meg. Ezért pl. a legveszélyeztetettebb részeken – pl. nagyon vastag avar esetén – tűzoltó szakember felügyeletével kis avartüzeket gyűjtenek, amelyeket szabályozni lehet.

Az **aktív természetvédelem** a védelem alá vont terület, objektum megóvása és fenntartása érdekében a jogi védelmen túl gondoskodik a védelemről, őrzésről, és kezeléssel biztosítja annak fennmaradását. Megelőzi és a le-

hetőségekhez képest elhárítja a káros hatásokat, kedvező feltételeket biztosít a terület élőlényeinek szaporodásához és tartós fennmaradásához. Gondoskodik a szükség szerinti helyreállításról, fejlesztésről és bemutatásról. Hazánkban ez a forma érvényesül.

2. A természetvédelem tárgyai

A természetvédelem tárgyai lehetnek élettelenek és élők, föld feletti és föld alattiak, egyediek, természetesek, és mesterségesek, és számos más csoportba sorolhatók. Egyféle csoportosítás a következő:

- különböző földtani alakulatok és képződmények:
  - hegyvidéki föld feletti képződmények: hegyek, völgyek, sziklaalakzatok, karszt formák, rétegfeltárások, hévforrás-kúpok;
  - föld alatti üregek: barlangok, zsombolyok, kőfülkék, felszíni kövek üregei;
  - egyéb geomorfológiai képződmények: homokbuckák, szikes térszíntek stb.;
- a víz különböző megjelenési formái: forrás, sziklaforrás, patak, vízesés, folyó, folyó holtág, tó (mocsár, láp);
- ritka, vagy egy adott területen ritka és tudományos értékű növények és növénytársulások; egyes idős, nagyméretű és különös alakú fák; facsoportok, fasorok; erdők; parkok; arborétumok;
- ritka, vagy kipusztulással fenyegetett vadon tenyésző állatfajok, kiveszében lévő domesztikált állatfajok;
- jellegzetes, szép tájképi megjelenésű, kedvező tulajdonságokkal rendelkező tájak, tájrészletek;
- őszállat-, ősember-, ősrégészeti lelőhelyek természeti környezete;
- történelmi és kultúrtörténeti emlékhelyek és azok természeti környezete;
- műemlékek természeti környezete;
- eltűnőben levő életformák és gazdálkodási módok fenntartására szolgáló területek;
- a génkészletek megőrzésére szolgáló területek.

3. Természetvédelmi kategóriák

A természeti értékek lehetnek:

1. terület nélkül védettek,
2. területtel védettek.

1. Terület nélküli védelmet azon estekben rendelnek el, amikor a védetté nyilvánítható objektum előfordulási helye, élőhelye valamilyen okból (pl. magántulajdonban van, a madaraknál a hatalmas mozgásterület) nem nyilvánítható védetté.

Hazánkban terület nélkül védettek:

- **Barlangok**, zsombolyok, kőfülkék, sziklaoduk, amelyek barlang gyűjtőnévvel külön védetté nyilvánítás nélkül a természetvédelemről szóló törvény szerint védelem alatt állnak.
- **Fák, facsoportok, fasorok**, amelyek egyedi védelemben részesülnek.
- Azok a **vadon élő növény- és állatfajok**, amelyeket a jogszabályokkal az egész ország területén előfordulási helytől függetlenül védetté nyilvánítottak.

2. A védett területek besorolása országoként különböző lehet. A magyarországi kategóriák és az IUCN (Világ Természetvédelmi Szövetség) kategóriái lényegesen eltérnek egymástól (lásd a IX. fejezetben). Magyarországon **nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület és természeti emlék** kategóriákat különböztetünk meg. A **fokozottan védett terület** fogalma általában a nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek és a bioszféra rezervátumnak egyes részeire alkalmazhatók.

Fokozottan védettek azok a természeti értékek, amelyek megóvásához kiemelkedően fontos tudományos és társadalmi érdek fűződik, és amelyekre ezért különleges védelmi előírások és szankciók érvényesek. Fokozottan védettséget csak a környezetvédelmi miniszter mondhat ki, tehát fokozottan védett értékek csak az országos jelentőségű értékek köréből kerülhetnek ki.

Nemzeti park (NP)

Az IUCN ajánlásának megfelelően nemzeti parknak tekinthetők azok a viszonylag nagy kiterjedésű védett területek (néhány szigettől eltekintve a minimális terület legalább 1000 ha), amelyeken:

- természetes állapotú vagy kis mértékben bolygatott (természetközeli állapotú) életközösségek vannak és ezeket az emberi beavatkozás nem vagy alig változtatja meg: élőlényfajai, geomorfológiai képződményei tudományos szempontból jelentősek, vagy a táj jelentős esztétikai ill. kulturális értéket képvisel;
- a kormány felelősséget vállal a természetvédelmi rendelkezések teljes mértékű betartásáért;
- a terület teljes vagy részleges látogatása – üdülési, nevelési és kulturális célból – lehetséges a terület értékeinek veszélyeztetése nélkül;
- az adott ország legmagasabb szintű természetvédelmi hatósága nyilvánítja védetté;

- a területen a védettség biztosítása érdekében 3 övezetet jelölnek ki, így:
A= természeti (natúr) zóna
B= kezelt (puffer I.) zóna
C= bemutató (puffer II.) zóna

A természetvédelmi törvény a nemzeti park fogalmát az alábbi módon adja meg:

Nemzeti park az ország jellegzetes, természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott, olyan nagyobb kiterjedésű területe, melynek elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény- és állattani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti értékek védelme, a biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése.

A nemzeti park létesítése egy tájnak, régióknak nemzetközi rangot és jelentőséget biztosít és ezáltal nagy idegenforgalmi vonzerő. A természetvédelem feladata a nemzeti park iránti idegenforgalmi igények oly módon történő kielégítése, hogy **a látogatás a természetvédelem tárgyait ne károsítsa, és fennmaradásukat ne veszélyeztesse.**

Tájvédelmi körzet (TK)

Olyan táj vagy tájrészlet, amelyet kedvező természeti adottságainak, tájképi jellegzetességeinek, valamint természeti és kultúrtörténeti értékeinek megóvása és fennmaradása érdekében a környezetvédelmi miniszter tájvédelmi körzetnek kijelöl és védetté nyilvánít. Területének nagyságára vonatkozó korlát nincs. A nemzeti parkoktól eltérően, 2 övezet kijelölése szükséges. Országos jelentőségű védett terület, így fenntartása állami feladat. A törvény szerint:

Tájvédelmi körzet az ország jellegzetes természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb, általában összefüggő területe, tájrészlete, ahol az ember és természet kölcsönhatása esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető jelleget alakított ki, és elsődleges rendeltetése a tájképi és a természeti értékek megőrzése.

Természetvédelmi terület (TT)

A természeti értékek megóvására és fenntartására kijelölt terület. Nagyságára nincs előírás, de rendeltetésének csupán akkor felelhet meg, ha elegendő nagy ahhoz, hogy a védett objektum fennmaradását biztosítani tudja. Míg a nemzeti park és tájvédelmi körzet mindig országos jelentőségű értékek megóvására létesül, a természetvédelmi terület lehet országos és helyi jelentőségű.

Az **országos jelentőségű** természetvédelmi területeket országos hatóság nyilvánítja védetté és gondoskodik annak kezeléséről és fenntartásáról.

A **helyi jelentőségű területeket** a helyi önkormányzatok nyilvánítják védetté és az ő feladatuk azok fenntartásának biztosítása is.

A természetvédelmi törvény megfogalmazásában:

<p>Természetvédelmi terület az ország jellegzetes és különleges természeti értékekben gazdag, kisebb összefüggő területe, amelynek elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték, illetve ezek összefüggő rendszerének a védelme.</p>

Természeti emlék

Elsősorban a helyi jelentőségű védett természeti értékeknél használatos kategória, amelyhez általában nem rendelnek területeket. A természetvédelmi törvény megfogalmazásában:

<p>Természeti emlék valamely különlegesen jelentős egyedi természeti érték, képződmény és annak védelmét szolgáló terület. A törvény alapján a védett forrás, víznyelő, kunhalom, földvár természeti emlékeknek minősül.</p>

Fokozottan (szigorúan) védett területek

A nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek azon részein, ahol az emberi hatásokra igen érzékeny, jelentősebb természeti értékek találhatók fokozott védelmet rendelnek el. Általában nem vagy csupán szakavatott vezető kíséretében látogathatók, itt a természetvédelmi korlátozások szigorúbbak, mint egyéb védett területeken (pl. a Bükki Nemzeti Parkban többek között fokozottan védett a Leány-völgy, vagy a Kővek-vonulata az Óserdővel). A nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek A-zónája általában ilyen terület.

4. A védett természeti területek jellege

A természeti emlékek a természetvédelmi területek, a tájvédelmi körzetek és a nemzeti parkok a közölt csoportosítás mellett *jellegük szerint* hat kategóriába tartozhatnak. A kisebb területek általában a hat kategória valamelyikébe, a nagyobbak ugyanakkor egyszerre több kategóriába is tartoznak. Egy terület annál értékesebb, minél több értéket tartalmaz. Így például a budai Sas-hegy kis kiterjedése ellenére földtani, állattani, növénytani és tájképi értéket is képvisel.

Földtani értékek: ide tartozik a barlang, a töbör, a zsomboly, az őskö-vület, az ősmaradvány, a földtani rétegek feltárása (bányafal), a sziklaalak-zat, a szurdok, a kőfülke. Ebbe a csoportba soroljuk továbbá a különleges geomorfológiai értékeket és az egyéb földrajzi, valamint a talajtani értékeket is (hegy, völgy, sziget, félsziget, futóhomok, szikes talajok, homokbuc-ka, kunhalom stb.).

Vízparti értékek: a forrás, a patak, a folyó és a tó, a mocsár, a láp, a víz-tározó, a csatorna, a halastó stb.

Növénytani értékek: az erdő, a park, az élőfa-gyűjtemény (arborétum), a facsoport, a fasor, az erdősáv, a fa, a növénytársulás, a növénytelepítés, a növényfaj, a növénykert, a botanikus kert, a növényi génbank stb.

Állattani értékek: Valamennyi gerinces és gerinctelen állat, állati egy-sejtű és azok élő- vagy tenyészhelye.

Tájképi értékek: a szép, megkapó természetes vagy ahhoz közel álló kultúrtáj, a várak környéke, a műemléki környezet és a régészeti feltárások környéke.

Kultúrtörténelmi emlékek: a történelmi, az irodalmi, népmondai emlék-helyek, a temetők és a legkülönbözőbb műtárgyak természeti környezete. Ide tartoznak a domesztikált állatok pl. a szürke marha, a rackajuh, a pász-torkutyák, a parlagi baromfifajták, a bivaly stb.

5. Természetvédelmi törzskönyv

A természetvédelmi törzskönyv a védett természeti értékek hivatalos nyil-vántartására szolgál:

- az országos jelentőségű védett természeti értékek nyilvántartása az or-szágos természetvédelmi törzskönyvben,

- a helyi jelentőségű védett természeti értékek nyilvántartása a helyi (fővárosi) természetvédelmi törzskönyvben történik.

Az országos természetvédelmi törzskönyvet és a helyi természetvédelmi törzskönyv egyik példányát az országos természetvédelmi hatóság vezeti.

A helyi (fővárosi) természetvédelmi törzskönyv másik példányának vezetése a helyi (fővárosi) önkormányzatok feladata.

Az adatokat a védetté nyilvánító határozatok alapján vezetik be a törzskönyvbe.

A természetvédelmi törzskönyv tartalmazza:

- a védett érték törzskönyvi számát, pl.: 64/TT/57
Az első szám (64) a törzskönyvi sorszám, a betűjel (TT) a védetség kategóriát (itt természetvédelmi terület), az utolsó két szám (57) a védetté nyilvánítás évének utolsó két számjegye.;
- a védetté nyilvánító határozat számát;
- a védett természeti értéket: nevét, helyét (megye, község);
- a természetvédelmi besorolását: VN = növényfaj,
VÁ = állatfaj,
B = barlang,
NP = nemzeti park,
TK = tájvédelmi körzet,
TT = természetvédelmi terület,
TE = természeti emlék.
- a védett terület jellege szerinti megoszlását (földtani, víztani, növénytani, állattani, tájképi, kultúrtörténeti és egyéb);
- a védett terület látogathatóságát: szabadon látogatható,
korlátozottan látogatható,
nem látogatható (zárt).
- a természetvédelmi kezelő megnevezését.

6. A védett természeti területek látogathatósága

A természetvédelem tárgyai a látogatásra különbözőképpen érzékenyek.

A védett terület lehet: - nem látogatható (zárt),
- korlátozottan látogatható,
- szabadon látogatható.

- *Nem látogatható (zárt) területek:* a változásra érzékeny élőhelyek, ritka madarak fészkelőterülete, vagy a kizárólag tudományos kutatási céllal védetté nyilvánított területek a látogatás elől rendszerint elzárt területek. A zárt területeket tudományos kutatók az illetékes hatóság engedélyével látogathatják. Pl. Velencei-tó madárrezervátum, Szőlőskei-erdő.

- *Korlátozottan látogatható területek:* meghatározott korlátozásokkal látogathatók. Ez a korlátozás vonatkozhat:
  - vegetációs időszakra (pl. madaraknál a költési időszakra);
  - útvonalra (csak meghatározott, e célra kiépített úton szabad közlekedni, pl. KNP bugaci ősbörökás);
  - területrésze (adott NP bizonyos területrészeit lezárják, pl. BNP Nagymező egy része);
  - közlekedési eszközre (pl. csak gyalogosan, kerékpárral stb. látogatható);
  - látogatás módjára (pl. csak előzetes bejelentkezéssel, meghatározott létszámú csoportokban szakvezetővel látogatható);
 A korlátozásokat a védetté nyilvánító hatóság írja elő és a védelem érdekeinek megfelelően módosítja.
- *Szabadon látogatható területek:* a látogatást korlátozó előírás nincs, de a természetvédelem tárgyait óvó magatartást elvárják a látogatóktól.

7. Természetvédelmi kezelés

Természetvédelmi kezelésnek nevezzük a védett természeti terület femérését, nyilvántartását, megóvását, őrzését, fenntartását, helyreállítását, fejlesztését és bemutatását célzó valamennyi tevékenységet.

A természetvédelmi kezelés célja a védetté nyilvánított területen:

- a természetvédelmi jogszabályoknak és védetté nyilvánító határozat előírásainak betartása és betartatása;
- a természeti értékek védelme, őrzése, fenntartása;
- a természeti értékek fennmaradását biztosító ökológiai viszonyok fenntartása, illetve helyreállítása;
- a természet védelmét, tanulmányozását és megismertetését szolgáló berendezések üzemeltetése;
- a jóváhagyott területrendezési és fejlesztési tervben meghatározott feladatok végrehajtása.

A természetvédelmi kezelés a természeti értékek, a természetvédelem tárgyainak érdekében végzett tevékenység és nem azonos a gazdasági célú termeléssel és üzemeltetéssel, bár néha közel állnak egymáshoz. Például a védett területen a védett állatfajokra káros fajok is megtelepedhetnek, ezek számának csökkentése nem vadászat, hanem természetvédelmi kezelés. Ha a védett területen a rétek fenntartására szükség van és azokat a gazdálkodó nem kaszálja, a természetvédelmi érdekből elvégzett kaszálás természetvédelmi kezelés. A barlang látogatása csak üzemeltetett barlangban lehetséges. Az üzemeltetés még nem természetvédelmi kezelés. A képződmények (cseppkövek, kristályok) védelme, a károsítás megakadályozása viszont természetvédelmi kezelés. Ez esetben a két tevékenység: az üzemeltetés és a természetvédelmi kezelés egymást kiegészíti.

Az országos jelentőségű természeti értékek természetvédelmi kezelését a Természetvédelmi Hivatal közvetlenül végzi, vagy más szervvel végezteti. Nemzeti park természetvédelmi kezelését minden esetben az e célra létesített nemzeti park igazgatóság látja el. A nemzeti park igazgatóságok felelősek az igazgatásuk alá tartozó területen található valamennyi országos védettségű természeti érték kezeléséért, függetlenül attól, hogy állami vagy más tulajdonban vannak.

A természetvédelmi kezeléssel azonban megbízhatnak másokat, így pl. az erdőgazdaságokat, de elláthatnak természetvédelmi kezelési feladatokat a FVM egyéb szervei, és más gazdálkodó, társadalmi vagy tudományos szervezetek is.

A helyi jelentőségű védett természeti értékek természetvédelmi kezeléséről a helyi önkormányzatok gondoskodnak.

A hatósági szervezetek által megbízott természetvédelmi kezelést ellátó szervek természetvédelmi hatósági feladatokat nem látnak el.

Védőövezet

A védett természeti területek – szükség esetén – védőövezettel kell ellátni, amelynek nagyságáról a védettséget kimondó jogszabály rendelkezik.

A védőövezetben a természetvédelmi hatóság engedélyezéséhez vagy hozzájárulásához kötött tevékenységek körét országos jelentőségű védett természeti területek esetében az országos hatóság, egyéb esetekben az illetékes önkormányzat rendeletben határozza meg.

A védőterület létesítésének célja, hogy átmenetet képezzen a védett és nem védett területek között, a védett területen kívül is megakadályozza vagy mérsékelje azoknak a tevékenységeknek a hatását, amelyek károsak lehetnek a védett területre, kedvezőtlenül befolyásolhatják annak állapotát vagy rendeltetését. Ezenkívül építési előírásokat tartalmazhat a védett területen kívül – a védőterületen – létesülő építményekre, ha erre a tájvédelem miatt szükség van. Ilyen előírások lehetnek: épületek, építmények magassága, tetőfedés anyaga, az épület színezése.

A védőterületek a védett területek, elsősorban nemzeti parkok körüli településeket, vagy azok egy részét is magukban foglalhatják. A síkvidéki nemzeti parkok, pl. a Hortobágyi Nemzeti Park szempontjából nem közömbös a nemzeti parkon kívüli, de a sajátos síkvidéki tájat befolyásoló, pusztáról látható falukép. Az építésügyi hatóságok a védőterületben építési előírásokkal gondoskodhatnak a nemzeti park számára kedvező falukép fenntartásáról.

A védőterületen helyezhetők el a védett területek, főleg nemzeti parkok látogatásához szükséges szálláshelyek, üzemi épületek, vendéglátóipari üzemek.

V. A TERMÉSZETVÉDELEM JOGI KERETEI MAGYARORSZÁGON

A magyar természetvédelem alapvető jogszabálya az **1996. évi LIII. törvény a természet védelméről**. A törvényt az Országgyűlés 1996. június 18.-án fogadta el és 1997. január 1.-én lépett hatályba.

Mivel a természeti területek nemcsak természetvédelmi, hanem földművelési, vadgazdálkodási, népjóléti és környezetvédelmi rendeltetésűek is, további törvényekkel összhangban, azokkal együttesen képes a természetvédelmi törvény kellő módon és mértékben betölteni szabályozó szerepét. Így bizonyos kérdések és tevékenységek egyértelmű értelmezéséhez segítséget nyújtanak az alábbi törvények ill. dokumentumok:

- 1994. évi LV. törvény a termőföldről (földtörvény)
- 1995. évi LIII. törvény a környezet védelméről (röviden: környezetvédelmi törvény)
- 1996. évi LIV. törvény az erdőről és az erdő védelméről (erdőtörvény)
- 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról (vadászati törvény)
- 1998. évi törvény az állatok védelméről.

Továbbá törvényerejű dokumentumként:

- Nemzeti Környezetvédelmi Program (1996)
- Nemzeti Természetvédelmi Alapterv (1996)
- Nemzeti Környezet-egészségügyi Akcióprogram (1997)

Fentiek mellett természetesen érvényesek mindazok a nemzetközi természetvédelmi egyezmények, amelyekhez hazánk is csatlakozott és azokat ratifikálta (lásd a IX. fejezetben). Az Európai Unióval megtörtént a jogharmonizáció, így az EU természetvédelmi szabályozása hazánkban is érvényes.

E törvények közül részletesebben a **természetvédelmi törvényt**, a **Nemzeti Környezetvédelmi Programot** és az annak részét képező **Nemzeti Természetvédelmi Alaptervet** tekintjük át.

1. Az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről

E törvény Magyarországon az első legmagasabb rendű természetvédelmi jogszabály. Előzőleg mindig törvényerejű rendeletek szabályozták a természetvédelmi tevékenységet. A törvény célja:

- a./ a természeti értékek és területek, tájak, valamint azok természeti rendszereinek, biológiai sokféleségének általános védelme, megismerésének és fenntartható használatának elősegítése, továbbá a társadalom egészséges, esztétikus természet iránti igényének kielégítése;

- b./ a természetvédelem hagyományainak megóvása, eredményeinek továbbfejlesztése, a természeti értékek és területek kiemelt oltalma, megőrzése, fenntartása és fejlesztése.

A törvény hatálya a természetvédelemmel összefüggő valamennyi lényeges tevékenységre kiterjed, így rendelkezéseit az alábbiak során kell alkalmazni:

- a./ a természeti értékek és területek állapotának értékelése, megóvása, fenntartása, helyreállítása, fejlesztése;
- b./ a magyar részről elfogadott nemzetközi szerződésekkel összhangban, az élővilág és élőhelyei, a biológiai sokféleség, a természeti rendszerek, természeti erőforrások védelmezése és működőképességük fenntartása;
- c./ az állam, a természetes és jogi személyek, valamint más szervezeteknek a természet védelmével kapcsolatos jogainak és kötelezettségeinek meghatározása;
- d./ a természet védelméhez fűződő érdekek érvényesítése, különösen a gazdasági, pénzügyi, oktatásügyi politika és szabályozórendszer kialakítása;
- e./ a természet védelmével kapcsolatos nyilvántartási, megelőzési, tervezési, szabályozási, hatósági, valamint természetvédelmi kezelési tevékenységek;
- f./ a természet védelmével kapcsolatos kutatási, bemutatási, oktatási, nevelési, ismeretterjesztési és tudományos tevékenység szakmai irányítása és támogatása;
- g./ a természet védelme felelősségi rendszerének meghatározása;
- h./ a természet védelme intézményrendszerének kialakítása, fejlesztése.

A természetvédelemmel összefüggő e törvényben nem szabályozott kérdésekre a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.

A törvény I. része (1-5. §) megfogalmazza a törvény célját, alkalmazási körét, a törvényben használt alapfogalmakat és alapelveket.

A II. rész (6-21. §) a természeti értékek és területek általános védelmét tárgyalja az alábbi bontásban:

- tájvédelem;
- természeti területek körének meghatározása;
- az élőhelyek általános védelme;
- a földtani természeti értékek általános védelme;
- a természeti értékek és a természeti területek védelmével kapcsolatos eljárási szabályok.

A III. rész (22-52. §) a természeti területek és értékek kiemelt oltalmáról szól, azaz a szűkebb értelemben használatos természetvédelem szabályozását tartalmazza az alábbi címek szerint:

- védetté nyilvánítási eljárás;
- a védett természeti területek (formái, definíciója);
- védőövezet;
- védett természeti területekre vonatkozó szabályok;
- védett növény- és állatfajok, társulások;
- a barlangok védelme;
- védett ásványi képződményekre vonatkozó szabályok.

A IV. rész (53-67. §) a természet védelmének tervezési és szervezési rendszerét szabályozza, azaz a társadalom hivatali-hatósági és önszerveződő csoportjainak és az állampolgárok egyedi természetvédelmi tevékenységével, lehetőségeivel és feladataival foglalkozik a következő bontásban:

- a természet védelme és a területi tervezés;
- a természetvédelem állami szervezete;
- az ügyész szerepe a természetvédelemben;
- az önkormányzatok természetvédelmi feladatai;
- az állampolgárok részvétele a természet védelmében;
- természetvédelmi információs rendszer.

Az V. rész (67-74 §) a természet védelmének tulajdoni és gazdasági alapját tárgyalja, benne az alábbi kérdésköröket:

- tulajdonjogi rendelkezések;
- gazdasági és pénzügyi jogi előírások;
- támogatások és kártalanítás;
- felelősségbiztosítás és biztosíték;
- védett állat kártételének megelőzése, a kártételre vonatkozó szabályok.

Az utolsó, VI. rész a természetvédelem eljárásjogi szabályait és szankcióit, valamint a vegyes és záró rendelkezéseket foglalja össze. Címei:

- eljárási rendelkezések;
- a természeti állapotfelmérés;
- természetvédelmi bírság;
- polgári jogi felelősség;
- vegyes és záró rendelkezések.

A törvény megalkotása óta csupán az állami szervezetben bekövetkezett név és szervezeti átalakítások miatt változott, amelyeket természetesen a törvényben is meg kell jeleníteni. (Pl. 1997-ben megszűnt valamennyi természetvédelmi igazgatóság, ill. átalakult nemzeti park igazgatósággá.

Általában négyévente megváltozik a környezetvédelmi minisztérium neve és részben a hatásköre is, de a természetvédelem mindaddig e tárcához tartozik.

2. A Nemzeti Környezetvédelmi Program

A Környezetvédelmi törvény értelmében a környezetvédelemért (és természetvédelemért) felelős miniszter irányításával el kell készíteni a Nemzeti Környezetvédelmi Programot (NKP), amelynek részét képezi külön egységként a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv (NTA). A NKP a környezetvédelmi tervezés alapidokumentuma, amelyet hatévente meg kell újítani, és az Országgyűlés hagyja jóvá. A NKP-nek hatéves időtartamra vonatkozóan tartalmaznia kell:

- a./ az ország környezeti állapotának bemutatását;
- b./ az elérni kívánt környezetvédelmi célokat és célállapotokat;
- c./ a célok és célállapotok elérése érdekében végrehajtandó feladatokat, azok megvalósításának sorrendjét és határidejét;
- d./ a kitűzött célok megvalósításának eszközeit, ideértve a pénzügyi igények forrásainak tervezett megjelölését is;
- e./ azoknak a területeknek a kijelölését, amelyeken különleges környezetvédelmi intézkedések szükségesek, valamint az intézkedések tartalmát.

A Kormánynak (a mindenkori miniszter által) a NKP megújítására irányuló benyújtásakor az Országgyűlés előtt be kell számolnia a program végrehajtásáról és a tapasztalatokról.

A NKP-mal összhangban regionális és megyei környezetvédelmi programok készítenők. Az első NKP 1996-ban készült el, amelynek végrehajtásáról a miniszternek két évente kell beszámolnia.

2003-tól a II. NKP lépett érvénybe, amely 2008-ig tartalmazza a megvalósítandó célokat.

3. A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv

A NKP különálló nagy fejezete a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv (NTA), amelyet a Természetvédelmi Hivatal készíti el a szakemberek bevonásával. Az Alapterv tartalmazza:

- a./ az ország természeti területei állapotának általános leírását, a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából jelentős folyamatok, tevékenységek meghatározását;
- b./ a természeti értékek és területek megóvására vonatkozó általános követelményeket, ágazati és ágazatközi feladatokat;
- c./ a védett természeti értékek és területek megóvásának, továbbá újabb védett természeti területek létesítésének hosszú és középtávú szempontjait;
- d./ az ökológiai hálózat és az ökológiai (zöld) folyosók kialakításának és fenntartásának hosszú és középtávú szempontjait;

- e./ az érzékeny természeti területek, rendszerek kialakításának és fenntartásának hosszú és középtávú szempontjait;
- f./ a természet védelmének az a.-e. pontokhoz kapcsolódó legfontosabb feltevérendszerait, intézkedési elveit;
- g./ a természet védelme kutatás-fejlesztési, oktatási, bemutatói, népszerűsítési feladatainak hosszú- és középtávú programját;
- h./ a természeti értékek és területek megfigyelését, adatgyűjtését, nyilvántartását és értékelését végző rendszer kiépítésének és fenntartásának elveit.

Természetesen a NTA is tartalmazza az elérendő célállapotokat és mindazokat az anyagi forrásokat, amelyek szükségesek a megvalósításhoz. Az első NTA az 1996. évi NKP részeként elkészült és a Parlament elfogadta.

A II. NKP részét képező Alapterv a 2003-2008 közötti időszakra vonatkozik.

A 2003-2008 közötti időszakra vonatkozó nemzeti környezetvédelmi program tematikus akcióprogramokat (TAP) vezet be, melyek közül a nemzeti természetvédelmi alapterv a „biológiai sokféleség védelme és tájvédelem” című akcióprogramnak felel meg, továbbá bizonyos mértékig kapcsolódik az alábbi akcióprogramokhoz:

- *környezettudatosság növelése akcióprogram (1. TAP);*
- *városi környezetminőség akcióprogram (4. TAP);*
- *vidéki környezetminőség, terület- és földhasználat akcióprogram (6. TAP);*
- *vizeink védelme és fenntartható használata akcióprogram (7. TAP);*
- *környezetbiztonság akcióprogram (9. TAP).*

A nemzeti természetvédelmi alapterv azonban nemcsak a nemzeti környezetvédelmi program része, hanem szervesen kapcsolódik más nemzeti tervekhez, stratégiákhoz, illetve meghatározza a vele összefüggő, az ebben a tervezési időszakban elkészített politikákat. Ilyen elsősorban a *nemzeti agrár-környezetvédelmi program*, a kidolgozás alatt álló *nemzeti erdőstratégia*, az új *Vásárhelyi-terv*, az *országos területrendezési nemzeti fejlesztési terv*. E tervek megvalósítása nagymértékben befolyásolja a természet állapotát, ezért ezeknek integratív módon, egységes rendszert alkotva kell képviselniük a természetvédelem értékeit.

VI. A HAZAI TERMÉSZETVÉDELEM SZERVEZETE

Magyarországon 1988 óta a természetvédelem legfelsőbb állami szervezete a környezetvédelmi ügyekért felelős minisztérium. Neve ugyan többször változott, feladatkörébe azonban mindig beletartozott a természetvédelem állami szintű képviselője, szabályozása és a természetvédelemmel hivatás-szerűen foglalkozó apparátus működtetése.

A miniszter és egyben a minisztérium feladatkörét a természetvédelmi törvény az alábbiak szerint fogalmazza meg:

A miniszter

- irányítja a törvényben vagy kormányrendeletben feladatkörébe utalt, a természet védelmével kapcsolatos tevékenységeket;
- irányítja a természetvédelem területi államigazgatási szerveit;
- közreműködik a természet védelmére irányuló nem állami kutatások megszervezésében;
- gondoskodik a természet védelmével kapcsolatos állami kutatások tervezéséről, koordinálásáról, az állapotfelmérési és folyamatos információs, megfigyelő és értékelő (monitoring) rendszerek kialakításáról, működéséről;
- irányítja a nemzetközi kötelezettségvállalásokból fakadó, a természet védelmével kapcsolatos feladatok végrehajtását;
- terveket készít és készíttet a természet védelmével kapcsolatban;
- az e törvényben és más jogszabályokban meghatározott esetben hatósági jogkört gyakorol;
- a természet védelme érdekében együttműködik a társadalom önszerveződő csoportjaival, érdekképviselői szervezeteivel;
- közreműködik a természet védelmével kapcsolatos oktatási, ismeretterjesztési tevékenységek irányításában, valamint a természetvédelmi ismeretek oktatási tanrendbe illesztésében.

1. Hatósági és kezelő szervezetek

A minisztérium (jelenleg Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium) szervezeti egységei közül a **Természetvédelmi Hivatal** feladata országos szinten a természetvédelmi tevékenység irányítása. A **másodfokú hatósági** jogkört az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség gyakorolja. Az ország természetvédelmi szempontból tíz igazgatási területre tagolódik, amelyek egy-egy nemzeti parkot is magukba foglalnak. Az **elsőfokú hatósági** jogkört a területileg illetékes zöldhatóságok látják el. Az ország természetvédelmi tagolódását a 3. ábra mutatja.

A nemzeti park igazgatóságok az országosan védett objektumokkal kapcsolatos feladatokat látják el. A helyi jelentőségű védett objektumok a települési önkormányzatok államigazgatási és hatósági hatáskörébe tartoznak. **Az önkormányzatok e körben elsőfokú hatóságként** járnak el, az ügyek intézése a jegyző feladatkörébe tartozik.

A települési (fővárosi) önkormányzat köteles gondoskodni a közigazgatási területén elhelyezkedő helyi jelentőségű védett természeti terület vagy természeti emlék fenntartásáról, kezeléséről, szükség esetén az őrzéséről és fejlesztéséről is. Saját hatáskörben az arra érdemes természeti objektumokat védetté nyilváníthatja, vagy a védettséget feloldhatja. A védettség feloldásához azonban be kell szerezni az illetékes nemzeti park igazgatóság véleményét is. Önkormányzati természetvédelmi őrszolgálatot szervezhet és működtethet.

Az országos hatóság a természeti értékek és területek őrzése, megóvása és károsításának megelőzése érdekében egyenruhával és szolgálati lőfegyverrel ellátott **Természetvédelmi Őrszolgálatot** működtet valamennyi nemzeti park igazgatóság szervezetében.

A nemzeti park igazgatóságok feladatait a következőkben határozták meg:

a./ Az igazgatóság gyakorolja működési területén a természetvédelmi, valamint a külön jogszabályokban meghatározott általános táj-, erdővagon-, ásványvagon- és élővilág-védelmi ügyekben a kezelői jogkört.

Az igazgatóság, a természetvédelmi hatáskörén túl, a működési területén

- ellátja – a területfejlesztéssel összhangban – a természetvédelmi oltalom alatt nem álló tájak védelmével kapcsolatos feladatokat;
- ellátja az erdővagon védelmének felügyeletét;
- közreműködik az ásványvagon-védelmi tevékenység irányításában, továbbá az ásványvagon-kutatás, termelés és hasznosítás természetvédelmi felügyeletének ellátásában;
- közreműködik a természetvédelmi szempontból védetté nem nyilvánított természetes növény- és állatvilág (a vadászható, halászható vad- és halfajok, az ősi hazai házasított állatfajok, fajták és ezek génkészletei) védelmének irányításában.

3. ábra: Magyarország természetvédelmi tagolódása

A természetvédelem hatósági szervezetei (lásd még a 3. ábrát):

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság

3758 Jósvafő, Tengerszem oldal 1.
3758 Jósvafő, Pf. 6.
Tel.: 48/506-000
Fax: 48/506-001
e-mail: info.anp@axelero.hu
honlap: <http://www.anp.hu>

Balaton-Felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság

8229 Csopak, Kossuth u. 16.
Tel.: 87/555-260
Fax: 87/555-261
e-mail: bfnp@bfnp.kvvm.hu
honlap: <http://www.bfnpi.hu>

Bükki Nemzeti Park Igazgatóság

3304 Eger, Sánc u. 6.
3304 Eger, Pf. 9.
Tel.: 36/411-581
Fax: 36/412-791
e-mail: bnptitkarsag@bnp.kvvm.hu
honlap: <http://www.bnpi.hu>

Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság

7625 Pécs, Tettye tér 9.
7625 Pécs, Pf. 46.
Tel.: 72/517-200
Fax: 72/517-229
e-mail: dunadrava@ddnp.kvvm.hu
honlap: <http://www.ddnp.hu>

Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság

1021 Budapest, Hűvösvölgyi u. 52.
1525 Budapest, Pf. 86.
Tel.: 1/200-4066, 1/200-4033, 1/391-4610
Fax: 1/200-1168
e-mail: dinpi@dinpi.hu
honlap: <http://www.dinpi.hu>

Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság

9435 Sarród, Rév-Kócsagvár
9435 Sarród, Pf. 4.
Tel.: 99/537-620, 537-622
Fax: 99/537-621
e-mail: fhnpititkarsag@fhnp.kvvm.hu
honlap: <http://www.ferto-hansag.hu>

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság

4024 Debrecen, Sumen u. 2.
4024 Debrecen, Pf. 216.
Tel.: 52/529-920
Fax: 52/529-934
e-mail: hnp@hnp.hu
honlap: <http://www.hnp.hu>

Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság

6000 Kecskemét, Liszt F. u. 19.
6001 Kecskemét, Pf. 186.
Tel.: 76/482-611
Fax: 76/481-074
e-mail: mail@knp.hu
honlap: <http://www.knp.hu>

Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság

5540 Szarvas, Anna-liget
5541 Szarvas, Pf. 72.
Tel.: 66/313-855
Fax: 66/311-658
e-mail: kmnp@kmnp.hu
honlap: <http://www.kmnp.hu>

Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság

9941 Óriszentpéter, Siska szer 26/A.
Tel.: 94/548-036
Fax: 94/428-791
e-mail: orseginp@onp.kvvm.hu
honlap: <http://www.orseginpi.hu>

b./ Az igazgatóság feladatkörében eljárva

- előkészíti a területek és értékek védetté nyilvánítását;
- figyelemmel kíséri a természet és az élővilág állapotát;
- szervezi és irányítja a természetvédelmi őrszolgálatot;
- tudományos kutatást kezdeményez, végez és irányít;
- működteti a feladatkörével összefüggő területi monitoring és információs rendszert, együttműködik más információs és ellenőrző rendszerekkel;
- együttműködik a környezetvédelmi, területfejlesztési feladatokat ellátó más szervekkel és természetes személyekkel;
- kapcsolatot tart természetvédelmi kezelési feladatokat ellátó más szervekkel és természetes személyekkel;
- közreműködik a természetvédelmi, az élővilág-védelmi és a tájvédelmi kérdésekkel foglalkozó helyi képviselőtestületi bizottságok munkájában;
- előmozdítja és támogatja a természetvédelemmel, az élővilágvédelemmel és a tájvédelemmel kapcsolatos társadalmi kezdeményezéseket és értékesíti ezek eredményeit munkája során;
- népszerűsíti a természetvédelmet, az élővilág- és tájvédelmet;
- az ismeretterjesztés, oktatás, tudományos kutatás és az idegenforgalom részeként a védett természeti területek látogatásának lehetőségét a bemutatásra alkalmas területeken és a védettség érdekeivel összhangban biztosítani kell. Ennek érdekében az igazgatóságok oktatási bemutató létesítményeket tartanak fenn;
- ellátja a természetvédelmi értékek, a védetté nyilvánított természeti területek természetvédelmi kezelésével kapcsolatos feladatokat, kivéve, amelyeket más szerv vagy természetes személy köteles ellátni;
- megbízás alapján végzi a helyi jelentőségű természetvédelmi értékekkel kapcsolatos természetvédelmi feladatokat;
- hasznosítja a kezelésében levő területeket az érvényes jogszabályok szerint;
- alaptervékenységével összefüggésben természetvédelmi érdekből ipari, mező- és erdőgazdasági, vadgazdasági, kertészeti termelő, szolgáltató, kereskedelmi, idegenforgalmi és propaganda tevékenységet végezhet az ezekre vonatkozó szabályok szerint.

A zöld hatóságok (Felügyelőségek) jogállása

1. Kormányrendelet alapján 2005. január 1-vel a környezetvédelmi felügyelőségekből átalakulás útján létrejöttek a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek, melyek jogutódjai a 2004. december 31-vel megszűnt vízügyi felügyeleteknek is.

Zöldhatóságok

1.	<p>Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Tiderenczl József igazgató 6500 Baja, Bajcsy Zs. u. 10. 6501 Baja Pf. 113. Telefon: 79/421-010; Fax: 79/421-153 E-mail: alsodunavolgyi@zoldhatosag.hu Honlap: www.adukofe.hu</p>
2.	<p>Alsó-Tisza-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Kardos Sándor igazgató 6720 Szeged Felső-Tiszapart u. 17. 6712 Szeged Pf. 1048 Telefon: 62/553-030; Fax: 62/553-038 E-mail: alsotiszavideki@zoldhatosag.hu</p>
3.	<p>Dél-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Jeszták Lajos igazgató 7623 Pécs, Papnövelde u. 13. 7601 Pécs, Pf. 412 Telefon: 72/520-100; Fax: 72/520-103 E-mail: deldunantuli@zoldhatosag.hu Honlap: www.ddkvf.hu</p>
4.	<p>Észak-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Gerencsér Tivadar igazgató 9021 Győr Árpád u. 28-32. 9002 Győr Pf. 471 Telefon: 96/524-000; Fax: 96/328-031 E-mail: eszakedunantuli@zoldhatosag.hu Honlap: edkvf.kvvm.hu</p>
5.	<p>Észak-magyarországi Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Pintér István igazgató 3530 Miskolc, Mindszent tér 4. 3501 Miskolc, Pf. 246 Telefon: 46/517-300; Fax: 46/517-399 E-mail: eszakmagyarorszagi@zoldhatosag.hu</p>
6.	<p>Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Szentesi Péter igazgató 4400 Nyíregyháza, Kölcsey u. 12-14. 4401 Nyíregyháza, Pf. 246 Telefon: 42/598-930; Fax: 42/310-713 E-mail: felsotiszavideki@zoldhatosag.hu</p>

7.	<p>Körös-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Nadabán János igazgató 5700 Gyula, Megyeháza u. 5-7. 5701 Gyula Pf. 99. Telefón: 66/463-043; Fax: 66/361-755 E-mail: korosvideki@zoldhatosag.hu</p>
8.	<p>Közép-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Kling István igazgató 8000 Székesfehérvár, Hosszúsétatér 1. 8001 Székesfehérvár Pf. 137 Telefón: 22/514-300; Fax: 22/313-564 E-mail: kozepdunantuli@zoldhatosag.hu</p>
9.	<p>Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Szabó Sándor igazgató 1077 Budapest, Nagydíófa utca 10-12. 1447 Budapest, Pf. 541 Telefón: 478-4400; Fax: 478-4520 E-mail: kozepdunavolgyi@zoldhatosag.hu</p>
10.	<p>Közép-Tisza-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Dr. Háfra István igazgató 5000 Szolnok Ságvári krt. 4. 5001 Szolnok Pf. 25. Telefón: 56-372-422; Fax: 56/343-768 E-mail: kozeptiszavideki@zoldhatosag.hu Honlap: www.kotiktvf.kvvm.hu</p>
11.	<p>Nyugat-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Hompsz Gyula igazgató 9700 Szombathely, Vörösmarty u. 2. 9701 Szombathely Pf. 183. Telefón: 94/328-188; Fax: 94/313-283 E-mail: nyugatdunantuli@zoldhatosag.hu</p>
12.	<p>Tiszántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Kelemen Béla igazgató 4024 Debrecen, Piac u. 9/b. 4001 Debrecen Pf. 27 Telefón: 52/527-600; Fax: 52/310-428 E-mail: tizsantuli@zoldhatosag.hu Honlap: www.tikofe.hu</p>

2. A Felügyelőség területi környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi feladatokat ellátó hatóság, a környezetvédelmi és vízügyi miniszter irányítása alatt működő önálló jogi személy, önállóan gazdálkodó, központi költségvetési szerv.
3. Az illetékességi területén a külön jogszabályban meghatározott első fokú környezetvédelmi, természetvédelmi, tájvédelmi és vízügyi hatósági, szakhatósági jogköröket gyakorol.
4. Államigazgatási eljárásban felettes szerve az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség.
5. Szakmai felügyeletét a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium közigazgatási államtitkára látja el.

2. Nem hatósági szervezetek

A **megyei önkormányzat** hatósági feladatokat nem lát el. Gondoskodik viszont a megye területén található helyi jelentőségű védett természeti értékek védelmével kapcsolatos tevékenységek összehangolásával és elősegíti a települési önkormányzatok természetvédelmi munkáját. Javaslatot tehet helyi jelentőségű védett természeti területek alapítására és a települési önkormányzatok felkérésére részt vehet a védetté nyilvánítási eljárásban is.

Nem kormányzati szervezetek (NGO)

A természetvédelem hatékonyságát jelentősen növelhetik a hatóságokkal együttműködő **társadalmi szervezetek**. Magyarországon több száz azoknak a társadalmi szervezeteknek és alapítványoknak a száma, amelyek elsődlegesen környezet- és természetvédelmi tevékenységre szerveződtek. A hatósági természetvédelmi tevékenység segítése mellett mintegy „ellenőrzik” is a hatóságok működését. Sajátos módszerekkel befolyásolhatják a természetvédelmi történéseket, sőt demonstrációkkal, akciókkal nyomást gyakorolhatnak a hatóságokra. Mivel intézményi, települési, regionális és országos szinten működnek, különösen sokat tehetnek a környezeti tudatformálásért.

Az NGO-k mellett az oktatási, tudományos intézetek és szervezetek, közművelődési intézmények és szervezetek, zöld médiák is jelentős természetvédelmi hatást fejtenek ki.

VII. AZ EGYÉN SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI A TERMÉSZETVÉDELEMBEN

1. Védetté nyilvánítási eljárás

A különösen értékesnek ítélt természeti objektumok védetté nyilvánítására Magyarországon **bárki** javaslatot tehet. Javaslatát kellő indoklással az első fokú hatóságnak (általában a helyi polgármesteri hivatalnak) kell írásban benyújtania. Amennyiben országos jelentőségű értékről van szó, a javaslatot az illetékes nemzeti park igazgatóságához (továbbiakban igazgatóság) kell eljuttatni. A hatóság illetékességi körében foglalkozik a javaslattal, és amennyiben azzal egyetért a védettségre javasolt objektumról szakértői véleményt készít. Ennek tartalmától függően megkezdődik a védetté nyilvánítást előkészítő egyeztető megbeszélések.

Terület védetté nyilvánítását – helyi jelentőségű védett természeti terület kivételével – az igazgatóság készíti elő. Ha az előkészítés helyi jelentőségű védett természeti területté nyilvánításra irányul, a helyi védetté nyilvánítást előkészítő települési önkormányzati jegyzőnek, főjegyzőnek (a továbbiakban együtt: jegyző), a terület védetté nyilvánításának indokoltságát alátámasztó iratok megküldése mellett meg kell keresnie az igazgatóságot, hogy kívánja-e a terület országos jelentőségű védett természeti területté nyilvánítását.

Az igazgatóság – a Minisztérium állásfoglalása alapján nyilatkozatát 60 napon belül megadja. Ha a terület országos jelentőségű védett természeti területté nyilvánítása indokolt, az igazgatóság a védetté nyilvánítás előkészítését hivatalból folytatja le.

Természeti érték védetté, fokozottan védetté nyilvánítását a Minisztérium készíti elő.

A védetté nyilvánítási előkészítés során meg kell vizsgálni a védetté nyilvánítás indokoltságát, a védelem céljainak megvalósításához szükséges intézkedéseket és a védelemhez szükséges feltételek, pénzügyi eszközök biztosíthatóságát, valamint a védelem várható következményét.

A természeti terület védetté nyilvánításának előkészítése során az előkészítést végző – az érdekeltek álláspontjának megismerése érdekében – egyeztető megbeszélést és a szükséghez képest helyszíni szemlét tűz ki, amelyre – a kitűzött időpont előtt legalább 15 nappal – meghívja a javaslattevőt, valamennyi érdekelt hatóságot, továbbá mindazokat, akikre a védetté nyilvánításból jogok vagy kötelezettségek hárulnak, illetőleg akik jogos érdekét a védetté nyilvánítás közvetlenül érinti. Jelentős számú érdekelt esetén a meghívás történhet hirdetménynek a helyi önkormányzat hirdetőtáblá-

ján történő kifüggesztésével vagy más, helyben szokásos módon történő közhírré tétele útján is.

Az előkészítést végző az egyeztető tárgyalásról jegyzőkönyvet és összefoglalót készít, amelyet a védetté nyilvánításra vonatkozó javaslattal együtt előterjeszt a védetté nyilvánításra jogosulthoz.

Helyi jelentőségű védett természeti terület országos jelentőségűvé nyilvánítása esetén egyeztető tárgyalást csak akkor kell alkalmazni, ha a védelmi előírások a természetvédelmi törvényben foglaltaknál, illetve a korábbi önkormányzati rendeletben meghatározottaknál szigorúbb rendelkezéseket tartalmaznak.

A védetté nyilvánításról a települési önkormányzat ill. a környezetvédelmi miniszter dönt és azt határozatban ill. rendeletben közzé teszi.

A védett természeti területet a természetvédelmi hatóságnak meg kell jelölnie, és fel kell hívnia a figyelmet annak védettségére, valamint a főbb korlátozó rendelkezésekre.

Terület védetté, fokozottan védetté nyilvánításának tényét az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyezni, védettség feloldását követően a védettség tényét pedig törölni kell. A bejegyzést, illetve annak törlését a természetvédelmi hatóság hivatalból kezdeményezi.

Ideiglenes védetté nyilvánítás

Ha valamely védelemre tervezett terület jelentős károsodásának veszélye áll fenn, a természetvédelmi hatóság – az érdekelt hatóságok véleményének kikérése mellett – a területet azonnal végrehajtható határozattal, egy alkalommal ideiglenesen védetté nyilváníthatja. A határozatban előírhatja a terület kezelésével, a természeti értékek megóvásával kapcsolatos kötelezettségeket. Továbbá a veszélyeztető tevékenység folytatását korlátozhatja, függesztheti, illetve megtilthatja.

Az ideiglenes védettség a végleges védettséget kimondó jogszabály hatálybalépéséig, de legfeljebb 3 hónapig tartható fenn. Országos jelentőségű védelemre tervezett természeti terület esetén a miniszter – egy ízben – további 2 hónappal meghosszabbíthatja az elrendelt ideiglenes védettséget, ha a védetté nyilvánításról szóló miniszteri rendelet kihirdetése folyamatban van.

Ha valamely terület időszakosan fokozottan védett élő szervezetek élőhelyül szolgál, amelyek megóvása másként nem biztosítható, az igazgatóság a területet, vagy annak egy részét meghatározott időre – de legfeljebb 3 hónapra az érdekelt hatóságok véleményének kikérése mellett -, azonnal végrehajtható határozattal átmenetileg védetté nyilváníthatja.

2. Társadalmi természetvédelmi tevékenység

A természet védelme csupán hatósági módszerekkel és emberekkel nem lehet igazán eredményes. Nem lehet pl. minden védett növény mellé természetvédelmi őrt állítani.

A természet védelmét a társadalom egészében szemléletmóddá, az általános kultúráltsággá és viselkedés részévé kell tenni. Ebben pedig az oktatási-nevelési intézményeknek (óvoda, iskola) és a családnak alapvető szerepe van. Ezért a környezetvédelmi és a természetvédelmi törvények külön paragrafusban fogalmazzák meg az ismeretek szervezett keretek közötti megszerzésének biztosítását.

A környezetvédelmi törvény 54. és 55. §-ai a következőkről rendelkeznek:

„54. § (1) Minden állampolgárnak joga van a környezeti ismeretek megszerzésére és ismereteinek fejlesztésére.

(2) A környezeti ismeretek terjesztése és fejlesztése (óvodai nevelés, iskolai nevelés, képzés, művelődés, iskolarendszereken kívüli oktatás és továbbképzés, ismeretterjesztés, könyvkiadás) elsősorban állami és önkormányzati feladat.

(3) Az állami feladat ellátása során a miniszter a környezeti ismeretek szakszerű oktatásának biztosítása és azok folyamatos fejlesztése érdekében együttműködik a művelődésért és közoktatásért felelős miniszterrel és más érdekelt miniszterekkel.

(4) A Nemzeti Alapvető tanterv elvei és követelményei szerint a miniszter közreműködik a közoktatás intézményei számára készülő tantervi követelmények és taneszközök szakmai előkészítésében.

(5) A miniszter környezeti nevelési, képzési programot készít, amely összefoglalja

- a. az iskolarendszereken kívüli környezeti oktatás, képzés, továbbképzés és ismeretterjesztés környezetvédelmi ismereteit, valamint*
- b. az öntevékeny közművelődés, a környezeti tudatosság fejlesztésének irányelveit,*
- c. a környezetvédelmi szakmai képzés irányelveit, ismérveit.*

(6) A környezeti oktatásnak és ismeretterjesztésnek az alapvető komplex (természettudomány-ökológiai, társadalomtudományi, műszaki-technikai) ismeretekre túl a szakmák gyakorlásához szükséges környezetvédelmi ismeretekre, a környezetet veszélyeztető tevékenységekre, a veszélyhelyzet megelőzésének és elhárításának alapvető kérdéseire, az egészséget befolyásoló környezeti hatásokra, továbbá a környezet védelmével kapcsolatos állampolgári jogok és kötelezettségek ismertetésére is ki kell terjednie.

55. § (1) Az 54. §-ban a megjelölt feladatokat az állam az oktatási és a közművelődési intézményeken keresztül, a környezetvédelmi egyesületekkel és a környezet védelmével foglalkozó lakossági szakmai szervezetekkel együttműködve látja el. Az állam az egyes nevelési, képzési feladatokat ellátó szervezeteket, az egyházakat, a tudományos intézményeket, szakmai szervezeteket, egyesületeket környezeti nevelési, képzési tevékenységük eredményesebb ellátása érdekében – szükség esetén megfelelő pénzeszközök rendelkezésre bocsátásával – támogatja.

(2) A környezeti ismeretek oktatásának megszervezési és az ismeretekkel kapcsolatos tananyagok, oktatási programok előkészítésének szellemi és anyagi támogatása a művelődésért és a közoktatásért felelős miniszter, valamint a miniszter közös feladata, a szakképzés tekintetében a miniszter gyakorolja a szakképesítésért felelős miniszter jogait, ellátja a felsőoktatás szakirányába tartozó állami feladatokat, és segíti a szakirányba tartozó felsőoktatási intézmények oktató munkáját.”

A természetvédelmi törvény 64. §-a a fentieket a következőkkel egészíti ki:

„64. § (1) A Kt. 54-55.§-ában foglaltakon túl, a természet védelmével kapcsolatos ismereteket valamennyi oktatási intézményben oktatni kell, azok a Nemzeti Alaptanterv részét képezik. Ezeknek az ismereteknek az oktatásával – az állami, önkormányzati intézmények és más szervezetek bevonásával – elő kell segíteni, hogy a társadalom természetvédelmi kultúrája növekedjen.

(2) Az ismeretterjesztés, oktatás, tudományos kutatás és az idegenfoglalom részeként a védett természeti területek látogatásának lehetőségét a bemutatásra alkalmas területeken és a védettség érdekeivel összhangban biztosítani kell. Ennek érdekében az igazgatóságok oktatási bemutató létesítményeket tartanak fenn.

(3) Minden év május 10-e a Madarak és Fák Napja. E nap megemlékezéseinek, rendezvényeinek a lakosság – különösen az ifjúság – természet védelme iránti elkötelezettségét kell szolgálnia.”

Az egyén, az állampolgár legfontosabb feladata, hogy elsajátítsa a természet megértéséhez szükséges ismereteket. Ezek birtokában a legtöbb ember számára magától értetődik a természethez való viszonyulás. Még így is előfordulhat a gazdasági és természetvédelmi érdekek ütközése. Jelenlegi társadalmunkban pedig igen gyakran másodlagosnak tekintik a gazdálkodók a természetvédelmi érdekeket, és figyelmen kívül hagyják azokat. Ha az állampolgár ilyet tapasztal, akkor a törvény szerint bejelentést tehet az illetékes hatóságnál (önkormányzat jegyzőjéhez vagy a nemzeti park igazgatóságához).

Hatékonyabban léphet fel az egyén akkor, ha valamelyik természetvédelmi célú társadalmi szervezethez csatlakozik ugyanis:

- a természeti területek és értékek jogellenes károsítása, veszélyeztetése esetén a természet védelme érdekében a természetvédelmi célú társadalmi szervezetek jogosultak fellépni, és
- állami szervektől, önkormányzatoktól a megfelelő és hatáskörükbe tartozó intézkedés megtételét kérni, vagy
- a védett természeti érték, terület károsítója, veszélyeztetője ellen pert indítani.

A perben a társadalmi szervezet kérheti a bíróságot, hogy a veszélyeztetőt vagy károsítót tiltsa el a jogsértő magatartástól; és/vagy kötelezze a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére.

A törvény lehetővé teszi, hogy az állampolgárok polgári természetőrként segítsék a nemzeti park igazgatóságok vagy az önkormányzatok természetvédelmi tevékenységét.

A polgári természetőr az igazolványában meghatározott területen jogosult

- védett természeti területekre belépni;
- szolgálati jelvényt és igazolványt használni;
- természeti értéket veszélyeztető vagy károsító cselekményt elkövető személyt figyelmeztetni a jogellenességre, illetve annak jogkövetkezményeire, valamint távozásra felszólítani;
- a védett természeti területekről, értékekről, ezekkel kapcsolatos engedélyköteles tevékenységekről tájékoztatást adni.

A polgári természetőrökre vonatkozó részletes szabályokat a miniszter rendeletben állapítja meg.

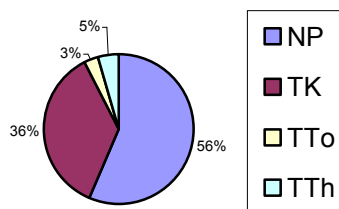
VIII. MAGYARORSZÁG TERMÉSZETI ÉRTÉKEI

Hazánk területének jelenleg – a Natura 2000 területek nélkül – 9,9 %-a (921 251,5 ha) védett. Ennek több mint felét (486 055 ha) a nemzeti parkok, mintegy 34 %-át a tájvédelmi körzetek foglalják el, csupán 7,1 %-át adják az országos és helyi jelentőségű természetvédelmi területek és természeti emlékek. A részletes adatokat a 1. táblázat és a 5. ábra mutatja. 2005-ben a Natura 2000 területekkel gyakorlatilag megduplázódott a védett területek nagysága, így az ország területének mintegy 20 %-a áll valamilyen szintű védelem alatt.

1. táblázat: Védett természeti területek Magyarországon (2005. december)

<i>Természetvédelmi kategória</i>	<i>Száma</i>	<i>Területe (hektárban)</i>	<i>Ebből fokozottan védett (hektárban)</i>
Nemzeti parkok (NP)	10	486 055,6	79 821
Tájvédelmi körzetek (TK)	36	324 013,9	28 607,7
Természetvédelmi területek (TT)	147	28 949,6	1 316,5
Természeti emlék	1	0	0
<i>Országos jelentőségű védett természeti területek összesen</i>	<i>190</i>	<i>839 019,1</i>	<i>109 745,2</i>
Önkormányzatok által védett természeti területek	1273	39 114	0
Ex lege védett területek		82 232,4	0
Mindösszesen	1463	859 751,5	109745,2
Védett területek aránya		Hektár	Arány %
Magyarország területe		9 303 000	100
Védett területek aránya az ország területéhez képest		921 251,5	9,9

A védett értékek területi megoszlását az 5. ábrán tekinthetjük át.

5. ábra: A védett területek kategóriák szerinti megoszlása az összes védett terület %-ában

Látható, hogy a nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek alapján többé-kevésbé egyenletes a védett területek területi megoszlása.

A./ Területtel védett természeti értékek

1. Nemzeti parkok

Magyarországon az első nemzeti parkot 1973-ban hozták létre a Hortobágy legértékesebb területén. Jelenleg tíz nemzeti parkunk működik mintegy 485 ezer hektáron, ami az ország területének 5,2 %-át jelenti. Ez az arány megfelel az Európában érvényesülő szintnek. Új nemzeti parkok kialakítását a közeljövőben nem tervezik, bár a Zempléni-hg, a Szatmár-Beregi TK vagy a Szigetköz térségében vannak ilyen helyi kezdeményezések. A nemzeti parkok jelenlegi rendszere mintegy harminc év alatt alakult ki, többszörös területi módosítással és természetvédelmi átsorolással. A nemzeti parkká szervezés kialakult gyakorlatává vált, hogy az előzetesen tájvédelmi körzetként és országos jelentőségű természetvédelmi területként védetté nyilvánított területeket a nemzeti parki működés feltételrendszerének kialakulásakor az egységes fenntartás és kezelés érvényesítésével a legmagasabb természetvédelmi kategóriává, azaz nemzeti parkká nyilvánították. Nemzeti parkjaink részletes adatait a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat.

Hazánk nemzeti parkjai (2005.)

Sorszám	Törzskönyvi szám	Név	Terület (ha)		Igazgatóság székhelye
			összesen	fokozottan védett	
1.	97/NP/73	Hortobágyi NP	80548,9	1285	Debrecen
2.	109/NP/74	Kiskunsági NP	56761	12457	Kecskemét
3.	138/NP/76	Büki NP	43129,8	3774	Eger
4.	177/NP/85	Aggteleki NP	19981	3922	Jósvafő
5.	238/NP/91	Fertő-Hanság NP	23588,2	7492	Sárród
6.	271/NP/96	Duna-Dráva NP	49473	14123	Pécs
7.	276/NP/97	Körös-Maros NP	50134	6411	Szarvas
8.	283//NP/97	Duna-Ipoly NP	60314,1	16119	Budapest
9.	282/NP/97	Balaton-felvidéki NP	57019,8	11134	Csopak
10.	296/NP/02	Órségi NP	43933,5	3104	Óriszentpéter
Összesen	10		484883,3	79821	

Valamennyi nemzeti parkunk megfelel az IUCN nemzetközi előírásainak, így a nemzetközi II. kategóriába (nemzeti park) tartoznak. Mindegyik sajátos karakterrel bír. Jellemüket tekintve három csoportba sorolhatók. Az első csoportot az ún. pusztai jellegű parkok (HNP, KNP és KMNP), a másodikat a hegyvidéki jellegűek (ANP, BNP és BFNP, ÖNP), a harmadikat pedig az ún. vizes nemzeti parkok (FHNP, DDNP és DINP) alkotják. E besorolás egyféle önkényességet is jelent, hiszen pl. valamennyi parkban igen fontos vizes területek találhatók, sőt a Duna-Ipoly NP nagyobb részét hegyvidéki területek teszik ki. Véleményem szerint, ha a védettség alapját jelentő

értékeket sorra vesszük, akkor belátható fenti csoportosítás indoka. Nemzeti parkjaink karakterébe az alábbiakat tekintem elsődlegesnek:

- Hortobágyi NP – a szikes pusztához kapcsolódó természeti és kulturális értékek;
- Kiskunsági NP – a homokpusztához kapcsolódó természeti értékek;
- Körös-Maros NP – a löszös erdős-sztyepphez kapcsolódó természeti értékek;
- Aggteleki NP – a mészkőhegység karsztjelenségeihez kapcsolódó értékek (főleg barlangok);
- Bükki NP – a középhegységi mészkőhegységi fennsík és erdős jelleg;
- Balaton-felvidéki NP – a Balaton-felvidéki vulkáni jelenségekhez kapcsolódó természeti és kultúrtörténeti értékek;
- Fertő-Hanság NP – az erdőspusztai sztyepp-tavi, láp- és mocsárvilág természeti értékei;
- Duna-Dráva NP – a praecillirikus jellegű folyó- és folyóparti vizivilág értékei és ökológiai folyosó szerepe;
- Duna-Ipoly NP – a szubkárpati jellegű folyó és folyóparti élővilág és a Duna-kanyar tájképi és ökológiai folyosó szerepe.

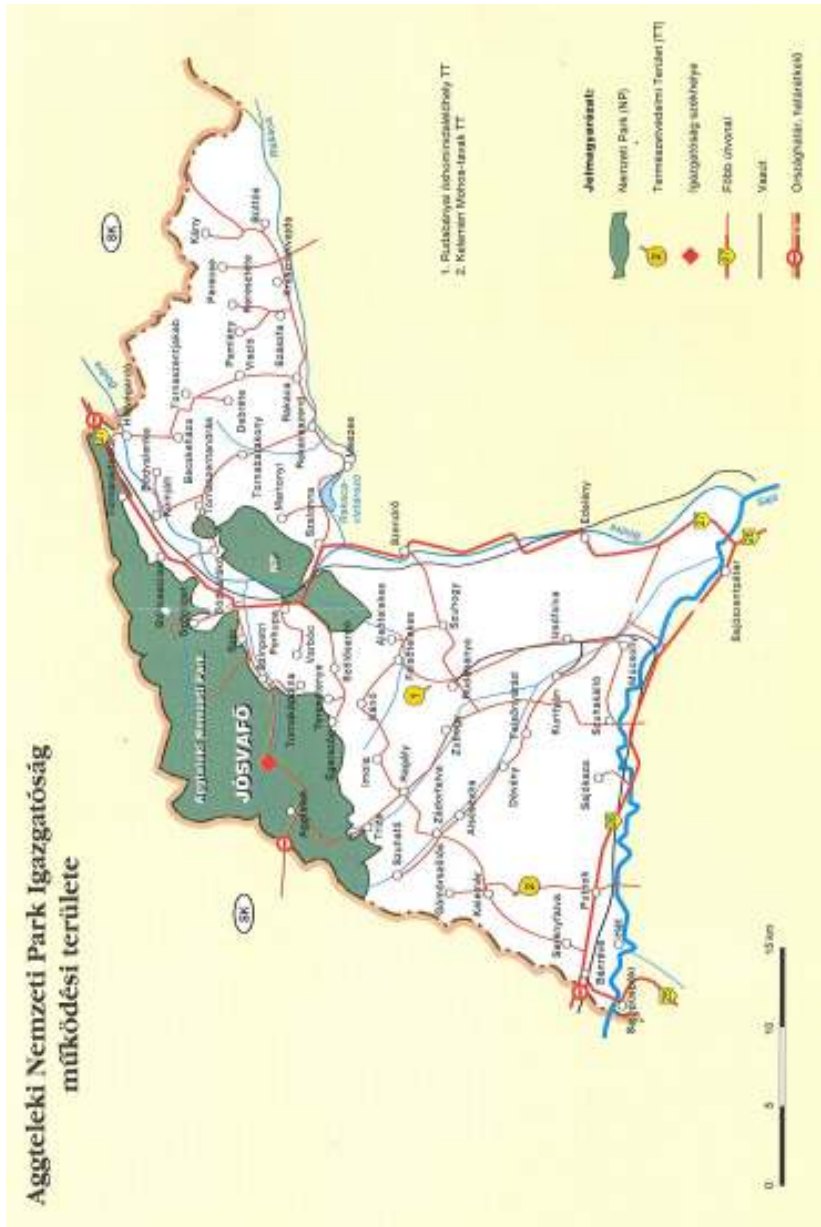
* Őrségi NP – a szigetszerű lombelegyes erdeifenyvesek és jégkorszaki lápmaradványok megőrzője;

Nemzeti parkjaink többsége nemzetközi mércével mérve is Európa legjelentősebb természeti értékeinek őrzője és fenntartója. Mindegyik feladatának tekinti:

- a ritka és veszélyeztetett élőlényfajok élőhelyeinek fenntartását;
- a sajátos szépségű tájképi területek és/vagy jelenségek megőrzését;
- a jellegzetes, a vidék kulturális hagyományának részét képező életmód, mesterségek, építmények megőrzését;
- a házasított állatfajok és fajták génállományának megőrzését;
- a természetkímélő turizmus feltételeinek kialakítását és a rekreáció elősegítését;
- a természetvédelmi oktatás, nevelés és kutatás művelését.

Az egyes nemzeti parkok részletes bemutatására itt terjedelmi korlátok miatt nem kerülhet sor, de az irodalomjegyzékben felsorolt forrásmunkák erre lehetőséget adnak.

A nemzeti parkok alapján az országot 10 természetvédelmi igazgatási területre osztották, amelyen egy-egy nemzeti park igazgatóság látja el az országban a védett értékkel kapcsolatos kezelői feladatokat. Az egyes igazgatósághoz tartozó területek a 6.-15. ábrákon tekinthető át. A térképeken római számok jelzik a több részből álló nemzeti parkok törzsterületeit, az arab számok az országos jelentőségű természetvédelmi területeket jelölik.

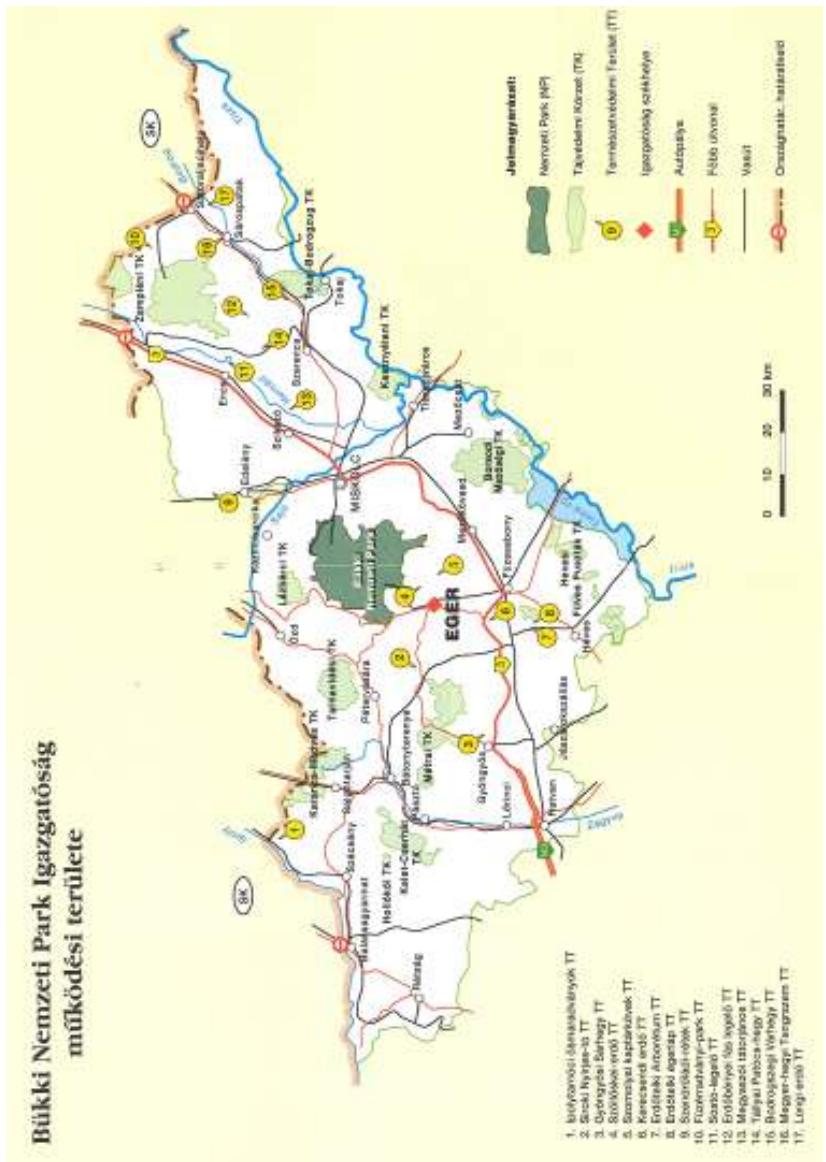

6. ábra

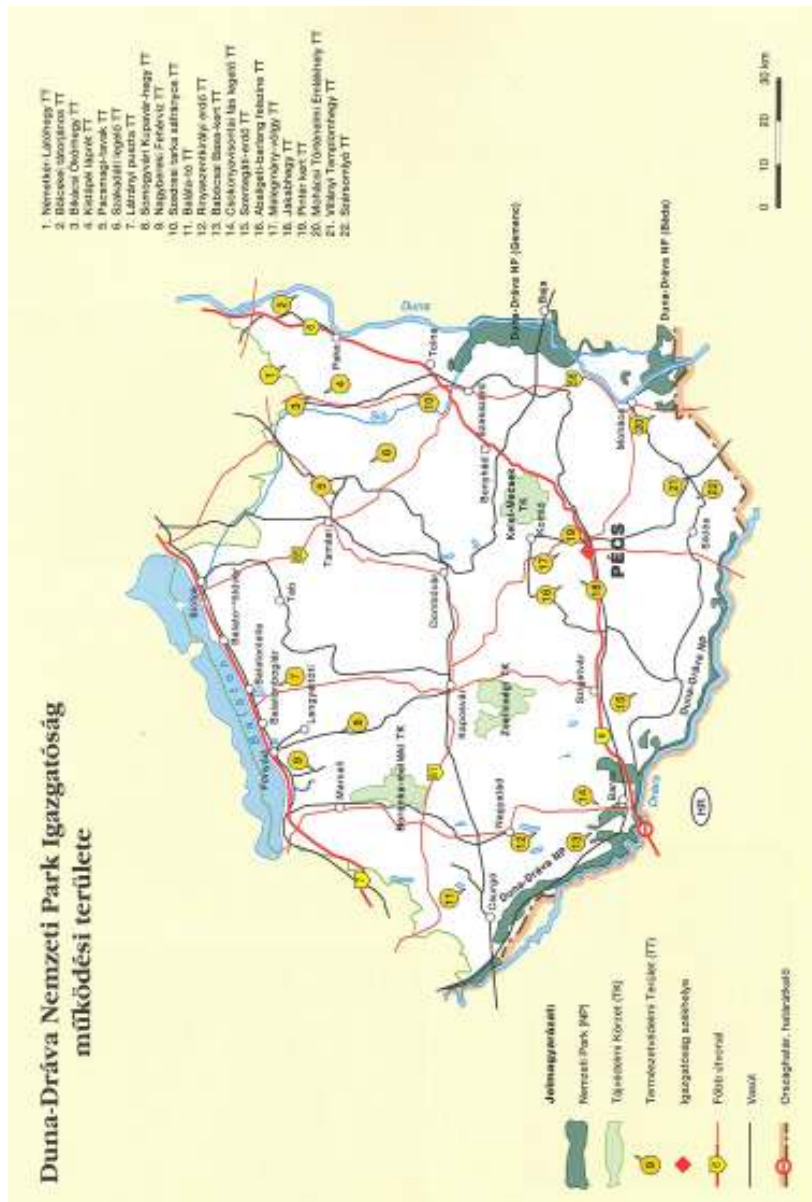

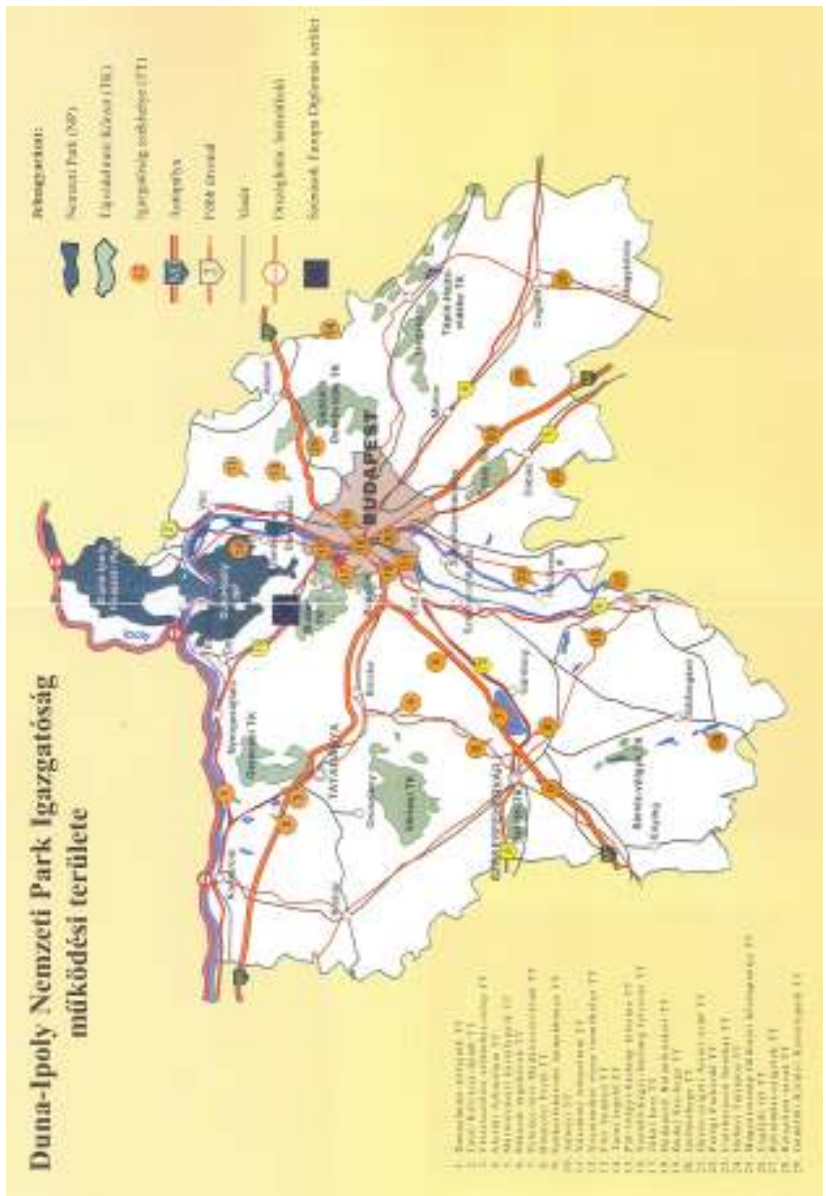
7. ábra
57

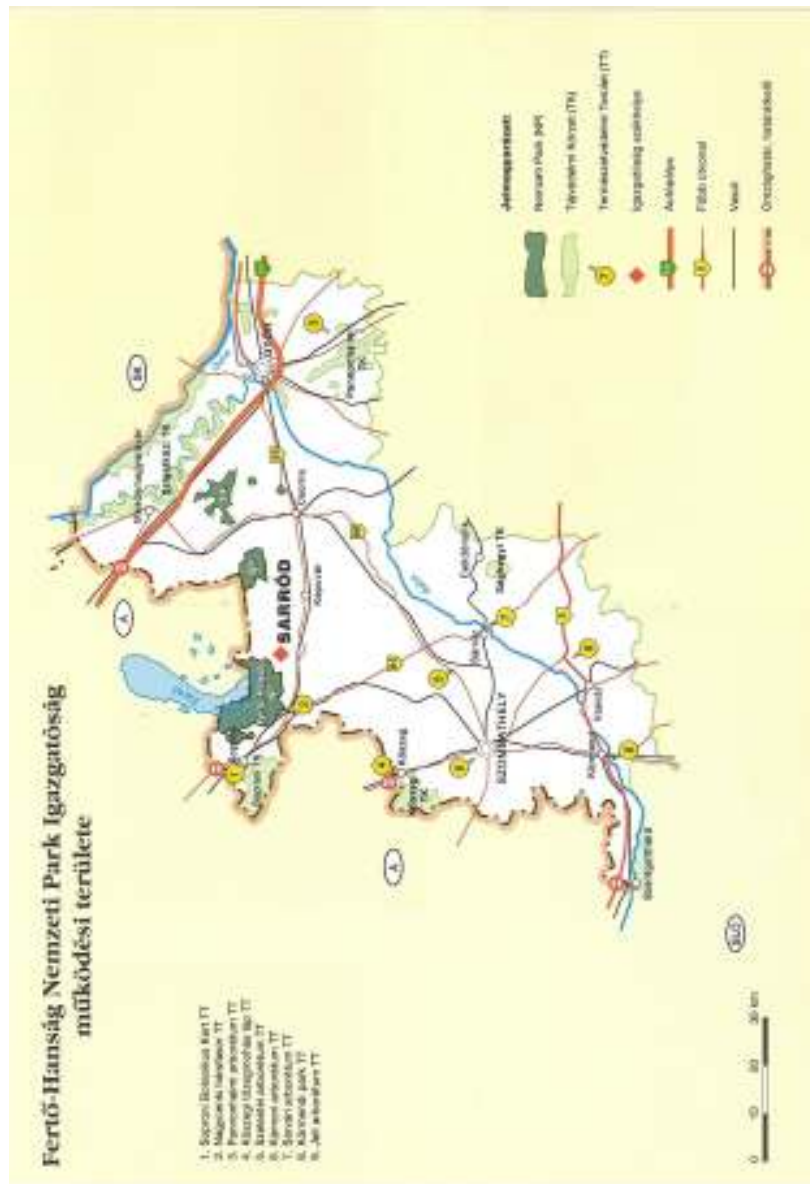
8. ábra

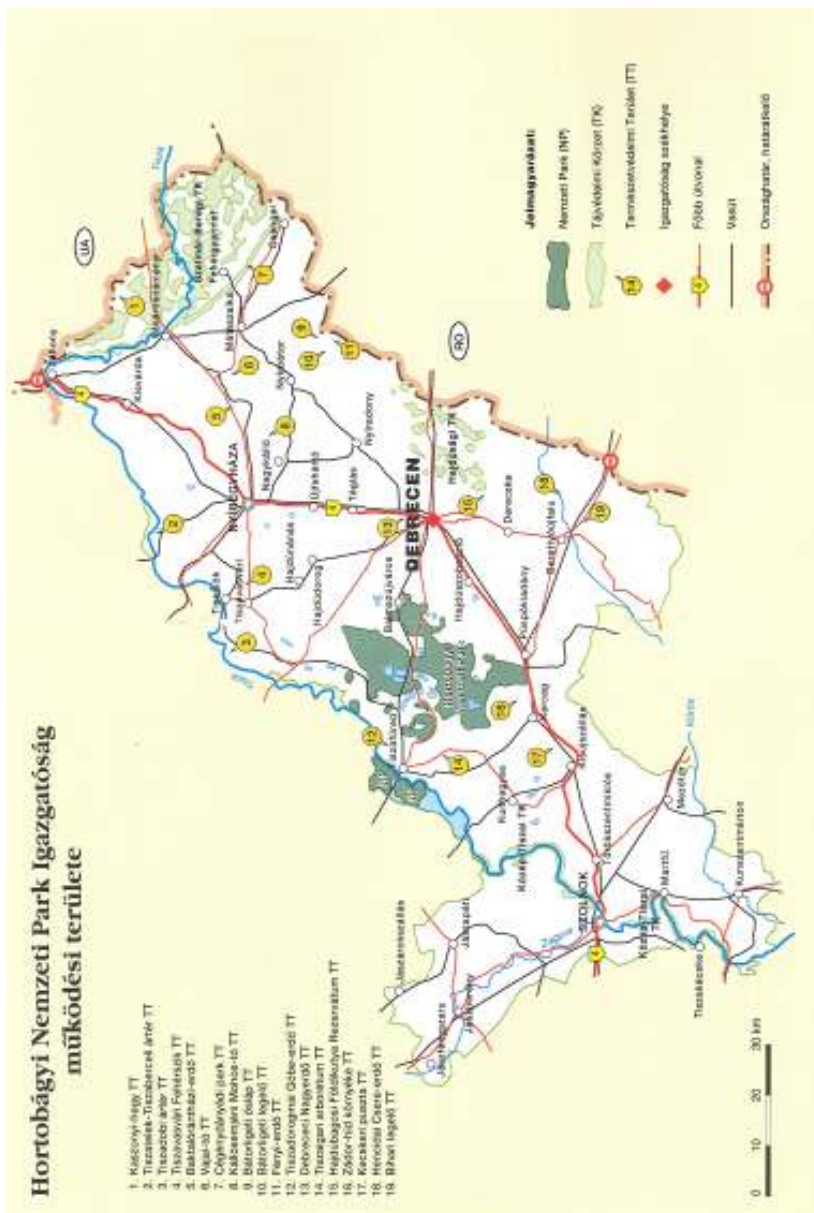
9. ábra
59

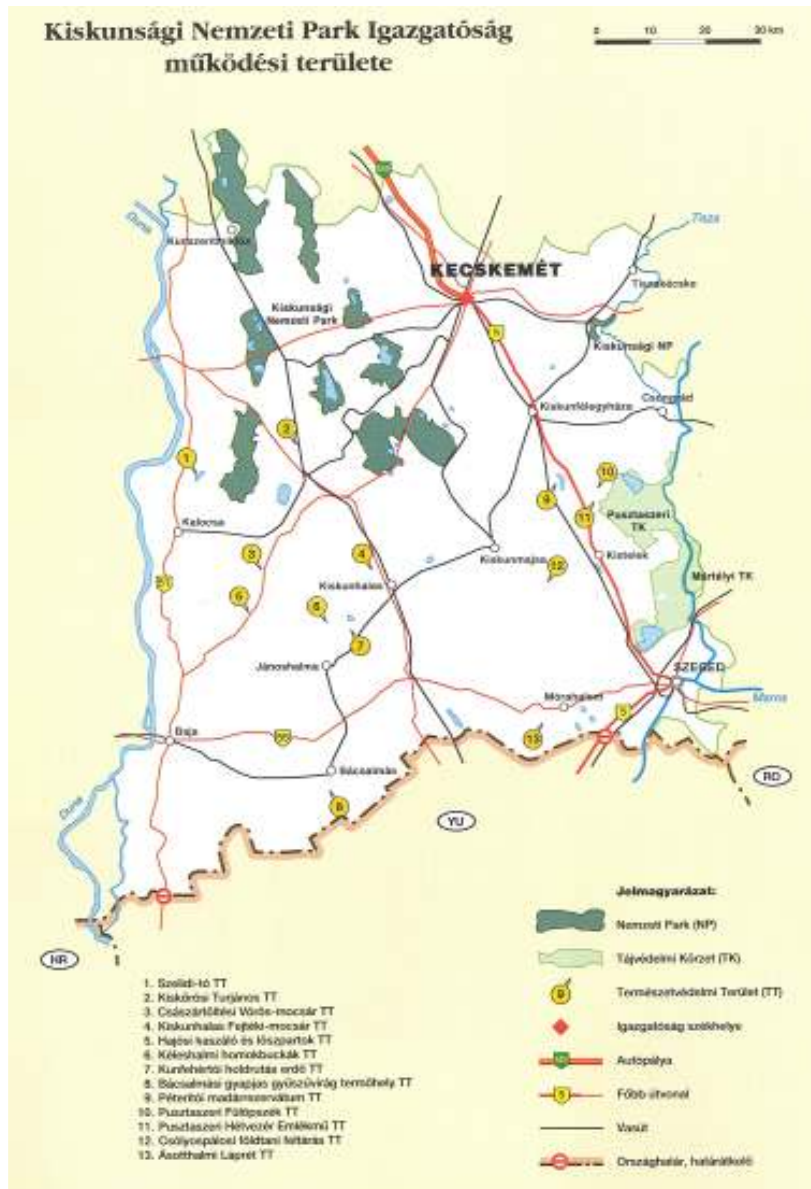
10. ábra
60

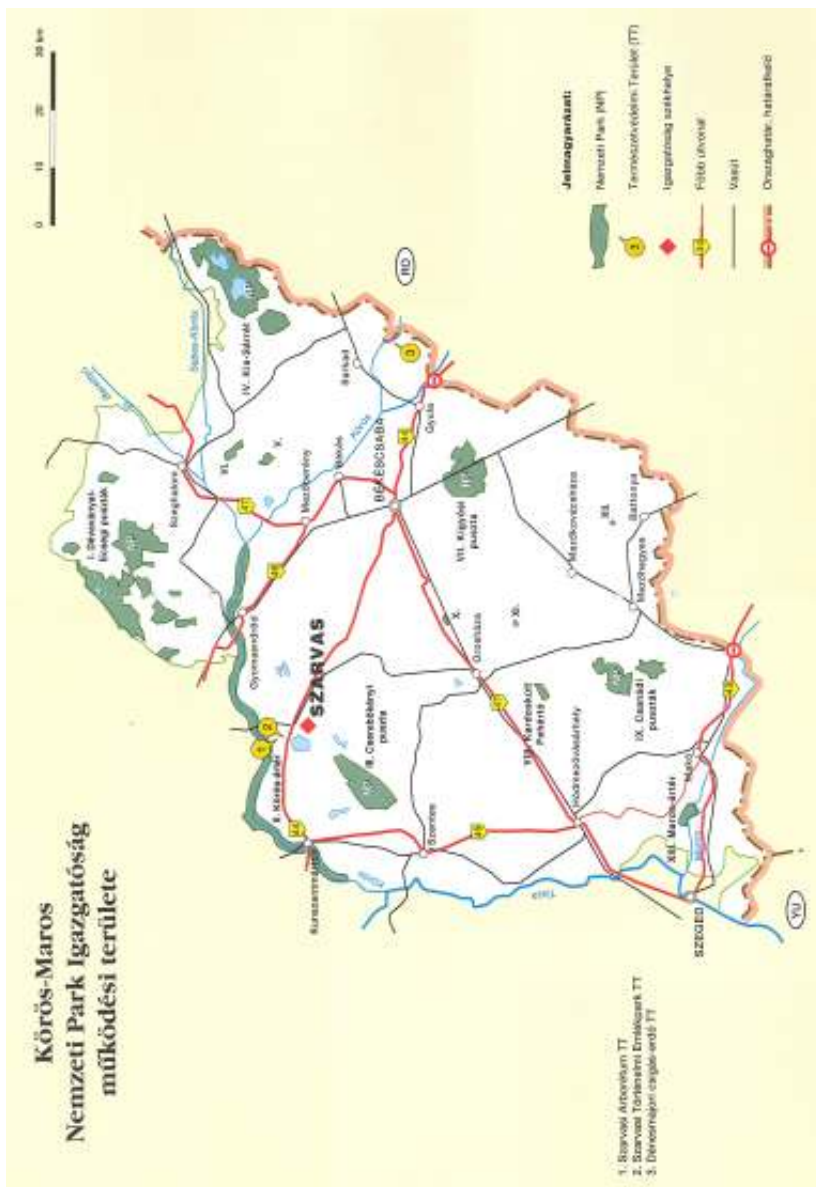
11. ábra

12. ábra
62

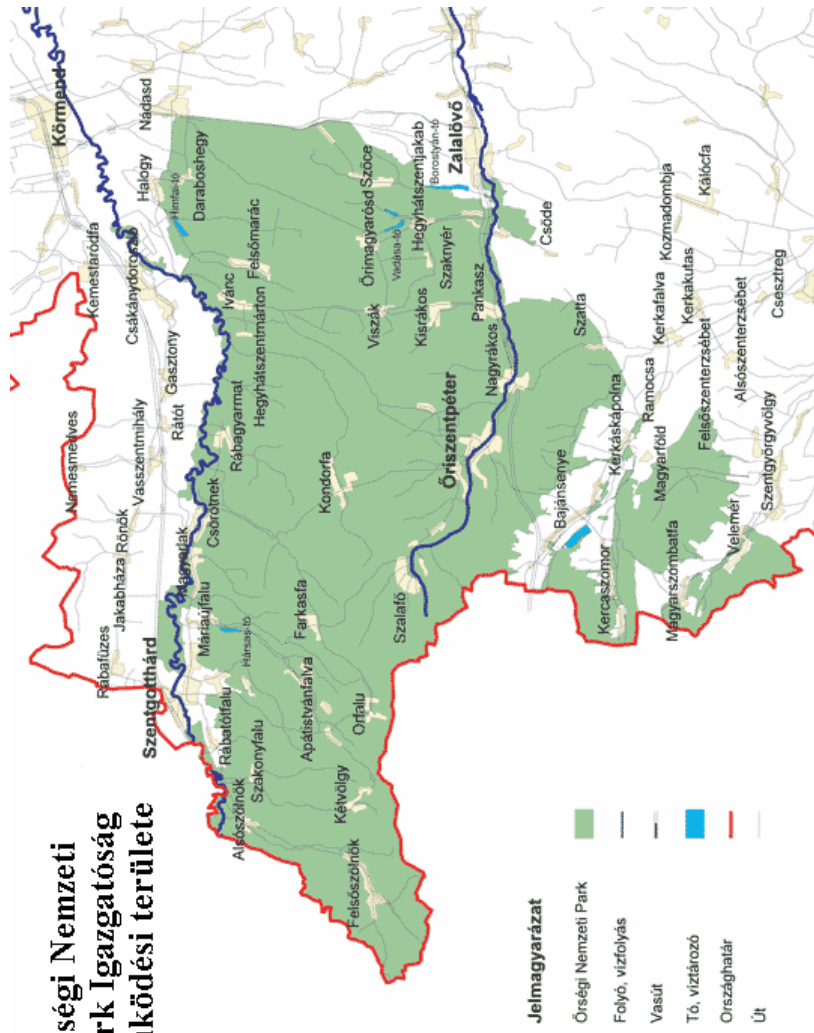
13. ábra

14. ábra

Órségi Nemzeti Park Igazgatóság működési területe

15. ábra

2. Tájvédelmi körzetek

Hazánkban tájvédelmi körzetként elsőként 1952-ben a Tihanyi-félszigetet nyilvánították védetté, mely most a Balaton-felvidéki NP része. A nemzeti parkok többsége részben vagy egészben elsőként tájvédelmi körzet volt. Egyesek önmagukban (pl. Aggteleki TK, Fertő-tavi TK), mások összevon-tan és összekötő területekkel bővítve kerültek később nemzeti parki átminő-sítésre. Utóbbira példa a Balaton-felvidéki NP, amely a Kis-Balaton TK, a Badacsony TK, a Keszthelyi TK, a Pécselyi-medence TK, a Káli-medence TK, a Tapolcai-medence TK és a Tihanyi TK összevonásával és bővítésével jött létre. A tájvédelmi körzetek egy részét a már kialakított nemzeti parkok törzsterületévé nyilvánították. Így került a kezdetben 6 mozaikból álló Kis-kunsági NP-hoz előbb csak az Orgoványi TK, majd később a Mikla-pusztai TK és a Peszéradaci TK. A Fertő-tavi NP-hoz 1994-ben csatolták hozzá a Hansági TK-t, s ezzel egyidőben kapta a Fertő-Hanság NP nevet. Az egyko-ri Barcsi-ősborókás TK, Gemenc TK és Béda-Karapancsai TK a Duna-Dráva NP, a Börzsöny TK és Pilisi TK a Duna-Ipoly NP, a Biharugrai TK, a Cserebökényi TK, a Szabadkigyósi TK, a Pitvarosi-puszták TK pedig a Kőrös-Maros NP kialakításával kapott magasabb besorolást és szűnt meg, mint tájvédelmi körzet. A Dévaványai TK-t először a Hortobágyi NP-hoz, majd később a Kőrös-Maros NP-hoz csatolták. Az Órségi NP az azonos nevű TK és a Szentgyörgyvölgyi TK összevonásából és bővítésével alakult át nemzeti parkká.

Jelenleg 36 tájvédelmi körzetünk van. Részletes adataikat a 3. táblázat tartalmazza. Területük 141 ha (Hollókői TK) és 26 496 ha között változik. Többségüket elsősorban élővilág, élőhely és tájképi értékek megőrzésére nyilvánították védetté. Néhánynál más jelleg dominál, így pl. a Ság-hegyi TK a vulkáni jelenségek tárházát mutatja be egy felhagyott kőbánya maradványain, a Hollókői TK elsősorban kulturális értékeket őriz, míg a Lázberci TK létrehozását főleg a Kazincbarcika térségének vízellátására mester-ségesen kialakított víztározó vízbázisának védelme indokolta.

A tájvédelmi körzet, mint védett területforma lehetővé teszi a kétfázisú védelmet. A TK különösen értékes részét fokozottan védetté nyilvánítják. Hét kivétellel valamennyi rendelkezik fokozottan védett résszel. A tájvédelmi körzetek mintegy 310 ezer hektárnyi területének kilenc %-a tartozik e kategóriába.

A tájvédelmi körzetek kialakítása még nem fejeződött be. Legutóbb (1999. őszén) a Dél-Mezőföldi TK-t alakították ki, amely az eddigi országos jelentőségű természetvédelmi területekből a Németkéri-Látóhegy, a Bölcskei tátorjános, a Bikácsi Ökör-hegy, a Kistápei láprét és a Szedresi tar-ka sáfrányos összekapcsolásával és bővítésével jött létre. További tájvédelmi körzetek előkészítése is folyamatban van (pl. Cserehát TK).

3. táblázat.
Hazánk tájvédelmi körzetei (2005. december)

Sorsz.	Törzs-könyvi szám	Név	Területe (ha)		Természetvédelmi kezelő
			összesen	fokozottan védett	
1.	94/TK/71	Mártélyi TK	2232,0	0,0	Kiskunsági NP Ig.
2.	112/TK/75	Ócsai TK	3606,0	1466,0	Duna-Ipoly NP Ig.
3.	110/TK/75	Sághegyi TK	235,0	24,0	Fertő-Hanság NP Ig.
4.	118/TK/75	Lázberci TK	3634,0	683,0	Bükki NP Ig.
5.	122/TK/76	Pusztaszeri TK	22151,0	1013,0	Kiskunsági NP Ig.
6.	139/TK/76	Vértesi TK	15608,5	1212,7	Duna-Ipoly NP Ig.
7.	126/TK/76	Zselicségi TK	8336,7	140,0	Somogyi EFAG
8.	140/TK/77	Soproni TK	4905,0	705,0	Fertő-Hanság NP Ig.
9.	141/TK/77	Hollókői TK	141,0	0,0	Bükki NP Ig.
10.	146/TK/77	Kelet-Mecsek TK	9361,1	1180,0	Mecseki EFAG
11.	152/TK/77	Gerecsei TK	8738,6	1365,5	Duna-Ipoly NP Ig.
12.	158/TK/78	Közép-Tisza TK	7670,0	833,0	Hortobágyi NP Ig.
13.	163/TK/78	Budai TK	10390,4	1603,0	Duna-Ipoly NP Ig.
14.	170/TK/80	Kőszegi TK	4200,0	550,0	Fertő-Hansági NP Ig.
15.	171/TK/82	Szatmár-Beregi TK	22931,0	2307,0	Hortobágyi NP Ig.
16.	172/TK/84	Zempléni TK	26496,0	2395,0	Bükki NP Ig.
17.	180/TK/85	Mátrai TK	11863,0	2191,0	Bükki NP Ig.
18.	183/TK/86	Tokaj-Bodrogszeg TK	4242,0	665,0	Bükki NP Ig.
19.	181/TK/86	Sárréti TK	2211,0	422,3	Duna-Ipoly NP Ig.
20.	187/TK/87	Szigetközi TK	9158,0	1326,0	Felső-Hanság NP Ig.
21.	201/TK/88	Hajdúsági TK	7021,9	1553,4	Hortobágyi NP Ig.
22.	212/TK/89	Borsodi Mezőségi TK	17932,2	0,0	Bükki NP Ig.
23.	211/TK/89	Karancs-Medves TK	6709,0	447,3	Bükki NP Ig.
24.	210/TK/89	Kelet-Cserhát TK	6916,0	493,0	Bükki NP Ig.
25.	231/TK/90	Gödöllői Dombvidék TK	11995,6	3128,1	Duna-Ipoly NP Ig.
26.	232/TK/90	Kesznyéteni TK	6083,9	0,0	Bükki NP Ig.
27.	242/TK/91	Boronka-melléki TK	8232,3	498,9	MME „Somogy” Tv. Szerv
28.	239/TK/91	Magas-bakonyi TK	8753,6	478,1	Balaton-felvidéki NP Ig.
29.	253/TK/92	Pannonhalmi TK	7054,7	0,0	Fertő-Hanság NP Ig.
30.	258/TK/93	Hevesi Fűves Puszták TK	8199,2	0,0	Bükki NP Ig.
31.	257/TK/93	Somló TK	585,0	87,7	Balaton-felvidéki NP Ig.
32.	260/TK/93	Tarnavidéki TK	9449,6	535,7	Bükki NP Ig.
33.	280/TK/97	Sárvíz-völgye TK	3616,5	156,9	Duna-Ipoly NP Ig.
34.	284/TK/98	Bihari-sík TK	17095,1	0,0	Hortobágyi NP Ig.
35.	287/TK/98	Tápió-Hajta vidéke TK	4515,8	182,4	Duna-Ipoly NP Ig.
36.	293/TK/99	Dél-Mezőföldi TK	7546,5	964,7	Duna-Dráva NP Ig.
Össz.	36		309817,2	28607,7	

3. Természetvédelmi területek

A természetvédelmi területek 1971 óta két csoportot alkotnak. Kisebb hányaduk országos jelentőségű, többségük viszont az ún. helyi jelentőségű kategóriába tartozik.

a./ Országos jelentőségű természetvédelmi területek

Magyarországon jelenleg, az ezredforduló elején 143 országos jelentőségű természetvédelmi terület található. Együttes területük mintegy 26 ezer hektár (a védett területek 3 %-a). Közülük néhánynak a teljes területe fokozottan védett. Ilyen a Bátorligeti legelő TT (23 ha), a Dabasi turjános TT (148 ha), a Hajdúbagosi földikútja rezervátum TT (265 ha), a Keleméri Mohostavak TT (57 ha), a Kőszegi tőzegmohás láp (3,8 ha) és a Szentgáli tiszafás TT (213,4 ha).

További hét terület egy-egy kisebb része ugyancsak fokozottan védett. Ezek a következők: Devecseri Széki-erdő TT, Dunaszekcsői löszfal TT, Fekete-hegy TT, Fenyőfői ősfenyves TT, Fóti Somlyó TT, Szársomlyó TT, Villányi Templomhegy TT. A fokozottan védett területek aránya kicsi, az országosan védett területek kb. 5 %-a. A természetvédelmi területek nagysága rendkívül különböző, néhányuké még az egy hektárt sem éri el (pl. Szentendrei rózsatermőhely TT, Szarvasi történelmi emlékpark TT), másoké pedig (pl. a Nagybereki Fehér-víz TT) meghaladja vagy megközelíti (pl. Rétszilasi-tavak TT) a másfélezer hektárt. Részletes adataikat a 4. táblázat tartalmazza.

4. táblázat

Hazánk országos jelentőségű védett területei (2005)

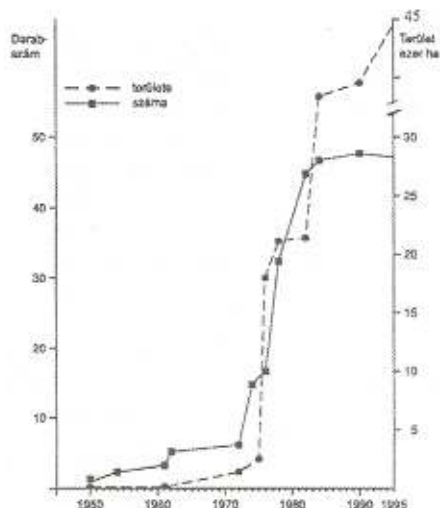
Sorsz.	Törzskönyvi szám	Név	Területe (ha)		Kezelő
			összesen	Fokozottan védett	
1.	4/TT/41	Abaligeti-barlang felszíne	1,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
2.	192/TT/87	Adonyi TT	1,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
3.	37/TT/52	Alcsúti arborétum TT	40,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
4.	226/TT/90	Ásotthalmi Lápérét TT	94,9	0,0	Kiskunági NP Ig.
5.	256/TT/93	Attyai-lápérét TT	14,8	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
6.	144/TT/77	Babócsai Basa-keri TT	13,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
7.	252/TT/92	Bácsalmási gyapjas gyűszűvirág termőhely TT	4,0	0,0	Kiskunsági NP Ig.
8.	224/TT/90	Bakonygyepesi zergebogláros TT	24,0	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
9.	149/TT/77	Baktalórántházi erdő TT	341,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
10.	6/TT/42	Baláta-tó TT	174,0	0,0	Magyar Honvédség
11.	185/TT/86	Balatonfüredi erdő TT	761,0	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
12.	93/TT/71	Balatonkenesei tátorjános	2,7	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
13.	182/TT/83	Bátorligeti legelő TT	23,0	23,0	Hortobágyi NP Ig.
14.	18/TT/50	Bátorligeti ősláp TT	53,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
15.	184/TT/86	Bihari legelő TT	711,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
16.	233/TT/90	Bodrogszegi Várhegy TT	1,6	0,0	Bükki NP Ig.
17.	64/TT/57	Budai Sas-hegy TT	30,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
18.	297/TT/03	Budakalászi Kemotaxonómiai Botanikus Kert TT	5,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.

19.	75/TT/60	Budapesti Botanikus kert	3,0	0,0	Eötvös Lóránt Tudományegy.
20.	74/TT/60	Cégyéndányádi park TT	16,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
21.	218/TT/90	Ceglédi-rét TT	17,4	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
22.	219/TT/90	Császártöltési Vörös mocsár TT	930,2	0,0	Kiskunsági NP Ig.
23.	2/TT/40	Csévharaszi borókás	105,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
24.	143/TT/77	Csokonyavisontai legelő	424,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
25.	168/TT/78	Csólóspálosi földtani feltárás TT	1,2	0,0	Kiskunsági NP Ig.
26.	291/TT/98	Csongrádi Kónyaszék TT	457,6	0,0	Kiskunsági NP Ig.
27.	86/TT/66	Dabasi turjános TT	148,0	148,0	Duna-Ipoly NP Ig.
28.	96/TT/71	Darvas tó lefejtett bauxit lencse TT	34,0	0,0	Magyar Állami Földtani Intézet
29.	294/TT/00	Dávodi Földvári tó TT	74,3	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
30.	249/TT/92	Debreceni Nagyerdő TT	1092,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
31.	181/TT/97	Dénesmajori Csigás-erdő TT	5,1	0,0	Körös-Maros NP Ig.
32.	179/TT/85	Devessei Széki-erdő TT	297,0	38,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
33.	87/TT/66	Dinnyési Fertő TT	539,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
34.	154/TT/77	Dunaalmási kőfektők TT	230,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
35.	292/TT/98	Dunaszekesői Lőszfal TT	6,8	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
36.	236/TT/90	Erdőbényei fás legelő TT	195,6	0,0	Bükki NP Ig.
37.	19/TT/50	Erdőtelki arborétum TT	3,0	0,0	Bükki NP Ig.
38.	206/TT/89	Erdőtelki égerláp TT	22,4	0,0	Bükki NP Ig.
39.	288/TT/98	Érsekalmi Hét-völgy TT	25,8	0,0	Kiskunsági NP Ig.
40.	147/TT/77	Farkasgyepűi kísérleti erdő	363,0	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
41.	279/TT/97	Fekete-hegy TT	94,6	10,0	Duna-Dráva NP Ig.
42.	49/TT/54	Fényi erdő TT	285,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
43.	56/TT/54	Fenyőfői ősfenyves TT	449,0	322,1	Balaton-felvidéki NP Ig.
44.	46/TT/53	Fóti Somlyó TT	282,0	105,0	Duna-Ipoly NP Ig.
45.	116/TT/75	Füzérradványi park TT	140,0	0,0	Bükki NP Ig.
46.	275/TT/97	Gellérthegy TT	39,7	0,0	Fővárosi Önkormányzat
47.	285/TT/98	Gödöllői Királyi Kastélypark TT	26,1	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
48.	114/TT/75	Gyöngyösi Sárhegy TT	186,0	0,0	Bükki NP Ig.
49.	136/TT/76	Hajdúbagosi földkutya rezervátum TT	265,0	265,0	Hortobágyi NP Ig.
50.	290/TT/98	Hajósi Homokpuszta TT	188,5	0,0	Kiskunsági NP Ig.
51.	229/TT/90	Hajósi kaszáló és löszpartok TT	121,0	0,0	Kiskunsági NP Ig.
52.	265/TT/93	Háros-sziget ártéri erdő TT	56,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
53.	222/TT/90	Hencidai Csere-erdő TT	107,8	0,0	Hortobágyi NP Ig.
54.	263/TT/93	Hévízi-tó TT	28,7	0,0	Hévízi Gyógyfürdőkörház
55.	227/TT/90	Hódoséri ciklámenes	24,4	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
56.	54/TT/54	Ipolytornóci ősmaradványok TT	513,0	0,0	Bükki NP Ig.
57.	165/TT/78	Jakabhegyi TT	223,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
58.	76/TT/60	Jeli arborétum TT	70,0	0,0	FALCO Fakombinát Szombathely
59.	115/TT/75	Jókai-kert TT	3,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
60.	52/TT/54	Kállósejéni Mohos-tó TT	40,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
61.	20/TT/50	Kámonai arborétum TT	25,0	0,0	Erdészeti Tudományos Intézet
62.	244/TT/91	Kaszonyi-hegy TT	159,8	0,0	Hortobágyi NP Ig.
63.	230/TT/90	Kecskeri puszta TT	1226,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
64.	26/TT/51	Keleméri Mohos-tavak	57,0	57,0	Aggteleki NP Ig.
65.	121/TT/75	Kéleshalmi homokbuckák	168,0	0,0	Kiskunsági NP Ig.
66.	72/TT/60	Kerecsendi erdő TT	106,0	0,0	Bükki NP Ig.
67.	178/TT/85	Keszthelyi kastélypark TT	8,0	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
68.	221/TT/90	Kiskőrösi Turjános TT	549,1	0,0	Kiskunsági NP Ig.
69.	251/TT/92	Kiskunhalas Fejetéki-mocsár TT	25,0	0,0	Kiskunsági NP Ig.
70.	68/TT/58	Körmendi park TT	49,0	0,0	Fertő-Hanság NP Ig.
71.	286/TT/98	Kőlyuk tető TT	117,5	0,0	Bükki NP Ig.
72.	254/TT/93	Közégti-tőzegmohás láp	3,8	3,8	Fertő-Hanság NP Ig.
73.	120/TT/75	Kunfehértói holdutas erdő	120,0	0,0	Kiskunsági NP Ig.
74.	289/TT/98	Kunpeszéri Szalag-erdő TT	155,6	0,0	Kiskunsági NP Ig.
75.	247/TT/92	Látrányi puszta TT	207,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
76.	272/TT/96	Long-erdő TT	1123,2	0,0	Bükki NP Ig.
77.	167/TT/78	Magyarország földrajzi középontja TT	5,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
78.	47/TT/53	Martonvásári park TT	70,0	0,0	MTA Mg. Kutató Intézet
79.	188/TT/87	Megyasói tatórijános TT	35,0	0,0	Bükki NP Ig.
80.	278/TT/97	Megyerhegyi tengerszem	1,1	0,0	Bükki NP Ig.
81.	62/TT/57	Melegmágy-völgy TT	709,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
82.	111/TT/75	Mohácsi Történelmi Emlékhely TT	7,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
83.	150/TT/77	Nagyberek Fehérvíz TT	1537,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.

84.	7/TT/42	Nagycenki hársfasor	12,0	0,0	Fertő-Hanság NP Ig.
85.	273/TT/96	Nagymező-Aranyhegy TT	101,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
86.	209/TT/89	Nemesmedves Történelmi Emlékhely	57,8	0,0	Fertő-Hanság NP Ig.
87.	225/TT/90	Pácsmagi-tavak TT	487,3	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
88.	32/TT/51	Pákozdi ingókövek TT	44,0	0,0	Magyar Honvédség
89.	14/TT/44	Pálvolgyi barlang felszíne	1,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
90.	81/TT/63	Pannonhalmi arborétum TT	28,0	0,0	Fertő-Hanság NP Ig.
91.	269/TT/96	Peregi parkerdő TT	11,7	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
92.	124/TT/76	Péteritói madárrezervátum	740,0	0,0	Kiskunsági NP Ig.
93.	155/TT/77	Pintér kert TT	3,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
94.	214/TT/90	Pusztaszeri Fulopszék TT	40,9	0,0	Kiskunsági NP Ig.
95.	213/TT/90	Pusztaszeri Hétvezér Emlékmű TT	3,7	0,0	Kiskunsági NP Ig.
96.	270/TT/96	Rácalmási-szigetek TT	381,8	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
97.	272/TT/96	Rétszilasi-tavak TT	1495,5	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
98.	174/TT/84	Rinyaszentkirályi erdő TT	63,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
99.	153/TT/77	Rudabányai őshomimidaletőhely TT	3,0	0,0	Erc- és Ásványbányászati Múzeum
100.	264/TT/93	Sárosfői Halastavak TT	278,0	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
101.	39/TT/52	Sárvári arborétum TT	9,0	0,0	Erdészeti Tudományos Intézet
102.	79/TT/61	Siroki-Nyírjes tó TT	23,0	0,0	Bükki NP Ig.
103.	262/TT/93	Somlósárhelyi Holt-tó	15,1	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
104.	166/TT/78	Somogyvári Kupavár-hegy	28,0	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
105.	169/TT/78	Soproni Botanikus Kert TT	16,0	0,0	Erdészeti és Faipari Egyetem
106.	267/TT/94	Sóstó-legelő TT	69,7	0,0	Bükki NP Ig.
107.	125/TT/76	Sümegi Magyorósdomb TT	62,0	0,0	Magyar Állami Földtani Intézet
108.	207/TT/89	Szakadati legelő TT	3,5	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
109.	15/TT/44	Szársmolyó TT	224,3	129,0	Duna-Dráva NP Ig.
110.	13/TT/43	Szarvasi arborétum TT	42,0	0,0	Szent István Egyetem
111.	241/TT/91	Szarvasi Történelmi Emlékpark TT	0,7	0,0	Kertészeti Egyetem Szent István Egyetem
112.	237/TT/90	Székesfehérvári homokbánya TT	121,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
113.	43/TT/52	Szelestei arborétum TT	13,0	0,0	Fertő-Hanság NP Ig.
114.	123/TT/76	Szelidi-tó TT	359,0	0,0	Kiskunsági NP Ig.
115.	61/TT/57	Szemlőhegyi barlang felszíne TT	0,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
116.	234/TT/90	Szendrőládi-rétek TT	1,5	0,0	Bükki NP Ig.
117.	255/TT/93	Szentegáti-erdő TT	234,8	0,0	Duna-Dráva NP Ig.
118.	5/TT/42	Szentendrei rózsza termőhelye TT	0,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
119.	29/TT/51	Szentgáli tiszafás TT	213,4	213,4	MN Veszprémi erdőgazdaság
120.	128/TT/76	Szöllősei erdő TT	64,0	0,0	Bükki NP Ig.
121.	77/TT/60	Szomolyai kaptárkövek TT	5,0	0,0	Bükki NP Ig.
122.	189/TT/87	Tállyai Patócs-hegy TT	3,0	0,0	Bükki NP Ig.
123.	223/TT/90	Tapolcafüi-láprétek TT	12,8	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
124.	9/TT/42	Tapolcai tavasbarlang felszíne TT	3,0	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
125.	67/TT/58	Tatai Kálvária-domb TT	26,0	0,0	Magyar Állami Földtani Intézet
126.	148/TT/77	Tiszadobi ártér TT	1000,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
127.	175/TT/84	Tiszadorogmai Göbe-erdő	173,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
128.	133/TT/76	Tiszaigari arborétum TT	19,0	0,0	Nagykunsági EFAG
129.	295/TT/00	Tiszakürti Arborétum TT	59,4	0,0	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat
130.	164/TT/78	Tiszatelek-Tiszaberceli ártér TT	1263,3	0,0	Hortobágyi NP Ig.
131.	142/TT/77	Tiszavasvári Fehérszik TT	165,5	0,0	Hortobágyi NP Ig.
132.	190/TT/87	Turái legelő TT	14,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
133.	33/TT/51	Úrkúti őskarszt TT	6,0	0,0	Magyar Állami Földtani Intézet
134.	25/TT/51	Uzsai csarabos erdő TT	116,0	0,0	Magyar Honvédség
135.	268/TT/96	Vajai-tó TT	77,8	0,0	Hortobágyi NP Ig.
136.	27/TT/51	Vácrátóti arborétum TT	28,0	0,0	MTA Vácrátóti Kutatóintézet
137.	57/TT/54	Várpalotai homokbánya TT	1,0	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
138.	65/TT/57	Velencei madárrezervátum	420,0	0,0	Duna-Ipoly NP Ig.
139.	132/TT/76	Vértesszöllősi előembertelep TT	38,0	0,0	Magyar Nemzeti Múzeum
140.	208/TT/89	Villányi Templomhegy TT	3,2	2,2	Duna-Dráva NP Ig.
141.	135/TT/76	Zádor híd környéke TT	71,0	0,0	Hortobágyi NP Ig.
142.	129/TT/76	Zalakomári madárrezervátum TT	269,7	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
143.	23/TT/51	Zirci arborétum TT	18,0	0,0	Balaton-felvidéki NP Ig.
Összesen	143		25937	1316,5	

b./ Helyi jelentőségű természeti értékek

A helyi jelentőségű természeti értékek ma már a helyi önkormányzatok által kerülnek védelem alá. Kialakításukra Magyarországon csak 1971 után (a 12/1971. Korm. sz. rendelet alapján) kerülhetett sor. Ettől kezdve az ún. megyei értékek védetté nyilvánítása a megyei tanácsok hatáskörébe került, és ez lehetővé tette a természetvédelmi tevékenység felgyorsulását. A védett területek száma látványosan gyarapodott országszerte. A folyamatot jól szemlélteti Heves megye példája, amelyet a 16. ábra mutat.

16. ábra
A védett területek számának és kiterjedésének alakulása Heves megyében

A természetvédelmi aktivitás hirtelen növekedését nemcsak a kevesebb bürokrácia okozta, hanem az, hogy az emberek *jól ismerték* szűkebb pátriájuk értékeit. Valahol a szívük csücskében voltak addig is azok, s amint módjuk lett rá, „hivatalosan” is természeti értékke emelték azokat. Büszkék voltak rájuk és így látták biztosíthatónak a várromok, a jellegzetes sziklaképződmények, a kis tavak, a parkok vagy éppen egy-egy – a kis közösség értékrendjében előkelő helyen álló idős fa vagy fasor hosszú távú fennmaradását. S talán ebből kell kiindulnunk a helyi jelentőségű természeti értékek környezeti nevelésben betölthető szerepének keresésekor és értékelésekor is.

„Az ember szívvel-lélekkel csak azt tudja óvni, védeni, amit szeret. Szeretni pedig csak azt lehet, amit ismerünk. Megismerni viszont csak azt tudjuk igazán, ami elérhető, tanulmányozható.” A helyi természeti értékekre éppen ezek jellemzőek. Nevezetesen:

- Szinte valamennyi település (iskola) tíz kilométeres körzetében *található* egy vagy több védett természeti érték. Gyalog, kerékpárral vagy

más közlekedési eszközzel olcsón és gyakran felkereshetők és tanulmányozhatók.

- A *helyi közösségek magukénak érzik*, ismerik történetét, viszonylag könnyen felderíthető minden jelentős eredmény, történés, változás.
- A helyi közösségek *többsége büszke* a saját lakóhelyéhez tartozó természeti kincsre. *Érzelmi indíttatásból* is hajlandó cselekedni érte, érdeke annak megőrzése és megismertetése másokkal.

A helyi jelentőségű természeti értékek – bár általában területileg lényegesen kisebbek – ugyanolyan változatosak, sokfélék, mint az országos jelentőségűek. Hegyek, völgyek, bizarr sziklaformák babonák és mondák övezte kövek és fák, árnyékfolyosót képező fasorok, ritka növényektől pompázó rétek és domboldalak, halkán csörgedező patakok, évmilliók geológiai változásait bemutató, felhagyott bányák, tiszteletet parancsoló famatuzsálemek egyaránt megtalálhatók közöttük.

Hazánkban jelenleg több mint ezer helyi jelentőségű terület található. Összterületük kicsi (kb. 36 000 ha), mert számos közülük csupán 1-1 fát, facsoportot, sziklát stb. jelent, amely igen kicsi területet foglal el. Így a védetté nyilvánítási határozatban gyakran területet nem is rendelnek hozzá. A védett értékek a Tardy J. szerkesztésében megjelent **„Magyarországi települések védett természeti értékei”** c. könyvből tekinthetők át. Csupán példaként az 5. táblázatban a Heves megyei védett objektumokat foglaltam össze.

17. ábra: A helyi jelentőségű természeti értékek megyénként

5. táblázat: A helyi jelentőségű természeti értékek megyénként

	területe (ha)	száma
Baranya	2620,8	94
Bács-Kiskun	3149,1	47
Békés	670,2	157
Borsod-Abaúj-Zemplén	484,2	45
Csongrád	2015,6	26
Fejér	3807,1	44
Győr-Moson-Sopron	530,6	62
Hajdú-Bihar	380,4	41
Debrecen	2291,9	43
Hajdú-Bihar összesen	2672,3	84
Heves	1609,9	34
Komárom-Esztergom	6000,0	74
Nógrád	1518,9	66
Pest	6101,9	116
Budapest	582,7	65
Pest összesen	6684,6	181
Somogy	1956,2	69
Szabolcs-Szatmár-Bereg	310,3	50
Szolnok	818,0	33
Tolna	868,6	18
Vas	334,5	51
Veszprém	344,7	28
Zala	2718,5	110
Összesen:	48471,0	1538

6. táblázat
Heves megye helyi jelentőségű védett természeti értékei

Sorsz.	Neve	Jellege	Területe (ha)	Védetté nyilvánítás éve
1.	Gyöngyösi Orczy-kert	növénytani	2	1952
2.	Verpeléti Várhegy	földtani	30	1975
3.	Parád – Recsk gesztenyefasor	növénytani	4	1975
4.	Ilona – völgyi fasor	növénytani	3	1975
5.	Egerbaktai láptavak	növénytani	738	1975
6.	Mikófalva, fakövételek	földtani	115	1978
7.	Mónosbél édesvízi mészkőbánya	földtani	7	1978
8.	Eger–Demjén–Egerszalók kaptárkövek	földtani	191	1978
9.	Eger védett fái	növénytani	-	1978, 1982
10.	Siroki vár környéke	földtani, tájképi	94	1978
11.	Kápolnai hársfák	kultúrtörténeti	1	1978
12.	Gyöngyöstarjáni kastélypark Sósi-rét	növénytani	4	1978
13.	Bükkszenterzsébet pleisztocén alapszelvény	geológiai	-	1978
14.	Bátori Nagydal	növénytani, földtani	31	1978
15.	Vámosgyörk Szociális Otthon Parkja	növénytani	6	1978
16.	Gyöngyössolymos, Bába-kő, Csák-kő	földtani	1	1978
17.	Pétervásárai gyertyános – tölgyes (kankalinos erdő)	növénytani	40	1978
18.	Nagy-Eged	növénytani, állattani	21	1978
19.	Szilvásvárad parkok	növénytani	12	1978
20.	Parád-fürdői park	növénytani	8	1982
21.	Tarnaörsi Vak Bottyán-emplékely	kultúrtörténeti	-	1982
22.	Tarnaörsi tölgyek	növénytani	-	1982
23.	Gyöngyösi fák	növénytani	-	1982
24.	Boconádi kastélypark	növénytani	5	1982
25.	Kápolnai emlékhely	kultúrtörténeti	2	1982
26.	Pásztorkunyhó (Egerszalók)	földtani, kultúrtörténeti	-	1982
27.	Horti hársfa	növénytani	-	1982
28.	Pétervásárai ősbörökás	növénytani	66	1982
29.	Mihalovics-kőbánya Nagyvisnyó	földtani	9	1982
30.	Kiskörei tölgy	növénytani	-	1982
31.	Fajzatpusztai park	növénytani, kultúrtörténeti	9	1982
32.	Apci Somlyó	növénytani, földtani	37	1996
33.	Zagyvaszántói hárs	növénytani	-	1996
34.	Eger – Érsekkert	növénytani, állattani	16,2	1994
35.	Mész-hegy és Nyerges-tető	növénytani, állattani	126	1995
	Összesen:		1 570	

4. Természeti emlékek

Az országosan védett objektumok közül egyedül a rudabányai geológiai feltárás kapta a természeti emlék besorolást, a helyi jelentőségük közül azonban – ma már nem teljesen hivatalosan – mintegy 60 természeti emlékként szerepel a törzskönyvben. Ezek többsége idős vagy különleges fa vagy facsoport (pl. Balatongyöröki gesztenye-sor, Balkányi mamutfenyő, Verőcsmaroson a Mátyás király fája). A régebbi törzskönyvekben a védett állat (VÁ, pl. Somogy megyében a gyurgyalag fészkelőhelyek) ill. védett növény (VN, pl. Somogy megyében a zerge-boglár termőhelye) megjelölés is szerepel.

A természeti emlékek általában terület nélkül válnak védetté. A természetvédelmi törvény ex lege védett értéknek tekint természeti emlékként a forrásokat, lápokot, szikes tavakat, földvárakat, kunhalmokat amelyekről országos kataszterkell készíteni. Ezek a törvény erejénél fogva védettek, országosan védett területnek tekintendők.

5. Natura 2000 területek

Az Európai Unió által létrehozott Natura 2000 egy olyan összefüggő európai ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhelytípusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmének keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megővését és hozzájárul kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához.

Magyarország az Európai Unióhoz való csatlakozással vállalta, hogy az Unió jogrendjét a hazai szabályozásba – megfelelő igazításokkal – beépíti. Így történt ez a természetvédelmi jogszabályokkal is; a csatlakozás pillanatától Magyarországra is érvényes a két uniós direktíva, a Madárvédelmi- és az Élőhelyvédelmi Irányelv.

Ezek értelmében hazánk köteles volt közösségi jelentőségű természetes élőhelyei, valamint állat- és növényfajai védelmében területeket kijelölni, amelyek így az **EU ökológiai hálózatának**, a **Natura 2000 hálózatnak** a részeivé váltak. A hálózat eszméjére nevéből is következtethetünk: értékes természeti területek, élőhelyek többé-kevésbé összefüggő láncolata, amelyek az eredeti európai élővilágot őrzik.

A kijelöléssel hazánk területének közel 21 %-a lett Natura 2000 terület. Az eredeti védett területeink csaknem mindegyike bekerült a hálózatba, de ezeken kívül további körülbelül 1,2 millió hektár kap uniós védeltséget. Nem csoda hát, hogy ezek között igen nagy százalékban vannak mezőgazdasági területek, gyepek, tavak, folyók, amelyeken évszázadok óta gazdálkodás folyik. A Natura 2000 területek védelmében tehát különösen hangsúlyos a gazdálkodók, a fenntartó, hagyományos gazdálkodási módok szerepe.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a Natura 2000 hálózattal a rezervátum-szerű védelem helyett a társadalmi, kulturális, gazdasági és természetvédelmi érdekek összehangolására alapozó megóvás kerülhet előtérbe.

B./ Terület nélkül védett természeti értékek

A növények és állatok, valamint a felszín alatti természeti képződmények (összefoglaló néven barlangok) nem védett területen előforduló egyedi csak úgy nyerhetnek jogi védelmet, hogy fajonként vagy kiscsoportonként kerülnek a jogszabályokban felsorolásra.

1./ Védett növények és állatok

Valamennyi védett élőlény valamilyen szinten veszélyeztetett. A védettségi listát különböző élőlénycsoportokra más-más időben állították össze. Koordinált fajvédelemről 1982 óta beszélhetünk. A védettségi listát rendszeresen felülvizsgálják és a szükségletek szerint módosítják. 2005-ben az addig csak növényeket és állatokat tartalmazó védettségi lista gombákkal és zuzmókkal is bővült. A jelenleg védett fajokról a 7. táblázat rendszertani csoportosításban, a 8. táblázat pedig a védettségi értékbesorolás szerint ad áttekintést.

2./ Barlangok

Hazánkban a barlangok mindegyike védett. Közülük 124-et fokozottan védettnek nyilvánítottak (pl. Abaligeti-, Béke-, Anna-, Istállós-kői-, Odvas-kői-, Pál-völgyi-, Gellért-hegyi-barlang, Suba-lyuk, Tapolcai-tavasbarlang).

7. táblázat
Védett és fokozottan védett növény- és állatfajok Magyarországon (2005)

Név	Védett fajok száma	Fokozottan védett fajok száma	Ismert fajok száma Magyarországon
növények			
mohák	78	-	589
harasztok	42	1	60
nyitvatermők	-	1	8
zárvatermők	492	61	2343
Összesen:	612	63	-
állatok			
<i>gerinctelenek</i>	<i>451</i>	32	<i>41 460</i>
puhatestűek	43	1	202
ízeltlábúak	408	31	41 258
<i>gerincesek</i>	<i>377</i>	<i>105</i>	<i>447</i>
körszájúak	-	2	2
halak	27	5	81
kétéltűek	18	-	16
hüllők	12	3	15
madarak	279	81	250 (rendszeres fészkelő és vendég)
emlősök	41	14	83
Összesen:	828	137	-
gombák			
gombák	35	-	-
Összesen:	35	-	-
zuzmók			
zuzmók	5	-	-
Összesen:	5	-	-

8. táblázat
Védett és fokozottan védett élőlények eszmei értékei (2005-ben)

Védettség foka	Eszmei érték (Ft)	Fajok száma	Példák
Fokozottan védett növények	250 000	17	Cypripedium calceolus (papucskosbor) Linum dolomiticum (pilis len) Onosma tornense (tornai vértő)
	100 000	46	Micromeria thymifolia (szirti peresztény) Ophrys apifera (méhbangó) Lilium bulbiferum (tűzliliom)
Védett növény	10 000	209	Orchis purpurea (bíboros koszor) Pulsatilla grandis (leánykőkörcsin) Lycopodium clavatum (kapcsos korpafű)
	5 000	282	Dictamnus albus (nagyezerjófű) Linum flavum (sárga len) Stipa pennata (hegyi árvalányhaj)
	2 000	161	Adonis vernalis (tavaszi hérics) Clematis integrifolia (réti iszatag) Salvinia natans (rucaöröm)
Fokozottan védett állat	1000 000	8	Vipera ursinii (parlagi vipera) Otis tarda (túzok) Aquila heliaca (parlagi sas) Haliëtus albicilla (réti sas) Falco cherrug (kerecsensólyom) Aquila pomarina (kis békászósas)
	500 000	25	Ciconia nigra (fekete gólya) Egretta alba (nagy kócsag) Glareola pratincola (széki csér) Lutra lutra (vidra)
	250 000	33	Ardeola ralloides (üstökösgém) Egretta garzetta (kis kócsag) Recurvirostra avozetta (gulipán)
	100 000	71	Coluber jugularis (haragos sikló) Luscinia luscinia (nagy fülemüle) Ciconia ciconia (fehér gólya) Lynx lynx (hiúz)
Védett állat	50 000	162	Meloe decorus (díszes nünüke) Ablepharus kitaibelii (pannon gyík) Upupa epops (búbosbanka) Canis lupus (faras)
	10 000	426	Oryctes nasicornis (orrszarvú bogár) Lacerta viridis (zöld gyík) Oriolus oriolus (sárgarigó) Meles meles (borz)
	2 000	240	Lucanus cervus (szarvasbogár) Misgurnus fossilis (réti csík) Bufo bufo (barna varangy) Talpa europaea (vakondok)

9. táblázat

A Ramsari egyezmény jegyzékében szereplő magyar területek

	Név	Területe (ha)	Kezelő NP igazgatóság
1.	Balaton-felvidéki NP - Kis-Balaton* - Balaton (időbeni korlátozással)*	74 545 (14 745) (59 800)	BFNP Igazgatóság
2.	Duna-Dráva NP - Szaporcai Ó-Dráva Meder* - Gemenc* - Béda-Karapanca*	18 280 (257) (16 873) (1 150)	DDNP Igazgatóság
3.	Fertő-Hanság NP* - Fertő-tó (2 részben)	8 432	FHNP Igazgatóság
4.	Hortobágyi NP* - Zám-, Angyalháza-, Pentezug-puszták - Hortobágy-halastó - Etyek – Pusztakócsi mocsarak - Tisza-tó (Tiszafüredi Madárrezervátum és Poroszló-Sarudi medence)	23 121 (19 473) (3 648)	HNP Igazgatóság
5.	Kiskunsági NP - Kiskunsági szikes tavak* - Izsáki Kolon-tó*	6 865 (3 903) (2 962)	KNP Igazgatóság
6.	Kőrös-Maros NP - Kardoskuti Fehér-tó* - Kis-sárrét (Biharugrai területek)*	3 279 (488) (2 791)	KMNP Igazgatóság
7.	Bodrozug*	3782	Bükk NP Igazgatóság
8.	Ócsai TK*	1 078	Duna-Ipoly NP Ig.
9.	Pacsmagi-tavak TT*	485	Duna-Dráva NP Ig.
10.	Mártélyi TK*	2 232	Kiskunsági NP Ig.
11.	Pusztaszeri TK*	5 000	Kiskunsági NP Ig.
12.	Rétszilasi halastavak TT*	1 508	Duna-Ipoly NP Ig.
13.	Tatai Öreg-tó TT*	269	Duna-Ipoly NP Ig.
14.	Velencei Madárrezervátum és Dinnyési Fertő TT-ek*	965	Duna-Ipoly NP Ig.
	Összesen: 19 nyilvántartási számmal 27 terület	149 841	

* Külön nyilvántartási számmal

C./ Nemzetközi kategóriákba sorolt védett értékek

A hazai természetvédelmi törvény nem sorolja be a magyar természetvédelmi kategóriákba, de rendelkezik az alábbi, nemzetközi egyezményekhez kapcsolódó természeti és kultúrtörténeti értékekről:

- Ramsari Egyezmény jegyzékében szereplő területek
- Bioszféra rezervátumok
- Világörökség helyek
- Európai jelentőségű madárélőhelyek (IBA)

A ramsari területek és bioszféra rezervátumok jegyzékébe csak már védetté nyilvánított területek vagy azok részei kerülhetnek fel. A világörökség és IBA jegyzéknél ez nem előírás, ennek ellenére az e listákon szereplő területek nagyobb hányada is védett.

1./ A Ramsari Egyezmény jegyzékébe felvett területek

Hazánk jelenleg tizenkilenc nemzetközi jelentőségű vizes élőhellyel szerepel az ún. ramsari listán. Közülük néhány több részterületből áll, de egy nyilvántartási számmal került felvételre, így összesen gyakorlatilag 27 ramsari területünk van. Összterületük mintegy 150 ezer hektár, az ország területének másfél százaléka. Részletes adataikat a 9. táblázat tartalmazza.

2./ Bioszféra rezervátumok

Az UNESCO bioszféra rezervátum nemzetközi hálózatához öt magyar terület tartozik. Ma már valamennyi valamelyik nemzeti parkunk része. Összterületük mintegy 130 ezer hektár. Részletes adataikat a 10. táblázat tartalmazza.

10. táblázat

Bioszféra rezervátumok Magyarországon

	Terület neve	Területe (ha)
1.	Aggteleki Np	19 708
2.	Hortobágyi Np	52 000
3.	Fertő-Hanság NP	12 542
4.	Kiskunsági NP	22 095
5.	Duna-Ipoly NP (Pilisi rész)	23 323
	Összesen:	129 688

3./ Világörökség helyek

A magyarországi nyolc világörökség hely többsége a világ kulturális örökségéhez tartozik. Egyedül az aggteleki barlangot nyilvánítottak közös természeti világörökséggé. Részletes adataik a 11. táblázatból tekinthetők át.

11. táblázat

Magyarország világörökség helyei

	Neve	Felvétel ideje	Kategória
1.	Budapest – A budai várnegyed és a Duna-part; Andrássy út és történelmi környezete	1987 2002	Kulturális (II.)(III.)
2.	Hollókő Ófalu és környéke	1987	Kulturális (V.)
3.	Az Aggteleki- és a Szlovák-karszt cseppkőbarlangjai	1995	Természeti (I.)
4.	Az ezeréves pannonhalmi Szent Benekdek-rendi főapátság	1996	Kulturális (IV.)(VI.)
5.	Hortobágyi NP	1999	Kulturális (IV.)
6.	Pécsi ókeresztény sírkamrák	2000	Kulturális (IV.)
7.	Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj	2001	Kulturális (IV.)
8.	A tokaji történelmi borvidék	2002	Kulturális (IV.)

4./ Európai jelentőségű madárélőhelyek (IBA)

1989-ben 46 IBA területet határoztak meg Magyarországon, majd folytatódtott a potenciális területek kiválasztása. Közben felülvizsgálták a kiválasztási kritériumokat. Az új szigorúbb kritérium rendszer alapján jelenleg 43 fontos madárélőhely szerepel az IBA-listán, amelyet a 12. táblázat mutat. Együttes területük 1,42 millió hektár, azaz az ország területének megközelítően 16 %-a. területi eloszlásukat mutatja a 18. ábra, amelyről leolvasható, hogy területükből 50 %-kal részesülnek az alföldi, 21-21%-kal az Északi-középhegységi és a Dunántúli dombvidék területek, a Kisalföldön mindössze 4 %-nyi, a Dunántúli-középhegységben pedig 3 %-nyi az arányuk.

18. ábra: A fontos madárélőhelyek területi megoszlása Magyarországon

12. táblázat
Fontos madárélőhelyek Magyarországon (IBA)

IBA kód	Terület neve	Terület (ha)
HU01	Mosoni-sík	7 500
HU02	Hanság	27 700
HU03	Fertő tó	12 542
HU04	Kis-Balaton	17 745
HU05	Balaton	59 800
HU06	Nagy-berek	19 400
HU07	Belső-Somogy	216 300
HU08	Pacsmagi-halastavak	487
HU09	Béda-Karapanca	11 900
HU10	Gemenc	17 779
HU11	Sárvíz-völgy	14 700
HU12	Velencei-tó és a Dinnyési fertő	4 800
HU13	Vértes-hegység és a Zámolyi medence	29 400
HU14	Tatai Öreg-tó	259
HU15	Gerecse-hegység	20 300
HU16	Duna Gönyü-Szöb közötti szakasza	4 840
HU17	Dunakanyar	15 200
HU18	Börzsöny-hegység	46 400
HU19	Ipoly-ártér	2 700
HU20	Tápió-vidék	18 300
HU21	Jászkarajenői puszták	18 900
HU22	Duna menti síkság	82 000
HU23	Kolon-tó	2 728
HU24	Tiszaalpár-rét	5 000
HU25	Gátéri Fehér-tó	1 400
HU26	Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet	22 320
HU27	Pitvarosi-puszták	13 100
HU28	Kardoskúti Fehér-tó	8 800
HU29	Déványai-sík	85 000
HU30	Biharugrai-halastavak	16 000
HU31	Bihari-puszták	48 000
HU32	Hortobágy	136 300
HU33	Kiskörei-víztározó	12 700
HU34	Felső-Tisza	10 000
HU35	Szatmár-Beregi sík	117 300
HU36	Hevesi sík	49 000
HU37	Borsodi-Mezőség	28 900
HU38	Kesznyéteni-puszták	7 000
HU39	Bodrozug	10 000
HU40	Mátra-hegység	58 100
HU41	Bükk-hegység	61 000
HU42	Zempléni-hegység	102 000
HU43	Aggteleki-karszt és a Bódva-völgy	28 600
Összesen:		1 425 100

D./ Az élőlények „Vörös könyve”

Az ember környezet-átalakító tevékenységével különösen az utóbbi száz évben óriási területeken lényegesen megváltoztak az ökológiai viszonyok. Ennek eredményeképpen a Földön csupán az emlősök és madarak közül mintegy 100 faj kipusztult és több mint 550 faj jutott az állomány rohamos csökkenésével a kipusztulás küszöbére. Csupán hazánk területéről az utóbbi 60 évben 8 emlős és madárfaj eltűnt (nyérc, kacagó csér, kékcserjű réce, siketfajd, reznektúzok, tavi cankó, pajzsos cankó, kis csér). A magyar flóra az utóbbi száz évben 34 fajjal lett szegényebb (pl. tözegrozsmaring, lápi sás, pázsitliliom). A hazánkban kipusztult fajok egyikével (magyar mézpzáshit = *Puccinellia pannonica*) a Föld flórája is szegényebb lett, ugyanis e faj csak nálunk élt. Éppen ezért a természetvédelem egyik kulcsfontosságú feladata az élőlények védelme. A legtöbb ország figyelemmel kíséri a területen élő növény- és állatfajok populációinak és élőhelyük állapotát és változását.

A flóra és fauna szegényedését igyekszik megakadályozni, illetve lassítani a Nemzetközi Természetvédelmi Unió (IUCN) fajvédelmi programja is. Ebből a célból kezdték el az 1960-as években az ún. „Vörös Könyvek” összeállítását, amelyek tartalmazzák a világ legveszélyeztetettebb fajait, s felhívják a figyelmet azok fokozott védelmére.

A Vörös Könyvekben veszélyeztetettségük fokának megfelelően csoportosítják a fajokat; így megkülönböztetnek: kipusztult, veszélyeztetett, sebezhető, ritka és fenyegetett kategóriákat. Ennek mintájára számos országban elkészült már a helyi Vörös Könyv.

A magyar fauna és flóra Vörös Könyve 1989-ben jelent meg. Ebben 110 gerinces, 290 gerinctelen állatfaj és 730 növényfaj szerepel. Utóbbiak közül 40 faj kipusztult, 73 fajt a kipusztulás közvetlen veszélye fenyeget (pl. *Adonis transsylvanica*, *Dracocephalum austriacum*, *Telekia speciosa*), 166 faj aktuálisan veszélyeztetett (pl. *Anemone trifoliata*, *Carduus glaucus*, *Comarum palustre*), 451 faj potenciálisan veszélyeztetett (pl. *Amygdalus nana*, *Arabis alpina*, *Echium russicum*, *Coronilla elegans*, *Carex cespitosa*, *Angelica archangelica*).

Külön füzetben 1991-ben jelent meg a „Vörös Lista Magyarország veszélyeztetett és védett fa- és cserjefajai”-ról, amely 46 fajt tartalmaz.

A növény- és állatfajok tartós védelme csak élőhelyük védelmével együtt képzelhető el. Az élőhelyek (biotóp) egyrészt az élettelen környezeti elemekből, másrészt az életközösségekből állnak. Az életközösségek leírásához az alapot a növénytársulások adják, ezért ma már azokról is készülnek Vörös Könyvek. Magyarország növénytársulásairól 1999-ben jelent meg két kötetben a Vörös Könyv.

IX. NEMZETKÖZI TERMÉSZETVÉDELEM

A globális környezeti és természeti változások a 20. század utolsó évtizedeiben egyértelművé tették, hogy sem a környezetvédelem, sem a természetvédelem terén nem lehet tartós eredményeket elérni nemzetközi összefogás és a nemzeti vagy regionális tevékenység összehangolása nélkül. E fejezetben három kérdéskörbe foglalva áttekintjük, hogy

1. Miért szükséges a nemzetközi koordináció a természetvédelemben?
2. Milyen konkrét megnyilvánulási formái léteznek a nemzetközi természetvédelemnek?
3. Melyek a nemzetközi természetvédelem legfontosabb eredményei?

1. Miért szükséges a természetvédelemben a nemzetközi együttműködés?

- a./ A környezeti problémák jelentős része nem lokális és nem „ismer” politikai határokat. A környezeti szennyezések gyakran nem a szennyerőforrás térségében fejtik ki természetpusztító hatásukat. Sajnos, számos hazai példa is alátámasztja e tényt. A 2000. év februárjában Romániából induló ciánszennyeződés a Tisza teljes hosszában, sőt még a Dunában is óriási pusztítást végzett az élővilágban.
- b./ A földrajzilag egységet képező biológiai élőhelyeket igen gyakran politikai határok szabdalják kettő vagy több részre. Ha a kormányok nem azonos módon ítélik meg az adott élőhely természetvédelmi értékét, akkor szinte lehetetlen annak megóvása.
  - Pl. a folyók – sajátos vízi élőhelyként – általában több országot kötnek össze, sok esetben egyben országhatárt is jelölnek. Ha az érintett országok más-más módon akarják hasznosítani, akkor még részleges természetvédelem is nehezen valósítható meg (Pl. Bósi vízierőmű). Gyakran a tavak is több országhoz tartoznak (pl. Fertő-tó, É-amerikai nagy tavak, Bodeni-tó, Aral-tó). Fenntartható használatuk csak együttesen oldható meg.
  - Az erdős, vagy füves élőhelyeknek sincs „állampolgársága”. Különösen az állatviláguk nagyobb életteret igénylő tagjait lehetetlen megvédeni, ha a határ egyik oldalán törvény védi őket, de ha áttévednek a másik oldalra, ott csőre töltött puskák várják őket. Évtizedeken át ilyen körülmények között éltek a Kárpátok farkasai, medvéi vagy hiúzai a mi térségünkben is.

- A határmenti területeken élő ritka növénypopulációk megőrzésének is feltétele a nemzetközi együttműködés. Pl. a tornai vértő világállománya a Gömör-Tornai karsztvidéken él. Ahhoz, hogy e ritka faj fennmaradjon, az Aggteleki NP-nak a szomszédos Szlovák Karszt Tájvédelmi Körzettel közösen kell mindent megtennie.
- c./ A világ országai között rendkívül nagy a gazdasági egyenlőtlenség. A természeti értékek jelentősebb hányada a világ gazdaságilag szegényebbik felén van. Megőrzésük, fenntartásuk gyakran azért nehéz, mert az egyben a „tulajdonos” ország szegény, lakosságának megélhetési forrásainak korlátozását jelenti. Pl. egy orrszarvú tülkét annyi pénzért lehet eladni, ami egy népes afrikai család megélhetését több hónapig biztosítja. Számukra az orrszarvú mindennapi látvány, nem tudják, hogy mily kevés van belőle a világon. Joggal mondhatják, hogy akinek fontos az orrszarvúak élete, az fizesse meg az ő megélhetési költségeiket. Természetesen a probléma ennél sokkal összetettebb, de megoldása csak nemzetközi megegyezéssel lehetséges.
- d./ Számos védett élőlényfaj – különösen sok madár – vándorol. A fészkelőhely és a telelőhely között gyakran több ezer kilométer a távolság. Csak úgy biztosítható a védelmük, ha azt minden érintett ország egyformán tiszteletben tartja. Pl. néhány évvel ezelőtt az olasz éttermek étlapjain számos olyan madárpástétom szerepelt még, amelyet nálunk már védett madarakból készítettek. A hatalmas csoportokban vonuló madarak befogása külön üzletágként működött.
- e./ Közismert a különböző célra használt állatok és növények kereskedelme. A prémkereskedelem, az elefántcsont felhasználás vagy a hobby állatok tartása fajok százait sodorta a kipusztulás szélére. Csak a nemzetközileg szabályozott és ellenőrzött kereskedelem mérsékelheti eredményesen a védendő vagy védett élőlények ilyen célú pusztítását.
- f./ A Föld természeti értékeinek fenntartható hasznosítása csak úgy képzelhető el, ha egységes irányelvek alapján történik meg a számbavételük, értékelésük és a védelmi, kezelési módszerek alkalmazása.

2. A nemzetközi természetvédelem formái

A nemzetközi természetvédelem konkrét megnyilvánulási formáinak tekinthetők a *nemzetközi egyezmények*, az egyre hatékonyabban működő *nemzetközi természetvédelmi szervezetek*, a regionális és világméretű *természetvédelmi akciók*, a természeti területek védelmére kidolgozott, egységes értelmezést segítő *irányelvek és ajánlások* és a globális szemlélettel megfogalmazott *természetvédelmi világstratégia* léte. Tüzetesebben szemügyre véve az alábbiak sorolhatók ide:

a./ Rendszeres nemzetközi konferenciák:

- módot adnak a szakemberek közvetlen találkozására és eszmecserejére;
- lehetőséget biztosítanak az irányelvek kidolgozására és megvitatására;
- fórumot jelentenek a természetvédelmi célú kutatási eredmények bemutatására.

b./ Nemzetközi természetvédő szervezetek:

- alkalmasak különböző programok megszervezésére és lebonyolítására;
- összehangolják és segítik a nemzeti, regionális és helyi szerveződések munkáját;
- nemzetközileg képesek ellenőrizni a környezet- és természetvédelmi szempontok érvényesülését a multinacionális vállalatok és kormányok tevékenységében;
- képesek az anyagi források koncentrálására egy-egy cél megoldása érdekében.

c./ Nemzetközi akciók:

- képesek tömegeket mozgósítani;
- képesek nagyfokú aktivitást kiváltani, és az erőforrásokat koncentrálni;
- óriási tudatformáló szerepük van a közös célú cselekedtetéssel.

d./ Kialakult a többség által elfogadható *nemzetközi értékrend*, a természet megítélésében, ami érvényesül a nemzeti keretek között folyó munkában is.

e./ Nemzetközileg összehangolt kutatás:

- az összevethető eredmények érdekében többé-kevésbé azonos módszerek alkalmazása;
- specialista szakemberek nemzetközi kutatócsoportokba szerveződése;
- semleges érdekeltségű szakemberek biztosítása az országok közötti esetleges konfliktusok megoldásához;
- egymás természeti értékeinek, eredményeinek és problémáinak kölcsönös megismerése.

f./ Nemzetközi természetvédelmi információ áramoltatás:

- nemzetközi adattár működik;
- többé-kevésbé egységes adatkezelést és naprakész informálódást tesz lehetővé.

g./ *Nemzetközi egyezmények (konvenciók):*

- irányadóak a közösen alkotott és elfogadott szabályok érvényesítésére;
- segítik a jogi viták megoldását;
- kormányzati vagy parlamenti ratifikálást igényelnek, ily módon a törvényhozó hatalom részére tájékozódást eredményeznek.

1. Nemzetközi természetvédelmi szervezetek

A nemzetközi szervezetek egy kisebb hányada elsősorban természetvédelmi feladatok megoldására alakult, többségük azonban a környezetvédelemhez kapcsolódóan végez természetvédelmi tevékenységet. Ma már több százra tehető e szervezetek száma. Egy részüket hivatali államközi megegyezés alapján hozták létre, mások bizonyos feladatokra önszerveződéssel jöttek létre. Ezeket szokás nem kormányzati szervezetnek (NGO) nevezni. Mivel a célok alapvetően mindkét szervezeti formánál megegyeznek, gyakran kapcsolódnak egymáshoz. A **Környezetvédelmi Lexikon** (1993) számos szervezetet ismertet. Itt csupán néhány, kiemelkedően fontos, ill. példa jellegű szervezetet mutatok be.

IUCN – Világ Természetvédelmi Szövetség

Az IUCN (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources*) régebbi teljes neve: Nemzetközi Természet- és Természeti Erőforrás Védelmi Szövetség.

Az IUCN a világ egyetlen hivatásos természetvédelmi szervezete, amelynek tagjai sorában kormány- és nem-kormányzati szervek egyaránt találhatók. A svájci székhelyű (Gland) szervezet igen széleskörű nemzetközi szolgáltatásokat nyújt a természeti forrásokkal történő gazdálkodás és a fenntartható fejlődés érdekében.

Az IUCN 1948-ban alakult meg. Tagjai között 126 országból több mint 100 kormányintézmény vagy minisztérium és mintegy 650 társadalmi szervezet (NGO) van. Hat bizottságában és az azokhoz kapcsolódó nemzetközi hálózatban több mint 3000 szakértő, hivatásos és önkéntes dolgozik világszerte az ökológiai, környezeti tervezés, nemzeti parkok és más védett területek, a jogalkotás, a veszélyeztetett fajok védelme vagy az oktatás és tömegkommunikáció területén.

Az IUCN a világ környezeti problémáinak megoldására olyan, tudományos alapon álló és közgazdasági szempontból reális intézkedéseket kezdeményez, amelyek figyelembe veszik az érintett emberi közösségek szociális körülményeit és helyi hagyományait.

Bizottságai:

- Ökológiai Bizottság
- Nevelési és kommunikációs Bizottság
- Környezetvédelmi Jogi Bizottság
- Környezeti Stratégia és Tervezési Bizottság
- Nemzeti Parkok és Védett területek Bizottsága (CNPPA)
- Túlélő Fajok Bizottsága (SSC)

A szervezet a Föld különböző területein regionális irodákat (pl. Afrikában), országos irodákat (pl. Magyarország) és ún. Programirodákat kapcsol hálózatba. Közel 200 projektjének legnagyobb hányada Afrikára koncentrálódik. A költséget részben a tagsági díjkból, nagyobb részt pedig különböző kormányzati és alapítványi támogatásokból biztosítja.

Hazánk 1975-től tagja az IUCN-nek, addig politikai, pénzügyi és személyi okok miatt nem vettünk részt a nemzetközi természetvédelmi munkában. Csupán az IUCN Nevelési Bizottságának kelet-európai albizottságának ülésin vett részt Magyarország képviselője.

Felvételünket 1973-ban nem állami szinten, hanem az akkori Országos Természetvédelmi Hivatal kérte, így 1975. szeptember 9.-én a XII. Közgyűlésen (Kinshasa, Zaire) ezt a kormányzati intézményt vették fel. Így az állami tagdíj 1/3-át (akkor 1000 USD) kellett csupán fizetni.

Távolmaradásunk 27 éve alatt 11 közgyűlést tartottak, köztük az egyik legjelentősebbet 1969-ben Új-Delhiben, amikor a Szövetség ajánlással fordult a világ kormányaihoz a nemzeti park fogalmának egységesebb értelmezése céljából.

Magyarországon 1993-97-ig működött nemzeti IUCN iroda, 1997-ben a regionális feladatokkal felruházott Krakkóban székelő lengyel iroda kivételével valamennyi közép-kelet európai irodát megszüntettek. Hazánkban jelenleg csak az IUCN Magyar Nemzeti Nevelési Bizottság működik (Bp. Professzorok Háza). 1994-97 között az IUCN-nek magyar alelnöke volt.

Az IUCN 1994-ben hazánkban 4 projektet indított:

- Mezőgazdasági és természetvédelem (Kiskunsági NP);
- Folyó-menti ökológiai folyosók („River Corridors”);
- Halastó-védelmi program;
- Felhagyott katonai területek rehabilitációja.

WWF = Természetvédelmi Világalap

A szervezet eredeti neve: *World Wide Fund for Nature*, amely magyarul röviden (régebben) Világ Természetvédelmi Alap ill. Természetvédelmi Világalap fordításban használatos. 1961-ben alakult. Nemzetközi székhelye Svájcban van (Gland), elnöke az angol királynő férje, Fülöp herceg.

Több mint 4 millió támogatójával és 28 országban működő fiók – vagy nemzeti tagszervezetével a világ legnagyobb és leghatékonyabb természetvédelmi magánszervezete.

A WWF annak érdekében dolgozik, hogy felhívja a figyelmet a környezetet fenyegető veszélyekre. Fő célja a természet védelme:

- a genetikai, faji és élőhelyi deverzitás megőrzésével;
- annak biztosításával, hogy a megújítható természeti erőforrások használata fenntartható legyen;
- olyan intézkedések elősegítésével, amelyek a szennyeződések megakadályozását, valamint a készletek és az energia pazarló felhasználásának csökkentését szolgálják.

A WWF céljai eléréséhez a helyszíni munka, a politikai befolyásolás, az oktatás és a közfigyelem-felkeltésének eszközeit egyaránt használja és támogat más szervezeteket is. Tudományosan megalapozott céljainak és stratégiájának folyamatos felülvizsgálatával környezetvédelmi ügyekben vezető szerepet játszik a világon. Alapítása óta a WWF több mint 300 millió dollárt fektetett be több mint 5000 project-be, 130 országban.

A WWF együttműködik a kormányokkal, valamennyi földrészen és a fejlődő országokban segíti a társadalmi természetvédelmi csoportok erősödését. Ipari és kereskedelmi társaságokkal is együttműködik a környezetvédelmi gyakorlat javítása érdekében.

A WWF nevéhez fűződik számos védett terület és nemzeti park létesítése és több veszélyeztetett állatfaj kipusztulástól való megmentése (indiai tigris, elefánt, orrszarvú, bálnák, panda, medve). 1991-től a szervezet a volt „keleti-blokk” országai közül elsőként hazánkban is működtet képviselőket.

A WWF magyarországi tevékenysége 1985-től számítható, amikor az akkori néven Magyar Madártani Egyesület által kidolgozott ragadozómadár-védelmi program megvalósításának feltételeit biztosította.

Anyagi támogatásával jelentős eredményt értünk el, különösen a keresetsúlyom állomány védelme terén. A program eredményeként ez a faj lekerült a közvetlen kipusztulás szélén álló fajok listájáról.

1986-tól a WWF tevékenysége kiszélesedett és ma elsősorban az élőhely védelemre helyezi a hangsúlyt. Ennek megfelelően indult el Magyarországon 1989-ben az ártéri erdők, illetve a füves puszták védelmére irányuló program. Az előbbi a WWF legnagyobb európai programja, amelyre azért van szükség, mert az ártéri erdők fogyatkozása ijesztő mértékeket öltött.

Magyarország e program szempontjából kiemelkedő helyet foglal el, mert fontosabb folyói mentén még van mit megmenteni, annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedekben bűnös felelőtlenséggel történt az őshonos fajokból álló ártéri erdők megsemmisítése és helyükre nemesnyár ültetvények telepítése.

A Magyarország térképére oly jellemző füves puszták – számtalan állat- és növényfaj speciális élőhelyei – súlyos veszélyben vannak. Az elmúlt

negyven év hibás mezőgazdasági szemlélete ezeknek a területeknek a legnagyobb részét megsemmisítette. A megmaradt területek jelenlegi állapotában történő fenntartása a természetvédelem egyik fontos feladata. Egy részük az utóbbi években többek között a WWF javaslatára került védelem alá nemzeti park bővítésként vagy tájvédelmi körzetek kialakításával (pl. Hevesi Füves Puszták TK).

A magyarországi WWF programok elsősorban nem a védett területekre irányulnak, hiszen ott az állami apparátus ellátja a feladatokat. A nem védett területek azonban ma gazdátlanok. Mivel az ország 94 %-át teszik ki, nem mellékes, hogy rajtuk milyen tevékenység, milyen gazdálkodás folyik.

A WWF magyarországi irodája egyfelől a folyamatban lévő programok hatékonyabb megvalósítását segíti, másfelől újabbak kidolgozását is végzi. Legfontosabb feladata azonban, hogy a döntéshozókat szakmai anyagokkal segítse, és ezáltal járuljon hozzá hazánk környezeti állapotának javításához, a megmaradt természeti értékek megőrzéséhez. A védelmi programokon túl az oktatás, a széles tömegek folyamatos tájékoztatása is fontos része a tevékenységének. Folyamatban van az önálló WWF Nemzeti Szervezet létrehozása.

FNNPE – Európai Nemzeti Parkok és Parkerdők Szövetsége

Az FNNPE (*Federation of National and Natural Parks in Europe*) 1973-ban alakult nem kormányzati nemzetközi szervezet. Székhelye Németországban a Bajor-erdő NP szomszédságában (Grafenauban) van. Fő feladatának az európai nemzeti parkok és parkerdők megalapításával, fenntartásával, kezelésével és hasznosításával kapcsolatos feladatok segítése és koordinálása.

Jelenleg több kiemelt témában dolgozik, így:

- az idegenforgalom és a természetvédelem kapcsolata;
- a természetvédelmi oktatás helyzete és fejlesztése;
- az európai nemzeti parkok helyzete.

E szövetség szerepe az Európai Unió bővítésével erősödik, alkalmas arra, hogy az eurorégió természetvédelmi problémáinak megoldásában a leghatékonyabb szervezet legyen. Közgyűléseit évente a tagállamok valamelyikének nemzeti parkjában tartja, így közvetlen helyszíni informálódásra van lehetősége valamennyi tagnak. Hazánkban 1978-ban(HNP), és 1991-ben (KNP) rendezte a közgyűlését. Kiadványa, a Bulletin évente 3-4 alkalommal jelenik meg és elsősorban az információ áramoltatást szolgálja.

ICBP- Nemzetközi Madárvédelmi Tanács

Mai hivatalos neve **Birdlife International** –amelyet 1922-ben Nemzetközi Madárvédelmi Tanács (*ICBP = International Council for Bird Preservation*) néven alapítottak – a legrégebbi nemzetközi természetvédelmi szervezet. A világ több mint 100 országában van képviselője.

A BirdLife International a madarak és élőhelyeik védelmével járul hozzá a Föld biológiai sokféleségének megőrzéséhez. A szervezet tudományos eredmények alapján meghatározott természetvédelmi prioritásoknak megfelelően valósítja meg globális védelmi stratégiáját és regionális programjait.

A BirdLife International Európai Programja középpontjában három fő téma áll: az élőhelyek, a fontos madárélőhelyek és a veszélyeztetett fajok védelme. A program a következő fontosabb munkaterületeket foglalja magába: kutatás, terepi természetvédelmi akciók, a természetvédelmi politika és jogalkotás befolyásolása, valamint a madárvédő szervezetek hálózatának továbbfejlesztése. Az Európai Programot a BirdLife International titkársága és a független nemzeti szervezetek – saját nemzeti programjaik keretében – valósítják meg.

Székhelye: Cambridge (Anglia). Legfontosabb európai tevékenysége az **Európai jelentőségű madárélőhelyek védelme** (Important Bird Areas in Europe = IBA) c. program, amelyben hazánk is jelentős szerepet vállalt.

EUROSITE

Az EUROSITE nemzetközi természetvédelmi szervezet 1987-ben, az Európai Közösség támogatásával, a Környezetvédelem Európai Éve alkalmával Rocherfortban (Franciaország) alakult meg. Célja a legértékesebb európai természetvédelmi területek kezelőinek egymással való megismertetése, szakmai együttműködésük megteremtése és a természetvédelem szakmai előmozdítása. Ezen célkitűzések eléréséért két munkaformát alkalmaz:

- **Eurosite Ikerprogram:** 2-3 különböző országban levő, hasonló természeti adottságú terület egymással való összekapcsolása. A kölcsönösségen alapuló szakmai együttműködés eredményeit a közgyűléseken, a munkacsoportüléseken és a szervezet hírlevelében teszik közzé. A résztvevő szervezetek tájékoztató tábláikon az Eurosite jelképét és a társterület(ek) nevét is feltüntetik. Az eddigi munkában 15 ország képviselői vettek részt. Jelenleg két magyar tagja van: a Kiskunsági Nemzeti Park és a Somogy Természetvédelmi Egyesület. A Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság az Ikerprogramba első területként az Izsáki Kőlön-tavat kapcsolta be. Társszervezete az angliai Leighton Moss, mely a Királyi Madárvédelmi Egyesület területe.

- **Eurosite Munkacsoportok:** Egy-egy konkrét problémakör elemzésére és a megoldási javaslatok kidolgozására nemzetközi munkacsoportokat alakítanak. Fő feladatuknak tekintik a gyakorlati természetvédelmi tevékenység eredményességének fokozását. Az első munkacsoportok 1987-ben alakultak az alábbi feladatok elemzésére:
  - Nádasok természetvédelmi kezelése;
  - Természetvédelmi kezelés és a terület állapotjavítása legeltetéssel;
  - Természetvédelmi kezelési tervek készítése: módszerek és technológiák;
  - Lehetőségek a közönség (látogatók) számára és bemutatás.
 Az utóbbi években további munkacsoportok alakultak a felmerülő igények elemzésére.

2. Nemzetközi természetvédelmi egyezmények

Napjainkban már meglehetősen sok környezet- és természetvédelmi egyezmény segíti a közös gondolkodást és a környezeti problémák egységes értelmezését és megoldását. Közülük itt csupán a legfontosabb természetvédelmi jellegű egyezményeket említem. Legfontosabb adataikat a 13. táblázat tartalmazza.

a./ Ramsari Egyezmény

Az iráni Ramsar városban 1971-ben írták alá. Az első jelentős nemzetközi egyezmény, amely a vizenyős területek, mint a vízimadarak élőhelyeinek nemzetközi számbavételét, védetté nyilvánítását és megóvását segíti az egész Földön. Létrejöttét azért szorgalmazták, mert szinte minden országban vészesen csökken a vadzvízek (természetes vizes élőhelyek) területe. A lecsapolások, és feltöltések veszélyeztetik nemcsak az igen változatos növényzet típusok, de a vízimadarak életét és ezzel a fennmaradásukat.

Célkitűzése a hosszú távú országos irányelvek összehangolása a koordinált nemzetközi tevékenységekkel, annak érdekében, hogy a vadzvízeket hosszú távon megóvják a pusztulástól.

Az Egyezmény 1975. decemberében lépett hatályba. Hazánk 1979-ben csatlakozott hozzá. Az alapidokumentumot azóta kétszer módosították (Párizsi jegyzőkönyv, 1982 és Reginai módosítás, 1994). Jelenleg 81 tagországában mintegy 40 millió hektárt felelő, több mint 700 vadzvízes terület tartozik az Egyezmény hatálya alá. A jegyzéket folyamatosan aktualizálják. Hazánkban jelenleg 19 ramsari terület van (l. a VIII. fejezetben).

b./ Washingtoni Egyezmény (CITES)

1973-ban az USA fővárosában írták alá, azóta további 125 ország csatlakozott hozzá. A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelmét szabályozza. A hobby-állat tartás népszerűvé válása, egyes divatirányzatok számos vadon élő fajt a kipusztulás szélére sodortak. Az egyezményt aláíró államok kötelezik magukat, hogy az annak hatálya alá tartozó élőlényfajok esetében csak az ún. CITES-engedély birtokában teszik lehetővé a fajok exportját és importját.

Az Egyezmény célja annak biztosítása, hogy a nemzetközi kereskedelem ne veszélyeztesse a vadon élő fajok fennmaradását. Felismerték ugyanis, hogy a kereskedelmi kizsákmányolás az élőhely-megszüntetés után a második fő oka egyes fajok veszélyeztetettségének. A növény- és állatfajokat három listán sorolták fel (I.-II.-III. függelék). A védelem szükséges fokától függően a velük való kereskedelem vagy tilos (I. függelékben felsorolt fajok), vagy engedélyhez kötött. A tagállamok mindegyikének ki kell jelölni egy vagy több intézményt, amely az Egyezmény betartásával, az engedélyek kiadásával foglalkozik, valamint munkájukat segítő tudományos intézményeket. A tagországok képviselői kétévenként üléseznek. Az Egyezmény Titkársága Genfben található. Hazánk 1985-ben csatlakozott az Egyezményhez és azóta rendkívül aktívan és hatékonyan működik annak munkájában.

c./ Bonni Egyezmény

Az NSZK fővárosában 1979-ben írták alá. Az egyezmény célja a szárazföldi, a tengeri és repülő vándorló fajok védelme teljes előfordulási területükön. Az élővilág és az élőhelyek globális megvédése. Abból indul ki, hogy a vadon élő állatok vándorló fajairól történő hatékony gondoskodás és védelmük minden olyan állam egybehangolt tevékenységét igényli, amelyek törvényes határain belül az ilyen fajok életük bármely szakaszát töltik. Ennek értelmében az aláírók vállalták, hogy mindent megtesznek a fajok ideiglenes élőhelyeinek fenntartásáért, kiküszöbölik a vándorló fajok mozgását akadályozó tényezőket és tevékenységet, megszüntetnek minden olyan veszélyforrást (beleértve a nem őshonos fajok betelepülését vagy betelepítésének szigorú ellenőrzését is), amely veszélyezteti a jegyzékben szereplő állatokat. A jegyzék két függelékből áll. A tagországokban a célkitűzések elérése érdekében az I. Függelékben szereplő fajok fokozott védelemben részesülnek. A II. Függelékben szereplők fenntartására és kezelésére érdekében többoldalú megállapodásokat kötnek. Jelenleg 44 tagja van, Magyarország a hatálybalépés (1979) óta tagja.

13. táblázat
Magyar részvételű nemzetközi természetvédelmi egyezmények

Egyezmény címe	Elfogadásának időpontja, helye	Magyarország csatlakozásának időpontja
Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vizes területekről, különösen, mint a vízmadarak élőhelyéről (Ramsari Egyezmény)	1971. február 2. Ramsar (Irán) Hatálybalépés: 1975. december 21.	1979. április 11. Hatálybalépés: 1979. augusztus 11.
Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről (Világörökség Egyezmény)	1972. november 16. Párizs (Franciaország) Hatálybalépés: 1975. december 17.	1985. július 15. Hatálybalépés: 1985. október 15.
Egyezmény a veszélyeztetett vadon élő állat és növényfajok nemzetközi kereskedelméről (CITES) (Washingtoni Egyezmény)	1973. március 3. Washington (USA) Hatálybalépés: 1975. július 1.	1985. május 29. Hatálybalépés: 1985. augusztus 27.
Egyezmény a vándorló vadon élő állatfajok védelméről (CMS) (Bonni Egyezmény)	1979. június 23. Bonn (Németország) Hatálybalépés: 1983. november 1.	1983. július 12. Hatálybalépés: 1983. november 1.
Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelméről (Berni Egyezmény)	1979. szeptember 19. Bern (Svájc) Hatálybalépés: 1982. július 1.	1989. november 16. Hatálybalépés: 1990. március 1
Biológiai sokféleség Egyezmény (Biodiverzitás Egyezmény)	1992. június 5. Rio de Janeiro (Brazília) Hatálybalépés: 1993. december 29.	1992. június 13. Hatálybalépés: 1994. május 25.

d./ Berni Egyezmény

1979-ben Svájcban írták alá az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelméről szóló ún. Berni Egyezményt. Különösen a kihalásveszélyben lévő, fokozottan veszélyeztetett és sebezhető fajok számbavételét és minden eszközzel történő védelmét segíti. Az Egyezmény országai az ún. „zöld folyosók” kialakításával (közlekedési útvonalak mentén kialakítható természetes élősávok), információcserével, oktató és ismeretterjesztő munkával igyekeznek hatékonyabbá tenni az élővilág védelmét.

Elkészítették az Európai Vörös Listát, amely számbaveszi a különböző mértékben veszélyeztetett növény- és állatfajokat. A Berni Egyezmény kimondja, hogy a vadon élő növények és állatok esztétikai, tudományos, kulturális, üdülési, gazdasági és saját önálló értékeket képviselnek, melyet meg kell védeni az utókor számára. Az aláíró felek kiemelik, hogy a flóra és fauna alapvető szerepet játszik a biológiai egyensúly fenntartásában, ezért védelmüket az egyes kormányok iktassák be országos célkitűzéseibe és programjaikba. Nemzetközi együttműködésre van szükség, különösen a vándorló fajok esetében. Az Egyezmény kulcsszerepet játszik a biodiverzitás-védelem globális céljainak elérésében, mind nemzetközi, mind regionális értelemben.

Magyarország 1990 óta tagja. Jelenleg 31 tagja van.

A Berni Egyezményre alapozva alkotta meg az Európai Unió 1992-ben az élőhelyekre és a vadon élő növények és állatokra vonatkozó rendeletét, amelynek értelmében a NATURA 2000 elnevezésű hálózatot kívánják létrehozni. Ennek részeként az élőhelyek fenntartása érdekében a tagállamok ún. Speciálisan Védett Területeket (SPA) jelölnek ki és azokat ökológiai folyosókkal összekapcsolják.

e./ Riói Egyezmény (Biodiverzitás Egyezmény)

A stockholmi környezetvédelmi konferencia 20. évfordulóján, a Brazíliában rendezett **Környezet és fejlődés konferencia** eredményeként 1992. június 5-én lépett életbe a Biodiverzitás Egyezmény (közismertebb nevén Riói Egyezmény), melyet 1995-ig 167 állam és az Európai Unió írt alá. A Magyar Országgyűlés 1994-ben ratifikálta.

Az Egyezmény célja az élővilág – az élőhelyek, mikroorganizmusok, állat- és növényfajok – sokféleségének védelme és megőrzése, komponenseinek fenntartható használata és a genetikai források hasznosításából – azaz a vadon élő, élővilágból származó – haszon igazságos elosztása. A tagok kötelezettséget vállalnak az élővilág monitoringjára és tájékoztatják egymást a biológiai sokféleség megvédésével, az összetevőinek fenntartható felhasználásával kapcsolatban. Az Egyezmény lehetővé teszi a nemzetközi együttműködés során a fenntartható fejlesztés megvalósítását. A szerződő felek kifejezték a biológiai sokféleség belső, valódi értékeinek elismerését, és ezen értékek környezeti, genetikai, társadalmi, gazdasági, tudományos, oktatási, kulturális, üdülési és esztétikai szerepét. A genfi központú és az UNEP (Egyesült Nemzetek Környezeti Programja) égisze alatt működő Titkárság segíti elő az Egyezmény megvalósítását.

f./ Világörökség Egyezmény

Az Egyezmény teljes neve: *Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről*. Az UNESCO égisze alatt 1972-ben Párizsban írták alá s azóta 136 ország csatlakozott hozzá. 1975-től hatályos. Az egyezmény

jegyzékbe veszi azokat a műemlékeket és tájakat, amelyeknek védelme rendkívüli értékeik miatt az egész emberiség feladata. Az egyezmény aláírói kötelezték magukat arra, hogy a területükön található értékeket védik.

A jegyzékbe való felvételnek igen komoly feltételei vannak, s arról egy független bizottság évente egyszer dönt. Kezdetben csak kulturális értékek kerülhettek a jegyzékbe, később bővítették a természeti értékekkel. A hatályba lépés óta közel 600 objektum került a világörökség jegyzékbe. Többségük a kulturális örökség kategóriába (pl. Kínai Nagy-fal, Tadzs Mahal, Krakkó történelmi városrésze), kisebb hányaduk a természeti örökséghez (pl. Grand Canyon NP, Kilimandzsáró, Plitvicei-tavak NP) tartozik.

Magyarország 1985-ben csatlakozott az Egyezményhez, 1986-ban alakult meg a Világörökség Nemzeti Bizottsága. Hazánkban jelenleg 4 kulturális és egy természeti érték szerepel a jegyzékben (lásd még a 10. táblázatot).

3. Nemzetközi természetvédelmi kategóriák

A világ különböző országaiban egyetértve a természetvédelem alapelveivel rendkívül sokféle természeti értéket különböztetnek meg. Ausztráliában pl. 45 féle, az USA-ban pedig 18 kategóriába sorolják a védett területeket.

Az átláthatóság és az érthetőség érdekében, az IUCN kidolgozott egy kategóriarendszert, melynek célja az egyes védett területek egységes besorolása és a kategóriák jelentésének magyarázata. Ennek alkalmazása nem kötelező érvényű, de célszerű.

A kategóriarendszer besorolási irányelvei az egyes területek kezelési célkitűzései szerint készültek. Tehát nem az egyes országok által használt nevezéktant használták (mely igen sokféle és más-más koncepció szerint alakul, például hazánkban a nemzeti park a legmagasabb védettségi kategória, Nagy-Britanniában ez az egyik legalacsonyabb), s nem vették figyelembe a célkitűzések eléréséért folytatott effektív kezelés hatékonyságát sem. Ez utóbbira az egyes kategóriákban tartozó területek felmérésekor kerül sor.

Az a cél, hogy megkönnyítse világszerte a szakemberek közötti kommunikációt és információcserét, valamint segítséget nyújtson az új védett területek megtervezésénél, a meglévők felülvizsgálatánál az illető ország számára.

Az IUCN először 1978-ban tette közzé a természetvédelmi területek kategóriáira, tárgyaira és kritériumaira vonatkozó közleményét, amely szerint 1980-ban elkészült az ENSZ nemzeti park és természetvédelmi területek listája. Ebben a következő, gyakorlatilag ma is érvényes kategóriákat különböztetik meg:

1. **csoport:** (a Nemzeti Parkok és Védett Területek Bizottsága által használt kategóriák)
  - I. Tudományos rezervátumok (Scientific Reserves);
  - II. Nemzeti parkok (National Parks);
  - III. Természeti Emlékek (Natural Monuments);
  - IV. Természetvédelmi rezervátumok (Nature Conservation Reserves);
  - V. Tájvédelmi körzetek (Protected Landscapes);
2. **csoport:** (Az IUCN általános kategóriái)
  - VI. Készlet (erőforrás) rezervátumok (Resource Reserves);
  - VII. Antropológiai rezervátumok (Anthropological Reserves);
  - VIII. Többoldalúan használt, kezelt területek (Multiple Use Management Areas);
3. **csoport:** (A Nemzetközi Programok által használt kategóriák)
  - IX. Bioszféra rezervátumok (Biosphere Reserves);
  - X. Világörökség (helyek) (World Heritage Sites).

Az 1990-ben kiadott, Perth-ben módosított és elfogadott kritériumok csupán pontosítják a fentieket és pontosan definiálják az egyes kategóriákat.

Így megkülönböztetnek:

- I. Tudományos rezervátumok és ősi állapotú (vadon) területek;
- II. Nemzeti parkok és velük egyenértékű területek;
- III. Természeti emlékek;
- IV. Természetes állapotú területek;
- V. Tájvédelmi területek;

Továbbá:

- Világörökség helyek;
- Ramsari helyek (vizenyős területek);
- Bioszféra rezervátumok kategóriákat.

A kategóriarendszer pontosítása azóta is folyamatban van. 1992-ben Caracasban elfogadtak egy olyan módosítást, mely szerint a kategorizálás alapja a védett terület definiálása és az, hogy a kezelése milyen érdekből történik. A védett területre vonatkozó alapvető megfogalmazás a következő:

„A védett területek célja az emberek igényeinek kielégítése (Caracas, 1992, CNPPA Világkongresszus); a védett területek nem szigetek, hanem részeit kell, alkossák minden ország fenntartható fejlesztési stratégiájának, a természeti erőforrások ésszerű felhasználásának és szervesen illeszkedniük kell a regionális rendszerbe.”

A védett terület: „A szárazföld és/vagy tenger egy része, mely kiemelten a biológiai sokféleség, valamint a természeti és a kapcsolódó kulturális erőforrások védelmét és fenntartását szolgálja, melyet jogi vagy egyéb hatékony módon kezelnek.” (Caracas, IV. Nemzeti parkok és Védett Területek Bizottság – CNPPA – Világkongresszus, 1992)

Minden kategóriát ezzel a definícióval összhangban kell meghatározni. Ennek ellenére, az egyes védett területek kezelési célkitűzései nagyban eltérhetnek egymástól. A kezelés elsődleges célja lehet:

- tudományos kutatás;
- élővilág-védelem;
- egyes fajok és a genetikai sokféleség fenntartása;
- környezeti szolgáltatások fenntartása;
- egyes sajátos természeti és kulturális jellemzők védelme;
- turizmus és rekreáció;
- oktatás;
- a természeti erőforrások fenntartható használata;
- az életmód kulturális és hagyományos jellemzőinek fenntartása.

Leggyakrabban nem egy, hanem többféle kezelési célkitűzés fogalmazódik meg. A közöttük lévő elsőbbségi sorrend az alapja a védettségi kategorizálásnak.

Az elsőrendű (legfontosabb) kezelési célkitűzés szerint a védett területi kategóriák az alábbiak érdekében kezelt területek:

- I. Fokozott védelem (kizárólag védelmi célok);
- II. Ökoszisztéma védelem és turizmus;
- III. Természeti jellemzők védelme;
- IV. Aktív kezeléssel keresztüli védelem (aktívan kezelt területek);
- V. Szárazföldi/tengeri táj védelme és üdülés;
- VI. Természeti erőforrások fenntartható védelme.

A régebbi elnevezések természetesen tovább élnek, hiszen pl. a **nemzeti park** elnevezést igen nehéz lenne elhagyni. Így a „hagyományos” (és nemzeti szinten általánosnak használt) kategóriákat meg kell feleltetni a fentieknek, és azt valahogyan jelölni is kell. A Magyarországon törvénybe foglalt megnevezések besorolása a következő: nemzeti park (II.), tájvédelmi körzet (V.), természetvédelmi terület (III.-IV.), természeti emlék (általában IV.). A magyar kategória melletti római szám jelzi a nemzetközi besorolást. Számos természetvédelmi terület és természeti emlék besorolása nehéz vagy önkényes.

4. Természetvédelmi akciók

A világ számos helyi, nemzeti vagy nemzetközi szervezete kezdeményez eseti vagy rendszeresen ismétlődő nemzetközi akciókat. Ezek egy része valamilyen konkrét eseményhez kapcsolódik (pl. atomkísérlet, súlyos környezet-szennyezés), más részük nevezetes napokhoz (pl. Föld napja, Környezetvédelmi Világnap), vagy hosszútávú programokhoz.

Igen fontos szerepük a nagy tömegek mozgósításában, a cselekedetek általi tudatformálásban, az aktivitás fokozásában és az erőforrások koncentrá-

lásában van. Különösen a rendszeresen ismétlődő akciók mozgósító ereje nagy, mint pl.:

- a Föld Napja körüli világméretű, koordinált események;
- Takarítási Világnap;
- Környezetvédelmi Világnap;
- Víz világnapja.

Kevesebb a világméretű hosszútávra tervezett akció. Ilyennek tekinthető a Földünkért – az élet fenntartásának stratégiája névvel 1980-ban meghirdetett nagyszabású program, amely kezdetben a „Világ Természetvédelmi Stratégiája” nevet viselte.

1./ A „Világ Természetvédelmi Stratégiája”

A Világ Természetvédelmi Stratégiáját 1980-ban tették közzé. Ez felhívta a világ figyelmét arra, hogy a Föld biológiai rendszereire óriási nyomás nehezedik, és javaslatokat adott e nyomások csökkentésére. A **Világ Természetvédelmi Szövetsége (IUCN)** az **Egyesült Nemzetek Szervezete Környezetvédelmi Programja (UNEP)** és a **Világ Természetvédelmi Alapja (WWF)** közösen indították a Stratégiát 1980. március 5-én. Széleskörű elfogadtatásra talált a nemzetközi szervezetek, a kormányzati és a nem-kormányzati szervezetek körében egyaránt.

A Világ Természetvédelmi Stratégiája hangsúlyozza, hogy az emberiségnek, mely a természet részeként él, nincs jövője, ha csak meg nem őrzi a természetet és a természeti erőforrásokat. Hangsúlyozza, hogy a természet nem őrízhető meg a fejlődés nélkül, mely csökkenti embermilliók szegénységét és nyomorúságát. A Stratégia felhívja a nemzeteket arra, hogy ökológiailag megfelelő fejlesztési gyakorlatot valósítsanak meg, és első ízben használta a „fenntartható fejlődés” fogalmát. Ezért a Stratégia elsősorban kormányzati, iparpolitikai tényezőkhöz szólt, továbbá a nemzetközi fejlesztési ügynökségek és bankok, erőforrások irányítóihoz és a természetvédők-höz.

A Stratégia bolygónk vitalitásának és termelékenységének megőrzése érdekében a következő elveket hangsúlyozza:

- Megóvni a lényeges ökológiai folyamatokat, az életet fenntartó rendszereket;
- Megőrizni a genetikai sokszínűséget;
- Megfelelően felhasználni a fajokat és ökoszisztémákat.

1980 óta több mint 50 ország építette ki nemzeti és kisebb régiókra terjedő természetvédő stratégiáját a Világ Természetvédelmi Stratégiája alapján. Az eredetileg angol, francia és spanyol nyelven kiadott 72 oldalas dokumentumait a világ majd minden nyelvére lefordították.

1991-ben a Riói Konferenciára készülve a Stratégiát áldolgozták, aktualizálták és „Földünkért... Az élet fenntartásának stratégiája” címmel még szélesebb körben terjesztették. Összehangolt akcióként a világ számos fővárosában nemzetközi sajtótájékoztató formájában 1991. október 21-én a kormányfők vállalták a népszerűsítését.

2./ EECONET – Európai Ökológiai Hálózat

Az élővilág hatékony védelme csak az élőhelyek rendszerének tudatos fenntartásával képzelhető el. Az élőlények jelentős csoportjai (pl. költöző madarak, vándorló emlősök és halak) egyedi életük során is különböző, ökológiai és földrajzi szempontból is elkülönülő élőhelyeket használnak. A vándorlás, a migráció és diszperzió az élővilágban a túlélés egyik legfontosabb stratégiája. Okai között az időjárási tényezőkön kívül a táplálékhiány, a szaporodás és környezeti szennyezés (átmeneti élőhelypusztulás) egyaránt szerepelhet. Az élőhelyek azonban nem a politikai-adminisztratív hatások szerint léteznek. Ennek felismerése készítette Maastrichthán 1993-ban 42 európai ország természetvédelmi képviselőként arra, hogy elfogadják azt a holland kezdeményezést, amely az Európai Ökológiai Hálózat (EECONET) létrehozását fogalmazta meg. S ezzel kezdetét vette Európában az egyik legnagyobb természetvédelmi akció, amely évtizednyi időszakra megszabja a gyakorlati természetvédelem irányát a kontinensen.

Az EECONET célja a nagy értékű és érzékenységgel bíró európai jelentőségű élőhelyek és életközösségek (ökoszisztémák) olyan hálózatának a kialakítása, amely lehetővé teszi az élőlények természetes mozgását. Megvalósításának legfontosabb módja, hogy a meglévő nemzeti parkok és védett tájak között minél szélesebb ún. ökológiai folyosókat alakítsanak ki. Ahol szükséges, újabb védett területeket alakítsanak ki egymástól olyan távolságra, ami meg lehetőséget tesz az élőlények átjutására egyik területről a másikra. E területek ún. „ökológiai ugródeszka” szerepet töltenek be. Az ökológiai folyosók szerepét tölthetik be pl. a nagy területeket összekapcsoló folyók, bizonyos útvonalak menti erdősávok stb. Magyarországon az utóbbi években a nemzeti parkok létrehozásánál már e szempontok is érvényesültek.

A program koordinálása és az európai természetvédelem ilyen célú integrálása érdekében indult az IUCN irányításával 1995-ben a **Parks for Life** (Parkok az életért) című akcióprogramja Európában.

5. Az Európai Unió környezet- és természetpolitikája

Az EU a környezetpolitika lényeges elemének tartja a természetvédelmi jellegű feladatokat, amelyek részét képezik a jelenleg érvényes ún. az EU 6. Környezetvédelmi Akcióprogramjának, amely 2010-ig jelöli ki a legfontosabb feladatokat.

Az EU 6. Környezetvédelmi akcióprogramja (2001-2010)

A 6. Környezetvédelmi Akcióprogramban a Bizottság az 5. Akcióprogramban leírt megközelítést kívánja folytatni (ágazati integráció, az eszközök választékának bővítése). Mindazonáltal az EU környezeti politikájának követelményei – a környezeti célkitűzésekkel együtt – nagyobb hangsúlyt kapnak. Négy fő terület került kiválasztásra:

- **Éghajlatváltozás**, ami az energia és a közlekedési politikákhoz kapcsolódik;
- **Biológiai sokféleség**, kapcsolódva a vidékfejlesztéshez és a mezőgazdasághoz;
- **Egészség és környezet**, kapcsolódva a vegyi anyagokhoz, az élelmiszer biztonságához, genetikailag módosított szervezetekhez, vízminőséghez, stb.;
- **Természeti erőforrások fenntartható használata és a hulladékgazdálkodási politika.**

Az Akcióprogram a 2001-2010 közötti évekre, illetve az azt követő időszakra vonatkozóan határoz meg konkrét célkitűzéseket és feladatokat. Pontosan meghatározza a nemzeti, regionális és helyi szinten szükséges intézkedéseket, s felvállalja az EU globális szintű vezető szerepét. A Fenntartható Fejlődés Stratégia egyik fontos részét képviseli, illetve egyik pillérét is alkotja. Első felülvizsgálatát 2005-re tervezték, ami meg is történt.

Az előrelépés kulcsa:

1. A meglévő jogszabályok végrehajtásának javítása

- A tagállamoknak erősíteni kell a környezetvédelmi jog végrehajtását
- Európai Bíróságnak megfelelő szigorúsággal kell fellépnie a környezetvédelmet érintő ügyekben
- A „megnevezni, dicsérni, elmarasztalni” politikát kell alkalmazni
- Aarhusi Egyezmény (információhoz való hozzáférés; nyilvánosság; részvétel a döntéshozásban) megfelelő végrehajtása révén
- Tapasztalatcsere a jogszabályok végrehajtásának legjobb gyakorlatáról (IMPEL-hálózat)

2. A környezeti szempontok integrációja a gazdasági és szociális szakmapolitikákba

- A környezeti szempontok beépítése az ágazati döntések korai szakaszában
- Elkötelezettség a Cardiff-i folyamat iránt
- Indikátorok kialakítása a hatékonyság mérésére

3. A környezetért működő piac ösztönzése

- A termékek tartalmazzák a környezeti költségeket a lehetséges mértékig
- Energiaipari termékek adóztatása, a munkát terhelő adók csökkentése
- Együttműködés az üzleti szférával (önkéntes megállapodások; EMAS; IPP – Integrált Termékpolitikai Megközelítés, egész életcikluson átvonuló környezeti megfontolás)
- Segítség a fogyasztóknak a tájékozott választáshoz (zöld beszerzés; öko-cimkék, a versenyképes árazás támogatása)
- Környezetvédelmi szempontból káros támogatások és állami segítyek leépítése
- A pénzügyi szektor zöldülése (kölcsonzés és beruházási tevékenységek környezeti auditálása; zöld beruházás irányelvei)
- A közösségi környezeti felelősségi rendszer létrehozása (Fehér könyv készült 2000-ben, hamarosan jogszabály készül a károkozók felelősségéről)

4. A polgárok magatartásának megváltoztatása

- Az információhoz, a tájékozódáshoz kötődő jogok gyakorlása
- A környezeti döntésekben való részvétel biztosítása (stratégiai és projekt tervezés, környezeti hatásvizsgálatok – KHV)
- Gyakorlati információk biztosítása a megfelelő választás érdekében (környezetbarát életvitel eszköztára)

5. A terület-felhasználásra, területfejlesztésre vonatkozó tervezés és irányítás zöldítése

- KHV mellett tervezett a Stratégiai Környezeti Hatásvizsgálat bevezetése
- Zöld könyv a városi közlekedésről
- A fenntartható terület- és településfejlesztés legjobb gyakorlata
- Agrár-környezetvédelmi programok a mezőgazdasági földhasználat javítására

Az Akcióprogram 4 fő cselekvési területe:

I. Az éghajlatváltozás kezelése

Az Európai Unió a Föld üvegházgáz-kibocsátásának 15 %-áért felelős, bár csak a népesség 5 %-a él itt.

Cél: • üvegházhatást okozó gázok légköri koncentrációjának optimalizálása

Céltűzések:

- az üvegházgázok globális kibocsátását hosszú távon az 1990-es szinthez képest mintegy 70 %-kal kell csökkenteni
- az EU a Kiotói Egyezmény keretében azt vállalta, hogy 2008-2012-re az 1990-es szinthez képest 8 %-kal csökkenti üvegházgáz-kibocsátását
- 2020-ra az 1990-es szinthez képest 20-40 %-os csökkentést irányoz elő.

II. A természet és biodiverzitás – egy különleges erőforrás védelme

Az egyes szektorokból származó szennyezés és egyéb hatások fenyegetik a természeti területeket és az élővilágot. Feszültség fakad a földhasználati változásokból, illetve a természeti erőforrások újratermelődési rátáját meghaladó mértékű kiaknázásából is. Aggályok merülnek fel a helyi adottságokhoz nem megfelelően alkalmazkodó nem őshonos fajok és a genetikailag módosított szervezetek (GMO-k) betelepítésével kapcsolatban, ami a biológiai sokféleségre kedvezőtlen és beláthatatlan következményekkel járhat.

Cél:

- *a természeti rendszerek működőképességének védelme és helyreállítása;*
- *a biodiverzitás csökkenésének a megállítása;*
- *a talaj védelme az erózióval és szennyezéssel szemben*

Céltűzések:

- *A szennyezésből származó fenyegetés csökkentése (ipari balesetek, pl. bányák, csővezetékek, stb., kezelése; növények és állatok sugárzásvédelme az ionizáló sugárzástól)*
- *A biodiverzitás szempontjainak érvényesítése a terület-felhasználásban*
  - a különösen fontos területek védelme – A biodiverzitás és az életközösségek védelmével foglalkozó európai politikai sarokpontja továbbra is a Natura 2000 teljes végrehajtása. Első lépésként a Bizottságnak el kell fogadnia a területek listáját. Ezután a tagállamoknak 2004-ig ki kell dolgozniuk minden terület kezelési tervét.
  - a vidék problémáinak kezelése a CAP reform során – Közép- és Kelet-Európában a közös agrárpolitika segíthet a mezőgazdasági szektor modernizálásában, de elővigyázatosan, a vi-

dékfejlesztésre koncentrálva kell bevezetni. A földterületek jelentős részének agrár-környezetvédelmi területté történő átminősítésének megvalósíthatóságát fel kell mérni.

- az Európai Tájékepi Egyezmény alapján fokozott tájvédelem;
  - az erdők fenntartható fejlesztése, többcélú használatuk összehangolása, erdőtanúsítás rendszerének bevezetése;
  - a talaj védelme az eróziótól és az elsivatagosodástól, a hulladékoktól és más szennyező anyagoktól;
  - a tengeri környezet védelme – Szükséges a halászat okozta terhelés csökkentésére, ami kedvező hatással lesz a halállományra, a tengeri emlősök, hüllők és madarak populációira, illetve a tengeri élőhelyekre. A közös halászati politikát 2002-be vizsgálták felül, és a túlhalászott populációk fenntartható használatán kívül környezetvédelmi megfontolásokat is teljes mértékben beépítik az elemzésbe és a jövőre vonatkozó ajánlásokba
- *a GMO-k problémaköre*
    - A GMO-k monitorozásának,
    - címkézésnek és
    - kimutathatóságának szigorúbb ellenőrzése.

III. Környezet és egészség

Cél:

- *minőségi környezet, amelyben a szennyező-anyagok nem okoznak jelentős hatásokat vagy kockázatokat az ember egészségre*
- *az egészség a teljes fizikai, szellemi és társadalmi jólét, nem pedig a betegség pusztá hiánya*

Céltűzések:

- *Egy nem toxikus környezet (30 ezer olyan veszélyes anyag van, amit 1 tonna felett állítanak elő és használnak, s amelyeknek nem ismerik a kockázatát kellőképpen; növényvédőszeres használatából eredő ártalmak minimalizálása)*
- *Vízészleteink fenntartható használatának és jó minőségének biztosítása*
  - a vízügyi keretirányelv teljes körű végrehajtása;
  - a nitrátirányelv végrehajtása az eutrofizáció megakadályozásának érdekében;
  - bizonyos veszélyes anyagok kibocsátásának megszüntetése 2020-ig;
  - a fürdésre alkalmas vizekről szóló irányelv módosítása;
  - a vízügyi keretirányelv integrálása a CAP-ba és a regionális fejlesztési politikákba

- *A levegőszennyezés mérséklése*
  - a tagállamok levegőminőségi programjainak felülvizsgálata;
  - az indikátorok és monitoring rendszer fejlesztése;
  - a levegőminőségi előírások jobbítása
  - a belső téri levegőminőségi kérdések felülvizsgálata
- *A zajszennyezés elfogadható mértékre való csökkentése*
  - az új közösségi irányelv elfogadása;
  - zajtérképek elkészítése;
  - zajra vonatkozó célok meghatározása a helyi fejlesztési tervekben; berendezések zajjal kapcsolatos határértékeinek módosítása

IV. A természeti erőforrások fenntartható használata és a hulladékgazdálkodás

Cél:

- *a megújuló és nem megújuló erőforrások fogyasztása ne haladja meg a környezet eltartóképességét;*
- *az erőforrás-felhasználás és a gazdasági növekedés szétválasztása;*
- *az erőforrásfelhasználás hatékonyságának növelése;*
- *a gazdaság dematerializálása;*
- *a hulladék keletkezés megelőzése*

Célkitűzések:

- *Az erőforrások fenntartható használatára vonatkozó tematikus stratégia kidolgozása*
- *K+F a kevésbé anyag és energia intenzív termékek irányába*
- *Legjobb gyakorlat programok*
- *Adóteher átcsoportosítása a természeti erőforrások használatára*
- *Erőforrás-használatát ösztönző támogatások megvonása*
- *Erőforrás-hatékonysági megfontolások integrálása az Integrált Termékpolitikába (IPP), zöld közbeszerzésekbe, öko-cimkézési rendszerekbe*

Hulladékok keletkezésének megelőzése, hulladékgazdálkodás

- *A hulladéktermelés elválasztása a gazdasági növekedéstől,*
- *A keletkező hulladékok esetében a veszélyességi fok csökkentése, a hulladék visszajuttatása a termelési ciklusokba,*
- *A véglegesen lerakásra kerülő hulladék mennyiségének minimálisra való csökkentése,*
- *A hulladékot a lehető legközelebb kezeljék a keletkezés helyéhez.*

A lerakóhelyre kerülő hulladék mennyiségét a 2000 év szintjéhez képest 2010-ig 20 %-kal, 2050-ig 50 %-kal kell csökkenteni.

A keletkező veszélyes hulladékok mennyiségét a 2000 év szintjéhez képest 2010-re 20 %-kal, 2020-ra 50 %-ka kell csökkenteni.

X. FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM

Felhasznált irodalom

- Balog Á. (1996): Természetvédelem – a nemzeti park rendszer. OMIKK, Budapest.
- Bartha D. (1991): Vörös Lista. Magyarország veszélyeztetett és védett fa- és cserjefajjai. Szombathely.
- Domina I. – Várfi K. (szerk.)(1997): A Világörökség. Gulliver Könyvkiadó, Budapest.
- Eidsvik H. K. (1990): A Framework for the Classification of Terrestrial and Marine Protected Areas. IUCN., Gland, Switzerland p. 1-29.
- Faragó T. – Lakosné Horváth A. (szerk.)(1995): Nemzetközi környezetvédelmi és természetvédelmi egyezmények jóváhagyása és végrehajtása Magyarországon. KTM, Budapest.
- Földünkért... Az élet fenntartásának stratégiája. KTM, Budapest, 1992.
- Kárász I. (1989): Környezetbiológia. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kárász I. (1990): Ökológiai és környezetvédelmi alapismeretek KTM-TYPOTEX, Budapest.
- Kárász I. (1991): Természetismereti tanösvény a Bükk kapujában. A Nagy-Eged hegy. Eger, p. 1-28.
- Kárász I. (1991): A természetvédelem helyzete Heves megyében. Új-Körkép, É-Magyarországi Környezetvédelmi Felügyelőség, III. évf. 1. szám, p. 5-6.
- Kárász I. (1996): Helyi jelentőségű természeti értékek helye és szerepe a környezeti nevelésben. In: Környezeti nevelés az iskolarendszer egészében és az óvodában. TKTE, Budapest, p. 22-24.
- Kárász I. (1997): Természetvédelmi körkép Heves megyében. MMK Környezetvédő Klubjának Füzetei 1., Eger, p. 58-64.
- Kárász I. (2002): Heves megyei természetvédelmi kalauz. Tüzliliom Egyesület, Eger
- Környezetvédelmi Lexikon I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
- Környezet- és természetvédelmi Lexikon I-II. Akadémiai Kiadó, Bp., 2002.
- Ligetvári F. (szerk.)(1999): Környezetünk és védelme. 2. kötet. Ökológiai Intézet – DATE, Miskolc.
- Nagy Sz. (1998): Fontos madárélőhelyek Magyarországon. Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest.
- Oroszi S. (1986): A magyar természetvédelem kezdetei. OEE, Budapest.
- Rakonczay Z. (szerk.)(1989): Vörös Könyv. A Magyarországon kipusztult és veszélyeztetett növény- és állatfajok. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Sándor J. (szerk.)(2002): Kalauz az Európai Unió fenntarthatósági politikájához. BAZ Megyei Környezetvédelmi és Területfejlesztési KHT., Miskolc
- Tardy J. (szerk.)(1994): Természetvédelem '94. KTM Természetvédelmi Hivatal, Budapest.
- Tardy J. (szerk.)(1996): Magyarországi települések védett természeti értékei. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Természet Világa, Természetvédelmi különszám, Budapest, 1995.
- Védett természeti területeink. KÖM Természetvédelmi Hivatal kiadványsorozata, Budapest, 1999.

Ajánlott irodalom

- Baross G. (szerk.)(1998): Az Aggteleki Nemzeti Park. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Borhidi A. – Sánta A. (szerk.)(1999): Vörös Könyv Magyarország növény-társulásairól 1-2. TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest.
- Farkas S. (szerk.)(1999): Magyarország védett növényei. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- G. Grazzini (1994): A világ nemzeti parkjai. Corvina Kiadó, Budapest.
- Kereszty A. (szerk.)(1998): Tények könyve – Zöld. Greger-Delactoux Kiadó, Budapest.
- Kovács G. – Salamon F. (szerk.)(1976): Hortobágy – a nomád Pusztától a Nemzeti Parkig. Natura, Budapest.
- Rakoncay Z. (szerk.) (1987): Kiskunságtól a Sárrétig. A Dél-Alföld természeti értékei. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- Rakoncay Z. (szerk.) (1988): Csévharasztól Bátorligetig. Az Észak-Alföld természeti értékei. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- Rakoncay Z. (szerk.) (1989): Ipolytarnóctól Füzérradványig. Észak-Magyarországi természeti értékei. Mg. Kiadó, Budapest.
- Rakoncay Z. (szerk.)(1992): Sas-hegytől a Kálvária-dombig. Észak-Dunántúl természeti értékei. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Rakoncay Z. (szerk.)(1994): Balatonkenesétől a Kis-Balatonig. Közép-Dunántúl természeti értékei. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Rakoncay Z. (szerk.)(1996): Szigetköztől az Őrségig. A Nyugat-Dunántúl természeti értékei. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Rakoncay Z. (szerk.)(1997): Göcséjtől Mohácsig. A Dél-Dunántúl természeti értékei. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Sándor A. (szerk.) (1983): Kilátás a Kövekről. Bükki Nemzeti Park Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- Tóth K. (szerk.) (1979): Nemzeti park a Kiskunságban. Natura, Budapest.

II. RÉSZ

Vázlatok az ÖKOTURIZMUS előadáshoz

Az ökoturizmus kurzus tematikája

Előadás	Téma
1.	Ökológiai lábnyomunk – meddig terhelhető a környezet?
2.	Az ökoturizmus fogalma, kerettényezői és alapelemei.
3.	A természet megőrzési politika alapelvei és érvényesítési lehetőségei a turizmusban.
4.	Az ökoturizmus programok szervezéséhez szükséges alapismeretek. A természeti értékek, mint célpontok.
5.	Magyarország természeti értékei: nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek, természetvédelmi terület, természeti emlékek (áttekintés).
6.	Akulturális értékek helye és szerepe az idegenforgalomban. Világörökségek.
7.	Az ökoturizmussal foglalkozó idegenforgalmi szakemberek tízparancsolata.
8.	Az idegenforgalmi létesítmények környezetkímélő üzemeltetése (zöldítése). Az ökológikus szemlélet érvényesülésének gazdasági vonatkozásai. Ökoturisztikai menedzsment.
9.	Ökoturisztikai lehetőségek különböző adottságú területeken (mezőgazdaság, erdészet, természetvédelem).
10.	Ökoturisztikai programok formái, felkészülés azok lebonyolítására.
11.	Falumenedzsment, falumarketing és az ökoturizmus. Ökoturisztikai programajánlás és programszervezés.
12.	Az ökoturizmus nemzetközi körképe.

Ökológiai lábnyomunk – meddig terhelhető a környezet?

1.1. Globális környezeti problémák

- éghajlat melegedése
- vízszennyezés, vízhiány
- légszennyezettség, „ózonlyuk”
- természetes élőhelyek csökkenése, fajok kihalása, a biológiai sokféleség (biodiverzitás)
- globális betegségek

1.2. Az idegenforgalom kapcsolata a globális környezeti problémákkal

- konkrét példák:
- repülés – ózonréteg károsítás (globális)
– zaj, területigény (lokális)
  - emléktárgyigény – élővilág pusztulása (lokális, globális)
  - szolgáltatások helyigénye (vízpartok beépítése) →
élőhelyek pusztulása (lokális és globális méretben)
- (lásd még az áttekintést!)

1.3. Ökológiai lábnyomunk

Fogalma: Az ökológiai lábnyom egy adott népesség természeti „terhének” mértékegysége – az a földterület, amely a népesség által fogyasztott erőforrások és a kibocsátott hulladék (terhelés) általános szintjének fenntartásához szükséges.

Mérete: területenként különböző, de földi mértékben 30 %-kal nagyobb a Föld ökológiai kapacitásánál.

Ökológiai (biológiai) kapacitás: Egy adott népesség természeti erőforrásainak mértékegysége – az a földterület, amely a népesség részére valóságosan rendelkezésre áll.

Magyarország ökológiai lábnyoma jelenleg 5,01 ha, ökológiai kapacitása pedig 3,07 ha, azaz lényegesen több erőforrást használ el, mint amennyi rendelkezésére áll (1,94 ha-nyival többet egyedenként).

1.4. Szükségszerűség → tudatformálás („a fejek zöldítése”)

Környezettudatosság fogalma:

Olyan magatartásforma, amely az egyént felelős viselkedésre készíteti az élhető környezet fenntarthatóságát szolgáló feladatok megoldásában és a természeti értékek megőrzésében.

A turizmus által okozott környezeti és társadalmi problémák áttekintése (Fülep 2004. szerint)

1. Közlekedés (a célterület megközelítése):

- ◆ Légszennyezés (a háttérrel együtt)
  - Mérgező anyagok légkörbe juttatása (nehézfémek, allergén és rákkeltő anyagok)
  - Savas ülepedés, savas esők kialakulásában szerep (nitrogén-oxidok, kén-dioxid)
  - Globális éghajlatváltozás, felmelegedés elősegítése (fosszilis tüzelőanyag ⇒ szén-dioxid)
  - A helyi illetve városklíma szélsőségesebbé válása (az aszfaltburkolat kiterjesztése a zöldfelületek rovására, minden útfelület porforrássá válása stb.)
  - Zajszennyezés, rezgés (gumihang, motorzaj ⇒ stressz, épületkárok)
- ◆ Az élővilág károsítása
  - Az élőhelyek feldarabolása (az utak életföldrajzi értelemben vett akadály jellege)
  - Gyomfajok terjedése (behurcolás, vonalmenti elterjedés, szegélyhatás)
  - Állatgázolás (főleg rovarok, de gerincesek is)
  - Állatok zavarása (zajhatás)
- ◆ Tájékprombolás (utak, parkolók, benzinkutak, a zöldfelület csökkentése)
- ◆ Háttérpar-növekedés (nyersanyagbányászat, energiaipar, fém- és vegyipar) ⇒ valamennyi globális környezeti és társadalmi probléma előmozdítója
- ◆ A világtenger szennyezése (tengeri olajbányászat)

2. Időtöltés, tartózkodás (jelenlét a célterületen):

- ◆ Az időszakos jellegnél fogva lökésszerű környezetterhelés: fokozott vízhasználat és szennyvíztermelés, a vízkitermelés által okozott vízháztartás-változás, fokozott energiafelhasználás, hulladéktermelés stb.
- ◆ Az üzleti és fogyasztói szemlélet tájképromboló épületek, utak, reklámok létesítését okozza.
- ◆ A szálláshelyeknek a luxus mértékével növekszik az anyag-, energia- és vízpocséklása.

- ◆ A járművek, a szépségápolási szerek és a hulladékok által a talaj és a vizek elszennyezése.
- ◆ Talajelpusztulás a rendszeres taposás, a gépjárművek tömörítése, és a sűrűsödő úthálózat révén.
- ◆ Megnövekedett, és intenzív vagy nem fenntartható földhasználat, a be- és kiépítések és a tájatalakítások révén felszínformák átalakítása, a táj széttöredezése, az élettelen természeti értékek és az élőhelyek megkárosítása, kifosztása, tönkretétele.
- ◆ A turisztikai létesítmények, a beépítések és a turisták területfoglalása, mozgása és viselkedése által okozott károk az élő természeti értékekben, mint az erdőirtás, az élőhelyek beszűkülése, a társulások megváltozása, a biológiai sokféleség és a populációk egyedszámának csökkenése, szelektív fajpusztulás, genetikai leromlás, tájidegen és gyomfajok terjedése, az állatok viselkedésének zavarása.
- ◆ A bennszülött és a helyi lakosság, az őslakosság ősi jogainak és érdekeinek semmibevétele, az erőforrások, az utvonalak, és a vallási helyek hozzáférhetőségének korlátozása vagy elvesztése.
- ◆ A hagyományos kultúra értékeinek eltorzítása, elnyomása, lezüllesztése, kiárusítása.
- ◆ A turisták mozgása betegségek terjedését segíti elő, járványok kialakulását okozhatja.
- ◆ A munkalehetőséget keresők beáramlásához kapcsolódó szociális feszültségek.
- ◆ A felsőosztálynak szánt magas árú luxusszolgáltatások és az alsóosztály számára elérhető lehetőségek közötti színvonalbeli különbség rávilágít a társadalmi egyenlőtlenségre, és tovább mélyíti azt.
- ◆ A gazdasági haszon nem igazságos elosztása a helyi közösségek tagjai között, viszonylagos elszegényedés, a társadalmi egyenlőtlenség növelése.
- ◆ Időszakos, egyoldalú, bizonytalan jövedelemteremtő hatás, turizmusfüggő gazdaságnál a visszaesés a megélhetés és a munkahelyek elvesztését okozza.

Az ökoturizmus fogalma, kerettényezői, alapelvei

1. Ökoturizmus fogalma

a./ turisztikai szakág

- Célja: - a környezet- és természetkímélő magatartás érvényesítése az idegenforgalomban
- a turisztikai szolgáltatások olyan alkalmazása, amely tartós fenntarthatóságot biztosít

b./ magatartásforma

A szolgáltató és az igénybevevő pozitív viszonyulása a természeti és kulturális környezethez, ami a zavarás (perturbáció) minimitálását eredményezi.

Alapja a *környezettudatosság*

Nincs általánosan elfogadott definíció, szinoníma értékű elnevezések:

- fenntartható turizmus = sustainable turism
- szelíd turizmus = soft turism (lágú)
- alternatív turizmus
- zöld turizmus = green turism
- felelős turizmus

Az ökoturizmus fogalom néhány megközelítése (értelmezése):

- *Jandala Klára*: „mindaz, ami zöldnek, szelídnek, alternatívnak, falusinak, kulturálisnak nevezünk, leginkább és átfogóan az ÖKO- előtaggal fejezhetjük ki.
- *Paul Siegel* (WWF): ... a környezeti tudatosságot összekapcsoljuk az emberek vakációjával.
- *Héctor Ceballos – Lascuráin* (IUCN): az ökoturizmus viszonylag zavartalan természeti területek látogatását jelenti, amely során a látogatók a tájat, a flórát, a faunát, esetenként a kulturális értékeket élvezhetik és tanulmányozzák oly módon, hogy a környezetet kevésbé károsítják.
- *Elizabet Boo* (WWF): az ökoturizmus természeti turizmus, amely a védelmet és a fenntartható fejlődést egyaránt elősegíti úgy, hogy jövedelmet biztosít a védett területeknek, és a körülöttük élő helyi közösségeknek, programokat szervez a turisták és a helyiek környezeti nevelésére.
- *Ökoturisztikai Társaság* (USA, Virginia): az ökoturizmus felelős látogatás természeti területekre, amely védi a környezetet és hozzájárul a helyiek jólétéhez.
- *Leslie Jarvie – Mountain Trevel Comp: Globális szemléletű fogalmazás*: felelős turizmus a lehető legkevesebb káros hatással, amely egyedülálló

lehetőség lehet arra, hogy az embereket a Földdel való harmonikus együttélésre nevelje.

- *Környezet- és természetvédelmi lexikon (2002):*

1. „A turizmus környezetbarát változata. Igyekszik csökkenteni a pihenési célú utazások okozta **környezeti károkat**”

ezek az UNEP szerint:

- természeti erőforrásokra nehezedő nyomás (pl. utak, sípályák, szállodák, strandok)
- fajok és élőhelyek veszélyeztetése
- szemetelés és szennyezés
- társadalmi és kulturális nyomás.

~ hozzájárulhat a környezet megóvásához jövedelemteremtő hatásánál vagy a turisták tudatosításánál fogva.

~ kezdeményezései közé tartozik:

- a környezettudatosan kialakított szállodák;
- az önkéntes magatartási kódexek;
- a környezeti címkék.

2. Az ökoturizmus kifejezést tévesen használják az érintetlen természetbe szervezett túrákra, a falusi turizmusra, a lovasturizmusra stb. Bár ezekben és a valódi ökoturizmusban vannak közös elemek, a kiemelten környezetkímélő jelleg az ökoturizmus szükséges feltétele marad.

Fentiek inkább az ökoturizmus specifikus megvalósítási színtereinek tekinthetők.

2. Kerettényezői

Az adott ország (terület) ökológiai desztinációi (rendeltetései) határozzák meg.

3. Alapelvek

- természetben
- művi tájban

Mindenütt a természetmegőrzés alapelveit kell érvényesíteni (lásd a 12. oldalon).

A természet megőrzési politika alapelvei és érvényesítési lehetőségei a turizmusban

1. **Alapfogalmak:** - természet - természeti erőforrás
- védett természeti érték - természetvédelem
- fenntartható természethasználat - természetmegőrzés
- természetpolitika
2. **A természetvédelem céljai és feladatai**
3. **A természetmegőrzés alapelvei és értelmezésük**
  - a globális szemlélet elve
  - a holisztikus elv
  - a folyamat elve
  - a károsodások megelőzésének elve
  - az elővigyázatosság elve
  - a fenntarthatós természet és racionális tájhasználat elve
  - az elegendő méret elve
  - a használó fizet elv
  - a károsító többet fizet elv
  - a komplementer elv
4. **Az elvek érvényesítési lehetőségei a turizmusban**
  - a.) Az idegenforgalmi szakembereknek ismernie kell:
    - jogszabályokat, elveket
    - a természeti objektumokat
  - b.) A célokat és a haszonelvűséget össze kell hangolni a természet- és környezetvédelmi célkitűzésekkel és feladatokkal.
  - c.) Érvényesíteni kell az idegenforgalom terelő funkcióját:
    - segítse a természetvédelmi célokat: → ismeretbővítés
→ pozitív propaganda
→ bevételek arányos megosztása
    - irányított érdeklődés kielégítése:
      - térben és időben kiegyenlített terhelést okozni
      - nem csak a divatos területekre koncentrálni
  - d.) Bóvli helyett érték:
    - emléktárgyak
    - ismeretbővítő kiadványok (prospektus, könyv, video, CD)
    - bemutató programok (autentikus!)
  - e.) Az idegenforgalmi létesítmények környezetkímélő üzemeltetése
  - f.) Az idegenforgalomból származó profit méltányos megosztása
(– használó fizet elv)

(Részletesen lásd a természetvédelmi rész II. fejezetében!)

Az ökoturisztikai programok szervezéséhez szükséges alapismeretek. A természeti értékek, mint célpontok

1. Ki vállalkozhat ökoturisztikai programok szervezésére?

Ismernie kell:

- a természetvédelem és a környezetvédelem alapelveit, célkitűzéseit;
- az érvényben lévő törvényeket (környezetvédelmi, természetvédelmi, erdőtörvény stb.)
  - ezek adják meg a lehetőségek korlátait;
- az ökoturizmust igénylők elvárásait;
- az ökoturisztikai célpontokat;
- az ökoturisztikai közlekedési módokat és lehetőségeket (pl. hőlégballon, kerékpár, lovas-szekeres, gyalog, hajózás-csónakázás stb.);
- a természetvédelmi területeken történői viselkedés szabályait;
- a helytelen viselkedés következményeit.

2. A természetmegőrzés elveinek érvényesíthetőségeit, különös tekintettel:

- a racionális tájhasználat megvalósításáért
- a specifikus elővilág károsítás elkerüléséért
- a turizmus fenntarthatóságának biztosításáért
- a tudatformálás hatékonyságáért

3. A természetvédelmi értékek, mint célpontok

- a természetvédelem formái
- a természetvédelem tárgyai
- természetvédelmi kategóriák
- a védett természeti területek jellege
- a védett természeti területek látogathatósága

(Lásd a természetvédelmi rész IV. és V. fejezetét!)

5. előadás

**Magyarország természeti értékei. Nemzeti parkok,
tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek, természeti
emlékek
(különös tekintettel az Észak-Magyarország régióra)**

[Lásd a természetvédelmi részből a VIII. fejezetben és Kárász I: (2002):
Heves megyei természetvédelmi kalauz című könyvben!]

6. előadás

**A kulturális értékek helye és szerepe az idegenforgalomban
és a természetvédelemben. Nemzeti- és világörökségek**

(Lásd a természetvédelmi részből a VIII./C, D fejezetekben)

Az ökoturizmussal foglalkozó szakemberek „TÍZPARANCSOLATA”

Az ökoturisztikai szakember:

- I. Ismeri a környezetbarát tevékenység üzleti előnyeit.
- II. Ismeri, betartja és betartatja a környezet- és természet védelmét és megőrzését célzó törvényeket.
- III. Ismeri és igyekszik megismertetni széles körben hazánk természeti értékeit.
- IV. Vezető, aki tudatosan és elkötelezetten törekszik a fenntartható fejlődés elvének megvalósítására.
- V. Ismeri a környezetbarát gazdálkodás módszereit, bevezetésének fokozatait.
- VI. Tudja, hogy a vendégeket magas színvonalon, de nem mindenáron kell kiszolgálnia.
- VII. Tudja, hogy a természeti javak végesek, ezért elvből takarékoskodik.
- VIII. Tudja, hogy a hulladék (szemét!) a civilizáció egyik legnagyobb problémája, ezért hulladékcsökkentő módon gazdálkodik.
- IX. Elfogadja a „gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan” alapelvet és annak szellemében él.
- X. Tudja, hogy a környezetbarát viselkedés kialakításában nagyon fontos feladata van, ő egy tudatos környezet- és természetvédő!

Ökoturisztikai menedzsment. Az idegenforgalmi létesítmények környezetkímélő üzemeltetése (zöldítése). Az ökológikus szemlélet érvényesülésének gazdasági vonatkozásai

1. Ökoturisztikai menedzsment

Környezeti menedzsment: (= környezetirányítás, vállalati környezetgazdálkodás)

- átfogó fogalom, amely tartalmazza mindazon attitűdöket, stratégiákat, rendszereket és eszközöket, amelyek a vállalat a környezet védelme érdekében alakított ki és használ.

Jó, ha:

- A vállalatvezetés a legfelső szinten foglalkozik a környezetvédelemmel, és megfelelő jelentőséggel kezeli.
- A vállalat nemcsak betartja, de túl is teljesíti a jogszabályok által előírtakat (→ Proaktív stratégia).
- Alkalmazza a környezeti menedzsment eszközeit (pl. környezeti átvilágítás, kockázatelemzés, SWOT-elemzés, környezeti marketing, környezeti számvitel stb.).
- Műszaki megoldásokba is alkalmazza a modern technikát.
- Céljait és eredményeit kommunikálja az érintettek felé.
- Környezetbarát termékfejlesztésre törekszik.

Alkalmazásuk az ökoturizmusra

teljes mértékben vonatkoztathatóak
Környezetbarát védjegyek

2. Példák a létesítmények zöldítésére

- szállodáknál: - vízhasználatnál
- energiagazdálkodás
- étkeztetés
- takarítás
- a vendégek „nevelése”
- közlekedési eszközöknél
- terepi létesítményeknél

3. A „HASZON” ökológiai, környezettudatos értelmezése

4. Az ökoturizmus megvalósításának stratégiája

Fel nem cserélhető lépései:

1. Az értékek teljeskörű felmérése
2. A védelem céljának pontos meghatározása
3. A terhelhetőség meghatározása
4. A meglévő, vagy tervezett turizmusformák számbavétele
5. A turizmus-formák hatásvizsgálata
6. A meglévő, vagy várható terhelések meghatározása
7. A védelmi cél figyelembevételével a lehetséges formák kiválasztása
8. A terhelések csökkentésére, megszüntetésére alkalmas eszköztár kidolgozása
9. A turizmushoz kapcsolódó tájékoztató-oktató tevékenység eszköztárának kidolgozása
10. Konkrét tervezés
11. Természetkímélő kivitelezés, megvalósítás
12. Folyamatos ellenőrzés

Ökoturisztikai lehetőségek különböző típusú (adottságú) területeken – Falusi turizmus

Magyarország területtípusai

1. Természeti kép alapján

- Fűves puszták
- Erdők
- Vízparti területek
- Mezőgazdasági területek (kultúrtájak):
  - mező
  - legelő

Falusi turisztikai szempontból mind érdekes, de más-más jelleggel.

2. Gazdasági szempontból

- Ipari területek
- Települések vonalas infrastruktúrával
- Mezőgazdasági területek:
  - tanya – porta
  - mesterségek

Falusi turisztikai szempontból csak a mezőgazdasági területek érdekesek.

3. Idegenforgalmi szempontból

- Kiemelt idegenforgalmi – üdülési övezetek (Balaton, Szentendre, Eger)
- Időlegesen preferált (ún. felkapott) területek (pl. Hortobágy)
- Rejtett értékű területek
  - Kis települések
    - * Hagyományos életmód
    - * Szokás és gazdálkodási mód
    - * Építmények, eszközök
    - * Természeti kincsek
    - * Kultúrtörténeti értékek

A falusi turizmus kincsesbányái

4. A falusi turizmus és az ökoturizmus közös és megkülönböztető elemei

Ökoturisztikai programok formái, felkészülés azok lebonyolítására

1. Programok

- standart, bejáratott
- alternatív programok, programcsoportok
  - vezető függő
  - időjárás függő
  - korcsoport függő
- speciális
  - szakirányú
  - egyedi igény szerinti
- esetleges

2. Felkészülés

Fontos! → Programajánlat → Tervezés → Megvalósítás

- a.) A vendég „feltérképezése” – igények és lehetőségek
  - Specifikus érdeklődés vagy vegyes érdeklődés
  - Honnan érkezett a vendég → nagyvárosból → vidék felé orientálás
→ vidékről → városi felé orientálás
  - Tűrőképesség → gyerekek
felnőttek (időszak, fiatalok, vegyes család)
  - Specifikumok: pl.
    - mit, mikor, hogyan lehet fénypérezni
    - hogyan lehet a zsúfoltságot elkerülni
    - természeti területek élővilágának szokásai
- b.) Eszköztár, kommunikáció
(Minden a tervezett időben, mennyiségben, helyen legyen!)
- c.) Felelőség

Ökoturisztikai programajánlás és programszervezés (különös tekintettel a falusi környezetre)

Lehetőségek – ökoturisztikai szemmel

1. Ne csupán az idegenforgalmi – üdülési kiemelt területekben gondolkozzunk!
- Zsúfoltság + kommerzialisáció + drágaság
2. Ne múzeum-centrikusan gondolkozzunk!
- A kevés több → maradandóbb élmény
3. Ne has-centrikusan tervezzünk!

Ökoturisztikai tervezés szempontjai

1. Minél kisebb távolságra felfűzni a programot
2. Vegyes közlekedési mód, lehetőleg a legkisebb szennyezést okozó közlekedési eszközzel
3. A program legyen változatos
  - kultúrtörténeti építmények
  - szokások → esetleg bevonás
  - eseményeken részvétel
4. A célterület terheltségét mindig vegyük figyelembe
5. A program legyen szellős (ne rohanás!)
6. Lehetőleg mindig legyen terepi programrész!
7. Adjunk kellő előzetes tájékoztatást (felkészítés)
8. Legyen romantikája!

**Az ökoturizmus nemzetközi körképe
(Külföldi utak során szerzett tapasztalatok elemzése
diaképes szemléltetéssel)**

1. Példák a természetkímélő, környezettudatos programszervezésről (Németországi, amerikai, osztrák, tunéziai példák)
2. Közlekedés (Plitvicei tavak NP, Grand Canyon NP, Glacier NP, Kazasztán, Izrael, Szlovákia)
3. Szakértő programvezetés (Yellowstone NP, Kornati NP, Bajor erdő NP, Etna NP, Yosemite NP)
4. Terepi ökoturisztikai eszköztár (Yellowstone NP, Sequoia NP, Bajor erdő NP, Grand Canyon NP, Plitvicei tavak NP)
5. Példák a civil környezettudatosságra (Death Valley NP, Joshua NP, Hohe Tauern NP, Tien San TT, Grand Canyon NP, Tunézia)

Az ökoturisták jellemzői:

- Elsősorban a természeti és kulturális látnivalókra és élményekre kíváncsiak;
- Az élményszerzést általában testmozgással kapcsolják össze;
- Minimálisra csökkentik a jelenlétük okozta környezeti terhelést (zavart),
- Többnyire a helyi szolgáltatásokat veszik igénybe, így növelik a helyi lakosok bevételeit, fejlesztik a helyi gazdaságot;
- Alkalmazkodnak a helyi viszonyokhoz, tisztelik a hagyományokat, nem kitűnni akarnak, hanem belesimulni a környezetbe.

Ökoturisztikai ajánlott irodalom

- Bodnár L. (2005): Az idegenforgalom hazai és nemzetközi vonatkozásai. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Duhay G. (szerk.) (2006): Ökoturizmus a védett természeti területeken. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Budapest.
- Fülep T. (1995): A túravezetés mestersége. Holocén Természetvédelmi Egyesület, Miskolc
- Fülep T. (2004): Szelid, öko- és természetjáró turizmus, az idegenvezetés és túravezetés összekapcsolódása. Záródolgozat, MIOK József Nándor Szakképző Iskola, Miskolc
- Kárász I. (2002): Heves megyei természetvédelmi kalauz. Tűzliliom Egyesület, Eger
- Kárász I. (2003): Természetismereti tanösvények Észak-Magyarországon. Tűzliliom Egyesület, Eger
- Környezet- és természetvédelmi lexikon I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.
- Környezetvédelmi lexikon I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
- Wackernagel M. – Rees E. W. (2001): Ökológiai lábnyomunk. Föld Napja Alapítvány, Budapest
- Zobor A. (1995): Zöld úton a turizmusért. Útmutató a szállodák, paniók, éttermek környezetkímélőbb gazdálkodásához. Talento alapítvány, Budapest
- TermészetBÚVÁR témához kapcsolódó cikkei.